

ISSN 2956-0489

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШЕ ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО У БЕОГРАДУ

БИЛТЕН

БРОЈ 2

БИЛТЕН ВИШЕГ ЈАВНОГ ТУЖИЛАШТВА У БЕОГРАДУ

ИЗДАВАЧ:

Више јавно тужилаштво у Београду
улица Савска број 17а, 11000 Београд
телефон: 011/745-1510
факс: 011/745-1498
имејл: uprava@beograd.vjt.rs
сајт: <https://beograd.vjt.rs>

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Никола Пантелић, јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Београду

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИЈЕ:

Јавни тужиоци Вишег јавног тужилаштва у Београду

Биљана Јакшић, Наташа Дубак, Јелена Стеванчевић, Бојана Савовић, мр
Мирослав Симић, др Снежана Радојичић, Горјана Мирчић Чалуковић,
Ивана Ракочевић

Јавнотужилачки помоћници Вишег јавног тужилаштва у Београду

Марко Стојковић, Светлана Милићевић, Александра Хаџић

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ:

Александра Хаџић, јавнотужилачки помоћник Вишег јавног тужилаштва
у Београду

ПРЕЛОМ, КОРЕКТУРА И ДИЗАЈН:

Службени гласник

ШТАМПАРИЈА:

Службени гласник

Свако копирање, умножавање, објављивање и дистрибуирање целине или делова
текста из ове публикације представља повреду ауторског права и кривично дело.

Коришћење делова текста из овог *Билтена* дозвољено је сходно ауторском праву
и уз сагласност издавача.

САДРЖАЈ

I

УВОДНЕ РЕЧИ

- Уводна реч редакције ----- 9

II

ОПШТИ ИНСТИТУТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

- Претресање на основу наредбе – означање предмета претресања (Мирјана Јовановић) ----- 13
- Одлучивање о притвору као разлог за обавезно изузеће судије (Александра Хаџић) ----- 16
- Услов двоструке инкриминације према Закону о међународној правној помоћи у кривичним стварима (Александра Хаџић) ----- 18

III

ПРВОСТЕПЕНО КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ

- Новчана казна као споредна казна код кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога у законодавству Републике Србије и Републике Хрватске (Светлана Милићевић, Ана Марија Бајић Бралић) ----- 23
- Заштита и подршка жртвама родно заснованог насиља у кривичном поступку (Горјана Мирчић Чалуковић) ----- 41
- Незаконитост поступка претресања и последице (Лепосава Вујановић - Порубовић) ----- 48

- Повреда кривичног закона – институт правне заблуде код кривичног дела обљуба са дететом (Александра Хаџић) - - - - - 55
- Улога јавног тужиоца у некривичним поступцима (Ђорђе Ђорђевић) - - - - - 57
- Тешко убиство на свиреп начин (Милица Поповић) - - - - - 64

IV

ДРУГОСТЕПЕНО КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ

- Неки практични проблеми код кривичног дела грађење без грађевинске дозволе (мр Мирослав Симић) - - - - - 69
- Кривично дело угрожавање сигурности и постојање конкретизоване претње (др Снежана Радојичић) - - - - - 91
- Начело *in dubio pro reo* (др Снежана Радојичић) - - - - - 92
- Недостаци у налазу и мишљењу вештака (др Снежана Радојичић) - - - - - 96
- Оверени уговор о купопродаји непокретности и јавна исправа код кривичног дела фалсификовање исправе (др Снежана Радојичић) - - - - - 98
- Услови за обуставу примене мере безбедности (др Снежана Радојичић) - - - - - 101
- Повреда кривичног закона (др Снежана Радојичић) - - - - - 103
- Доказне радње – вештачење треба ценити не само појединачно, већ у вези са свим другим доказима (др Снежана Радојичић) - - - - - 105

V

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

- Тужилаштво и Управа за спречавање прања новца (мр Ана Ђуричић) - - - - - 109
- Пореска кривична дела – високоризична предикатна кривична дела са аспекта ризика од прања новца (Бојана Савовић) - - - - - 137

VI

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ ЗА БОРБУ ПРОТИВ
ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

- Више лица као пасиван субјект кривичног дела
угрожавање сигурности -----161
- Претња код кривичног дела угрожавање сигурности ----163
- Поседовање као радња извршења кривичног дела
из члана 185. став 4. Кривичног законика -----165
- Поступање оштећене код кривичног дела из члана 185.
став 4. Кривичног законика -----167
- Примена Закона о посебним мерама за спречавање
вршења кривичних дела против полне слободе према
малолетним лицима-----169

VII

ОДЕЉЕЊЕ ЗА МАЛОЛЕТНИЧКИ КРИМИНАЛ

- Одузимање предмета и имовинске користи прибављене
кривичним делом од малолетника (Биљана Јакшић) ----173
- Разлози смањења старосне границе за кривичну
одговорност малолетника (Наташа Дубак)-----182

VIII

ГОСТИ БИЛТЕНА

- Приступ правди жртвава трговине људима
(Мирослав Јовановић) -----187

I
УВОДНЕ РЕЧИ

Поштоване колегинице и колеге,

Редакција *Билџена Вишеї јавної тужилашїтва у Београду* Вас у име Вишег јавног тужилаштва поздравља и жели Вам успешан наставак 2023. године. Надамо се да су тешки тренуци иза нас и да можемо још пожртвованије да се усмеримо ка раду с циљем да отклонимо штетне последице које су после великих трагедија преплавиле српско друштво.

Наше тужилаштво (заједно са тужилаштвима ниже надлежности на нашој територији) као једно од најоперативнијих тужилаштва у земљи поступа у великом броју значајних предмета. У одређеним случајевима исходи тих поступака директно утичу на поједине друштвене токове. Упркос томе што број таквих предмета објективно превазилази могућност темељног осврта на њих, већ скоро две године се трудимо да ширу и ужу (стручну) јавност континуирано обавештавамо о неким појединостима њихових токова. На тај начин омогућили смо свим чиниоцима друштвено-политичког система Србије да благовремено, путем постављања питања и испољавањем критике и похвале, прате наш рад.

Настојали смо и у овом броју да колегиницама и колегама презентујемо стручне текстове и одлуке правосудних инстанци који могу да допринесу унапређењу практичног знања, информисаности и подизању нивоа професионалности у раду. Такође, искористићемо ове редове да још једном позовемо наше драге колегинице и колеге са свих нивоа јавнотужилачке организације да се не устручавају и да се редакцији обрате са идејама за ангажовање и унапређење нашег часописа.

Редакција *Билџена*

II
ОПШТИ ИНСТИТУТИ
КРИВИЧНОГ ПРАВА

**ПРЕТРЕСАЊЕ НА ОСНОВУ НАРЕДБЕ –
ОЗНАЧЕЊЕ ПРЕДМЕТА ПРЕТРЕСАЊА
(члан 155. ЗКП)**

На основу наредбе о претресању која се односила на адресу зграде и на све просторије чији је корисник окривљени, овлашћена службена лица полиције имала су могућност да изврше претрес више просторија у наведеној згради уколико постоје назнаке да исте окривљени користи.

Из образложења:

Браниоци окривљеног у поднетом захтеву за заштиту законитости указали су да је побијаним пресудама учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из члана 438. став 2. тачка 1) ЗКП, која се огледа у томе што се побијане пресуде заснивају на доказу, до којег се дошло кршењем одредби о законитом претресу. Наиме, по браниочевим наводима, орган преткривичног поступка није на законит начин прибавио доказ на коме се пресуде заснивају, јер је извршио претрес стана под бројем [...], а да окривљени А. А. није држалац тог стана. Како се предметни стан није могао претресати без наредбе и без пристанка држаоца стана, то је претрес стана извршен противно одредби чл. 155. и 158. ЗКП. Браниоци су даље навели да је неспорно утврђено да је окривљени А. А. власник и држалац стана број [...], у коме и живи, па су нејасни разлози нижестепених судова да се предметна наредба о претресању односи на стан број [...] у коме окривљени не живи, нити га користи, те је претрес стана под бројем [...] у улици [...] незаконит и сви докази који произилазе из тог претреса не могу бити предмет вештачења, с обзиром да су произашли из незаконитог претреса.

Из списка предмета произилази да се наредбом судије за претходни поступак КПП. ПОВ. бр. [...] наређује претресање стана и других просторија у [...], улици [...], које „користи“ А. А., као и насилно отварање закључаних просторија, намештаја и других ствари уколико њихов држалац није присутан и неће добровољно да их отвори или то одбија да учини присутно лице. Дакле, наредба о претресању односи се на зграду у улици [...] и на све просторије чији је „корисник“ окривљени А. А., па су на основу овакве наредбе овлашћена службена лица полиције имала могућност да изврше претрес и више просторија у наведеној згради уколико постоје назнаке да исте окривљени користи.

Претресање стана број [...], који је у власништву окривљеног и у коме окривљени живи са невенчаном супругом, обављен је на основу наредбе судије за претходни поступак, уз присуство два сведока и уз сагласност држаоца стана, па је самим тим претресање обављено у свему у складу са одредбама Законика о кривичном поступку (чл. 155–157. ЗКП). Приликом претресања стана број [...] код окривљеног је, између осталог, пронађен и кључ од стана број [...], чији власници су по казивању окривљеног њему поверили кључ, па су самим тим оправдано припадници полиције закључили да будући да се код њега налази кључ од предметног стана, да исти и користи.

Из записника о претресању стана под бројем [...] очигледно је да су истом присуствовала два сведока, а како се, са друге стране, наредба о претресању односи на све просторије предметне зграде у улици [...] које окривљени користи, доказна радња претресања и овог стана је, по ставу Врховног касационог суда, законита.

Наиме, наводи браниоца изнети у захтеву за заштиту законитости да је обављено претресање стана број [...] незаконито, јер није постојала сагласност држалаца стана, оцењени су неоснованим, а ово стога што се члан 158. став 1. тачка 1) ЗКП односи на ситуацију када се претресање врши без наредбе суда у ком случају је потребна сагласност држаоца стана, што овде није случај, јер је претрес вршен

по наредби за претресање а уз то стоји и чињеница да је код окривљеног пронађен кључ што јасно упућује на закључак да је исти корисник стана број [...], који је обухваћен наредбом за претресање.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 405/2021 од 12. априла 2021. године)

Сентенцу приредила

Мирјана Јовановић

Јавни тужилац Вишег јавног
тужилаштва у Београду

**ОДЛУЧИВАЊЕ О ПРИТВОРУ КАО РАЗЛОГ ЗА
ОБАВЕЗНО ИЗУЗЕЋЕ СУДИЈЕ**
(члан 37. ЗКП)

Чињеница да је судија у одређеном кривичном поступку одлучивао о притвору против окривљеног, не нарушава нужно претпоставку непристрасности тог судије приликом мериторног одлучивања о кривици истог окривљеног.

Из образложења:

Одредбом члана 37. став 1. ЗКП прописани су разлози за обавезно изузеће судије, који не обухватају наведену процесну улогу судије као разлог за његово обавезно изузеће. Међутим, у појединим ситуацијама вишеструких процесних улога судије може се појавити сумња у непристрасност судије која је таквог квалитета да захтева његово изузеће од судијске дужности приликом доношења одлуке (пресуде) о кривици окривљеног за извршено кривично дело, што значи да постојање наведене битне повреде одредаба кривичног поступка у сваком конкретном случају представља фактичко питање.

Наиме, према пракси Европског суда за људска права, не може се сматрати да сама по себи чињеница што је судија у кривичном поступку доносио одлуке и пре суђења у поједином предмету, укључујући одлуке везане за притвор, оправдава страх да је пристрасан, а оно што је важно су опсег и природа тих одлука (Fey protiv Austrije, stav 30; Sainte – Marie protiv Francuske, stav 32; Nortier protiv Holandije, stav 33).

У предмету Драгојевић против Хрватске (од 15. 1. 2015. године – представка број 68955/11) Европски суд за људска права је нашао да није дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције у погледу мањка непристрасности судије

у случају када је пре почетка главног претреса четири пута од стране ванпретресног већа продужен притвор окривљеном, при чему је члан тог већа у сва четири случаја био и судија који је касније као председник већа учествовао у доношењу првостепене пресуде према истом окривљеном. [...] Сама чињеница да је судија у суђењу већ доносио претпретресне одлуке у предмету, укључујући одлуке везане за притвор, не може оправдати бојазан о његовој пристрасности; само посебне околности могу оправдавати другачији закључак. Надаље, у овој одлуци, Европски суд за људска права истиче да питања на која судија мора одговорити при доношењу одлука о продужењу притвора нису иста као она питања која су одлучујућа за његову правноснажну пресуду. Приликом одлучивања о притвору и доношења других претпретресних одлука те врсте, судија по кратком поступку оцењује доступне податке како би утврдио постоји ли основ за сумњу против оптуженог за извршење кривичног дела, а приликом доношења одлуке на крају суђења мора проценити јесу ли докази који су изнесени и о којима се расправљало пред судом довољни да би оптуженог огласио кривим (*Jasinski protiv Poljske*, број 30865/96, став 55, 20. децембра 2005. године).

Имајући у виду наведено, Врховни касациони суд налази да сама по себи чињеница да је судија З. П., као члан судећег већа које је донело другостепену пресуду [...], учествовала у доношењу одлука о продужењу притвора према истим окривљенима као члан Кв већа не доводи у сумњу претпоставку непристраниности те судије код одлучивања о кривици окривљених приликом доношења побижане правноснажне пресуде.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 833/2022 од 7. септембра 2022. године)

Сентенцу приредила

Александра Хаџић

Јавнотужилачки помоћник

Вишег јавног тужилаштва у Београду

УСЛОВ ДВОСТРУКЕ ИНКРИМИНАЦИЈЕ
(члан 7. став 1. тачка 1) Закона о међународној правној
помоћи у кривичним стварима)

Начело двоструке кажњивости не захтева апсолутни граматички и формални идентитет норми два кривична законика.

Из образложења:

Одредба члана 7. став 1. тачка 1) Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима садржи клаузулу двоструке инкриминације (идентитет норми), што подразумева да дело због којег се правна помоћ тражи треба да буде кривично дело, како по закону земље од које се међународна правна помоћ захтева (закон Републике Србије), тако и по закону земље у којој је извршено, односно земље која помоћ тражи. Да ли је дело кривично, и према Закону замољене државе, испитује се, како упоређивањем законских инкриминација, тако и анализом конкретног случаја у целини, узимајући у обзир не само законску инкриминацију него и релевантне околности случаја које искључују постојање кривичног дела, кривицу, кажњивост или кривично гоњење. Поред тога, начело двоструке кажњивости не захтева апсолутни граматички и формални идентитет норми два кривична законика, па тако, да би услов двоструке кажњивости био испуњен, није неопходно да квалификација кривичног дела према закону замољене државе буде идентична квалификацији кривичног дела у земљи у којој је пресуда донета, већ је довољно да битни елементи бића кривичног дела буду упоредиви према законима обе државе, а суд је дужан да испита да ли инкриминација у

страном закону према смислу и својој садржини одговара било којој инкриминацији домаћег кривичног законодавства.

Упоређивањем законских инкриминација и анализом релевантних околности Врховни касациони суд налази да су елементи кривичног дела тешко дело неовлашћене трговине опојним дрогама из члана 3. став 1. и члана 6. став 3. Закона о спречавању кријумчарења Краљевине Шведске и кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 1. Кривичног законика РС суштински упоредиви и да кривично дело за које је окривљени оглашен кривим и осуђен правноснажном пресудом Основног суда Уstad В 2690-19 од 18. 11. 2019. године представља кривично дело и по закону Републике Србије.

По оцини Врховног касационог суда, из законске формулације и чињеничног описа кривичног дела из стране пресуде произилази да је окривљени неовлашћено преносио супстанце које су проглашене за опојну дрогу ради продаје, и то велику количину од укупно 92.545 таблета, чиме је остварена једна од алтернативно постављених радњи извршења кривичног дела из члана 246. став 1. Кривичног законика – преношења ради продаје. Радња увоза, описана у изреци правноснажне стране пресуде, представља радњу преноса супстанци или препарата, које су сходно члану 3. тачка 9) Закона о психоактивним контролисаним супстанцама („Службени гласник РС“, бр. 99/2010 и 57/2018) проглашене за опојне дроге.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 1163/2021 од 28. октобра 2021. године)

Сентенцу приредила

Александра Хаџић

Јавнотужилачки помоћник

Вишег јавног тужилаштва у Београду

III
ПРВОСТЕПЕНО КРИВИЧНО
ОДЕЉЕЊЕ

Svetlana Milićević

Javnotužilački viši saradnik u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu

Ana Marija Bajić Bralić

Zamjenica općinske državne odvjetnice
u Općinskom državnom odvjetništvu u Splitu

NOVČANA KAZNA KAO SPOREDNA KAZNA KOD KRIVIČNOG DELA NEOVLAŠĆENA PROIZVODNJA I STAVLJANJE U PROMET OPOJNIH DROGA U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE I REPUBLIKE HRVATSKE

Sažetak: U ovom tekstu biće predstavljena novčana kazna kao sporedna kod krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, a koja se godinama primenjuje u praksi Republike Hrvatske (za razliku od Republike Srbije). Značaj ovog krivičnog dela, odnosno negativne posledice po zdravlje i živote ljudi do kojih dovodi njegovo vršenje, podstičući kriminal i siromaštvo, motivisale su nas da se više posvetimo ovoj temi i ukažemo na značaj izricanja novčane kazne kao sporedne u konkretnom slučaju. U današnje vrijeme, kada s jedne strane imamo čitav spektar kaznenih djela iz koristoljublja koja su, neminovno, u stalnom porastu, a s druge strane kaznenopravnu politiku koja se u skladu s opšteprihvaćenim trendom resocijalizacije i ne kreće u smjeru većeg pooštavanja sankcija, nego bi je se prije usudile nazvati blagom, ostaje jedan otvoreni prostor pitanja na koji način barem malim dijelom utjecati na sve to tako da krene u pozitivnom smjeru – smjeru smanjivanja kriminala i pooštavanja sankcija. Naravno, jedno vuče drugo, a sve zajedno, uz ostvarivanje svrhe kažnjavanja, čini krajnji cilj svakog tužitelja u svakom sustavu svake države.

Ključne reči: novčana kazna kao sporedna kazna, koristoljublje, opojna droga, neovlašćena proizvodnja i promet opojne droge, praksa u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj.

Srž svega onoga o čemu će biti reč u ovom tekstu najbolje oslikava presuda Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije poslovnog broja: Kzz 1411/21 od 20. 1. 2022. godine u kojoj se, između ostalog, navodi: „Prema zakonskom opisu krivičnog dela iz člana 246. stav 1. KZ i radnji izvršenja koju je preduzeo okrivljeni jasno proizlazi da se neovlašćeno držanje supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge mora vršiti radi prodaje. Shodno tome kod okrivljenog mora postojati namera da navedenu radnju izvršenja preduzima u cilju prodaje, a što logično vodi zaključku da se ovo delo vrši radi pribavljanja imovinske koristi odnosno iz koristoljublja. Činjenica da je krivično delo iz člana 246. stav 1. KZ inkriminisano u okviru glave XXIII Krivičnog zakonika, čiji je grupni zaštitni objekt zdravlje ljudi, suprotno navodima zahteva, ne dovodi u pitanje činjenicu da je konkretno krivično delo izvršeno prevashodno zbog finansijskih interesa odnosno s motivom koristoljublja. U tom smislu, za krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. stav 1. KZ za koje je propisana kazna zatvora od tri do dvanaest godina za koje je okrivljeni oglašen krivim, sud u smislu člana 48. stav 2. KZ može izreći novčanu kaznu kao sporednu. Kako je okrivljenom I. R. zbog krivičnog dela iz člana 246. stav 1. KZ pobijanom pravnosnažnom presudom izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine i novčana kazna kao sporedna, u određenom iznosu od 100.000,00 dinara, to odlukom o krivičnoj sankciji, u konkretnom slučaju, nije povređen zakon pa Vrhovni kasacioni sud navode zahteva kojima se ukazuje na povredu krivičnog zakona iz člana 439. tačka 3) ZKP ocenjuje kao neosnovane...¹⁴ Dakle, iz ove odluke jasno proizlazi da se krivično delo iz člana 246. stav 1. KZ vrši sa motivom koristoljublja, a kako se radi o krivičnom delu za koje je propisana kazna zatvora to se učiniocu može izreći novčana

14 Sentenca iz presude Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije Kzz br. 1411/21 od 20. 1. 2022. godine

kazna kao sporedna u smislu člana 48. stav 2. KZ. Na to posebno ukazujemo u ovom radu, jer brojni pravnici iznose argumente da se ovo krivično delo ne vrši iz koristoljublja, samo zbog toga što je u pitanju krivično delo iz glave XXIII Krivičnog zakonika, čiji je grupni zaštitni objekt zdravlje ljudi. Nažalost izricanje novčane kazne kao sporedne kod krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga nije praksa u Republici Srbiji, iako postoje sporadične odluke, kao što je napred navedena.

Nasuprot tome, u Republici Hrvatskoj se kod krivičnih dela neovlašćena proizvodnja i promet drogama neretko predlaže i izriče novčana kazna kao sporedna uz kaznu zatvora kao glavnu te postoje brojne pravomoćne sudske odluke u tom smislu, a od kojih ćemo navesti samo nekoliko.

Općinski sud u Splitu je dana 30. listopada 2018. donio presudu poslovnog broja: K-629/18 kojom je okrivljenik M. B. proglašen krivim jer je neovlašćeno nabavio i posjedovao stvari koje su propisom proglašene drogom i koje su namijenjene neovlašćenoj prodaji, čime je počinio kazneno djelo protiv zdravlja ljudi – neovlašćenu proizvodnju i prometom drogama – djelo opisano u članku 190. stavku 2. u svezi sa stavkom 1. KZ/11, a kažnjivo po članku 190. stavku 2. KZ/11 te je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 11 (jedanaest) mjeseci i po članku 190. stavku 2. KZ/11 u svezi s člankom 40. stavkom 5. KZ/11 je osuđen na novčanu kaznu od 30 (trideset) dnevnih iznosa što ukupno iznosi 40.000,00 kuna (četrdeset tisuća kuna) koji iznos je optuženik M. B. sukladno odredbi članka 42. stavka 6. KZ/11 dužan platiti po pravomoćnosti presude u roku od 10 (deset) mjeseci.

Općinski sud u Splitu je dana 30. studenoga 2017. donio presudu poslovnog broja: Kov-555/17 kojom je okrivljenik J. Z. proglašen krivim jer je nabavio i posjedovao stvari koje su proglašene drogom i koje su namijenjene neovlašćenoj prodaji, čime je počinio jedno kazneno djelo protiv zdravlja ljudi – neovlašćenu proizvodnju i promet droga – djelo opisano u članku 190. stavku 2. u svezi stavka 1. KZ/11, a kažnjivo po članku 190. stavku 2. KZ/11 te je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine i po članku 190. stavku 2. KZ/11 u svezi s člankom 40. stavkom 5. KZ/11 osuđen

na novčanu kaznu od 500 (petsto) dnevnih iznosa što ukupno iznosi 100.000,00 kuna (sto tisuća kuna) koji iznos je optuženik J. Z., sukladno odredbi članka 42. stavka 6. KZ/11, dužan platiti po pravomoćnosti presude u roku od 6 (šest) mjeseci.

Općinski sud u Splitu je dana 29. rujna 2015. donio presudu poslovnog broja: K-602/15 kojom je okrivljenik D. J. proglašen krivim jer je nabavio i posjedovao tvar koja je propisom proglašena drogom i koja je namijenjena neovlaštenoj prodaji, čime je počinio kazneno djelo protiv zdravlja ljudi – neovlaštenu proizvodnju i promet drogama – djelo opisano u članku 190. stavku 2. u svezi sa stavkom 1. KZ/11, a kažnjivo po članku 190. stavku 2. KZ/11 te je po članku 190. stavku 2. KZ/11 osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 2 (dvije) godine i 10 (deset) mjeseci nakon čega mu je temeljem odredbe članka 57. stavka 1. Kaznenog zakona izrečena djelimična uvjetna osuda na način da dio kazne na koju je optuženik D. J. osuđen u trajanju od 1 (jedne) godine i 5 (pet) mjeseci će se izvršiti, dok se preostali dio kazne u trajanju od 1 (jedne) godine i 5 (pet) mjeseci neće izvršiti ukoliko optuženik u roku provjeravanja u trajanju od 5 (pet) godina ne poćini neko novo kazneno djelo te je optuženik, nadalje, po članku 190. stavku 2. u svezi s člankom 40. stavkom 5. KZ/11 osuđen na novčanu kaznu od 55 (pedeset pet) dnevnih iznosa što ukupno iznosi 10.356,50 kuna (deset tisuća tristo pedeset šest kuna i pedeset lipa) koji iznos je optuženik D. J., sukladno odredbi članka 42. stavka 6. KZ/11, dužan platiti po pravomoćnosti presude u roku od 6 (šest) mjeseci.

Općinski sud u Splitu je dana 28. veljače 2018. donio presudu poslovnog broja: K-41/18 kojom je okrivljenik M. J. proglašen krivim jer je neovlašteno nabavio i posjedovao radi prodaje stvari koje su propisom proglašene drogama, čime je poćinio kazneno djelo protiv zdravlja ljudi – neovlaštenu proizvodnju i promet drogama – djelo opisano u članku 190. stavku 2. u svezi sa stavkom 1. KZ/11, a kažnjivo po članku 190. stavku 2. KZ/11 te je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine, pa se prema istom temeljem članka 56. KZ/11 izriče uvjetna osuda na način da se optuženiku M. J. kazna zatvora od 1 (jedne) godine neće izvršiti ako u roku od 4 (ćetiri) godine od pravomoćnosti presude ne po-

čini neko novo kazneno djelo i po članku 190. stavku 2. u svezi s člankom 40. stavkom 5. KZ/11 je osuđen na novčanu kaznu od 30 (trideset) dnevnih iznosa što ukupno iznosi 10.000,00 kuna (deset tisuća kuna) koji iznos je optuženik M. J., sukladno odredbi članka 42. stavka 6. KZ/11, dužan platiti po pravomoćnosti presude u roku od 6 (šest) mjeseci.

Kratak pregled izreka gore citiranih presuda je upravo dio prakse koja se ustalila u Republici Hrvatskoj, a očekujemo da će se ustaliti i u praksi u Republici Srbiji. Nadamo se da smo vas zainteresovale idejom, ali ipak pođimo od početka, opštih pojmova, njihove razrade i međusobnog dovođenja u vezu, te poređenja zakonodavstava Republike Srbije i Republike Hrvatske.

Razmišljajući kao tužitelji na način da smo si postavile re-toričko pitanje: što bi nas kod počinjenja takvih kaznenih djela kao počinitelja najviše kaznilo, odnosno koja kazna bi nas najviše pogodila, odgovor je bio – ona „po džepu“. Znamo da smo počinili kazneno djelo, znamo da ćemo dobiti koju godinu zatvora, možda i uvjet „malo deblji“, ali najviše od svega bi nas ipak zaboljelo da državi moramo platiti neki veći novčani iznos, jer zašto smo se tako mučile čineći to djelo, nego u cilju upravo pribavljanja protupravne imovinske koristi koju sada u cijelosti, ili većim dijelom, moramo dati državi.

Poseban osvrt ovog članka je u odnosu na kazneno djelo protiv zdravlja ljudi – neovlašćenu proizvodnju i promet drogama, koje iako se nalazi u glavi XIX. Kaznenog zakona u koju spadaju kaznena djela protiv zdravlja ljudi, kao kazneno djelo ipak drži primat počinjenja u svrhu stjecanja protupravne imovinske koristi. Jer, budimo realni, tu je i najveći obrtaj novca. U posljednjim istraživanjima, analizama otpadnih voda u Republici Hrvatskoj, evidentno je da konzumacija droge svake godine raste iz dana u dan, doduše njezina potrošnja je nešto smanjena u odnosu na doba pandemije COVID-19, ali svejedno se radi o velikim brojkama te smatram da je apsolutno nepotrebno isticati dostupnost i raširenost iste na narko-tržištu kao i dobit koja iz nje proizlazi.

Jedna od mogućnosti kako bi mi kao tužitelji mogli (i morali) dati doprinos tom pozitivnom smjeru pooštavanja sankcija

nalazi se u ideji da, uz povećanje glavnih kazni, što više predložimo novčanu kaznu kao sporednu upravo iz gore navedenih razloga jer novčana kazna ima učinak pojačavanja glavne kazne.

Novčana kazna je jedna od najstarijih krivičnih sankcija, javila se veoma rano, još u vreme prvih oblika društvene reakcije na nedozvoljeno ponašanje, kada se na ovaj način želela izbeći krvna osveta. Sastoji se u plaćanju određenog novčanog iznosa u korist države i danas je najviše izricana sankcija kod lakših krivičnih dela, kod kojih se njome može ostvariti svrha kažnjavanja učinioaca.

U Krivičnom zakoniku (u daljem tekstu KZ) u Republici Srbiji članom 48. je propisano da se novčana kazna može odmeriti u dnevnim iznosima ili u određenom iznosu². Novčana kazna u dnevnim iznosima se odmerava tako što se utvrđuje broj dnevnih iznosa, a potom visina jednog dnevnog iznosa, da bi se iznos novčane kazne dobio njihovim množenjem. Ovaj sistem, iako zahtevniji za određivanje, pravedniji je jer jednako pogađa kako bogate, tako i siromašne s obzirom na to da se za isto krivično delo daje mogućnost da učinilac boljeg imovnog stanja bude višestruko više kažnjen nego siromašan. Dakle, polazi od utvrđenog imovnog stanja. Visina jednog dnevnog iznosa utvrđuje se tako što se razlika između prihoda i nužnih rashoda učinioaca u protekloj kalendarskoj godini podeli sa brojem dana u godini. Visina dnevnog iznosa se kreće u opsegu od 500,00 dinara do 50.000,00 dinara, a broj dnevnih iznosa se kreće u opsegu od 10 do 360. Iako se u praksi javlja problem utvrđivanja stvarnih prihoda, sudu je dat širok opseg ovlašćenja za njihovo utvrđivanje, a ukoliko se ne mogu pribaviti podaci o приходима, data je mogućnost sudu da po slobodnoj proceni utvrdi visinu dnevnog iznosa. Iako je to pravedniji sistem odmeravanja kazne, zakonodavac zadržava stari sistem odmeravanja kazne u određenom iznosu, odnosno fiksni iznos koji se primenjuje kao supsidijarni. Sistem u određenim iznosima se određuje u okviru propisane najmanje i najveće mere novčane kazne i kreće se u opsegu od 10.000,00 dinara do jedan milion, odnosno deset miliona za krivična dela učinjena

2 Krivični zakonik („Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).

iz koristoljublja. Prilikom izricanja novčane kazne, u presudi se određuje rok za plaćanje, koji ne može biti kraći od 15 dana niti duži od tri meseca, uz mogućnost da učinilac istu plati na rate.

Stav 2. istog člana propisuje da za krivična dela učinjena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna kazna može se izreći i kad nije propisana zakonom ili kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora³. Dakle, ovo predstavlja izuzetak od pravila da se novčana kazna propisuje kod svakog posebnog krivičnog dela, odnosno opštom odredbom je propisan uslov za izricanje novčane kazne, a to je koristoljublje. Sporedna novčana kazna je dodatna kazna na koju se primjenjuju sve odredbe kojima se reguliše izricanje novčane kazne. Napominjemo da se ona kumulativno izriče uz kaznu zatvora, a što obuhvata izricanje i uz uslovnu osudu.

Postavlja se pitanje određivanja pojma koristoljublja, odnosno koja su to krivična dela za koja se može izreći novčana kazna kao sporedna. Zakonodavac nije nigde u Krivičnom zakoniku u Republici Srbiji precizirao kada se za jedno krivično delo može reći da je izvršeno iz koristoljublja, iako se u nekoliko odredaba posebnog dela Krivičnog zakonika motiv koristoljublja pojavljuje kao konstitutivan element tog oblika krivičnog dela. Smatramo da se pojam koristoljublja ovde treba tumačiti ekstenzivno, odnosno kao težnja da se pribavi neka imovinska korist. Dakle, irelevantno je da li je koristoljublje kao motiv izvršenja krivičnog dela bitno obeležje bića krivičnog dela. Stoga, koristoljublje kao motiv izvršenja krivičnog dela se ne vezuje samo za imovinske delikte gde je ono u većini slučajeva primarni cilj i odredbu o novčanoj kazni za krivična dela učinjena iz koristoljublja kao sporednoj ne treba primenjivati samo na imovinska krivična dela, nego i druga dela koja za svoj motiv imaju koristoljublje ili za svoju posledicu imaju sticanje dobiti od izvršenja krivičnog dela.

S tim u vezi, krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga koje je propisano članom 246. Krivičnog zakonika, iako spada u glavu dvadeset treću čiji je grupni zaštitni

3 Krivični zakonik („Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).

objekat zdravlje ljudi, motiv vršenja ovog krivičnog dela je svakako imovinska korist, odnosno sticanje profita, dakle koristoljublje.

Kazneni zakon Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Kazneni zakon)⁴ u svom članku 40. propisuje tri vrste kazne i to: novčanu kaznu, kaznu zatvora i kaznu dugotrajnog zatvora.

Novčana kazna je, u odnosu na kaznu zatvora i dugotrajnog zatvora, ipak blaža sankcija za počinitelja jer se sastoji u određivanju određenog novčanog iznosa koji počinitelj kaznenog djela mora uplatiti u državni proračun. Međutim, kod izricanja novčane kazne kao sporedne, ista neminovno pojačava učinak glavne kazne⁵ kojom se primarno ostvaruje svrha kažnjavanja.

Kod novčane kazne, a u odnosu na kaznena djela iz koristoljublja, postoje dvije specifičnosti naspram ostalih kaznenih djela. Prva od njih je da se za kaznena djela iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna može izreći i kad nije propisana zakonom ili kad je zakonom propisano da će se počinitelj kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu izrekne kaznu zatvora. Sporedna kazna može biti samo novčana, a kao glavnu je sud može izreći u dvije situacije; kada odluči izreći kao glavnu i kada je propisana kao jedina kazna. Kod kaznenih djela iz koristoljublja postoji iznimka jer je kod njih uvijek moguće izreći novčanu kaznu i kada ona nije propisana, a može se kumulirati s izrečenom zatvorskom kaznom.

Nadalje, odredbama Kaznenog zakona je propisano da se novčana kazna izriče u dnevnim iznosima te da ona ne može biti manja od trideset niti veća od tristo šezdeset dnevnih iznosa, osim za kaznena djela počinjena iz koristoljublja kada se može izreći do pet stotina dnevnih iznosa ili kad je novčana kazna od pet stotina dnevnih iznosa izričito propisana Kaznenim zakonom, a što je druga specifičnost u odnosu na navedena kaznena djela. Dnevni iznos novčane kazne u sebi sadrži i nužne troškove koje ima počinitelj za uzdržavanje sebe i svoje obitelji. U izreci presude je potrebno navesti broj dnevnih iznosa, njihovu visinu i umnožak, a visinu

4 Kazneni zakon Republike Hrvatske („Narodne novine“ br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 I 84/21).

5 Marin Mrčela, Igor Vuletić, Komentar kaznenog zakona, Opći dio, 2021.

dnevnog iznosa sud može utvrditi i po slobodnoj procjeni ako bi njihovo utvrđivanje bilo povezano s nerazmjernim teškoćama ili kod izricanja novčane kazne u postupku izdavanja kaznenog naloga. Vrhovni sud Republike Hrvatske svaka tri mjeseca na temelju podataka statističkog zavoda o visini prosječne dnevne plaće određuje visinu prosječnog dnevnog dohotka u Republici Hrvatskoj.

Opšte je poznato da je danas trgovina opojnom drogom jedna od najprofitabilnijih delatnosti i jedna od najbrojnijih nezakonitih trgovina na svetskom tržištu. Najveća dobit se nakon naftne industrije u svetu ostvaruje trgovinom narkoticima. Upravo je ovo razlog zbog čega je proizvodnja i stavljanje u promet opojne droge primarna aktivnost većeg broja kriminalnih organizacija, kao i sve većeg broja pojedinaca.

Proizvodnju i promet opojnih droga može vršiti samo pravno lice na osnovu odobrenja, odnosno dozvole Ministarstva nadležnog za zdravlje⁶. Sve mimo tih granica predstavlja zloupotrebu, odnosno neovlašćeno vršenje proizvodnje i prometa opojnih droga i predstavlja krivično delo. Zloupotreba i posledice zloupotrebe opojne droge pogađaju sve društvene slojeve u čitavom svetu. Uticaj opojne droge na društvo je razarajući, zloupotreba droga ima negativne posledice po zdravlje i živote ljudi, podstiče kriminal i siromaštvo.

Nema opšteprihvaćene definicije opojne droge na međunarodnom planu. Definicija opojne droge u krivičnompravnom smislu u zakonodavstvu Republike Srbije određena je članom 112. stav 15. tačka 32. Krivičnog zakonika koji propisuje da se opojnim drogama smatraju supstance i preparati koji su zakonom i drugim propisom zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge i ostale psihoaktivne kontrolisane supstance. Kada se ovo dovede u vezu sa Zakonom o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, može se reći da je opojna droga svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, u skladu sa Jedininstvenom konvencijom o opojnim drogama, odnosno supstanca koja

6 Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama („Službeni glasnik RS“, br. 99/2010 i 57/2018).

deluje primarno na centralni nervni sistem smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema. Pojam ostale psihoaktivne kontrolisane supstance podrazumeva: 1. psihotropne supstance, a to je svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Konvencijom o psihotropnim supstancama, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem i menja moždane funkcije, zbog čega se menjaju percepcija, raspoloženje, svest i ponašanje, 2. proizvode biološkog porekla koji imaju psihoaktivno dejstvo i 3. druge psihoaktivne kontrolisane supstance⁷. Dakle, sve ovo predstavljaju opojne droge u krivičnom pravnom smislu.

Zloupotreba opojnih droga ima za posledicu vršenje većeg broja krivičnih dela. U prvom redu kriminalitet povezan sa zloupotrebom droga podrazumeva vršenje krivičnih dela koja se odnose na neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga. Pored toga, podrazumeva krivična dela izvršena radi pribavljanja opojnih droga, odnosno novca i drugih sredstava za nabavku droga, pre svega iz grupe krivičnih dela protiv imovine. I na kraju, onaj kriminalitet koji je direktno vezan za međunarodne kriminalne organizacije koje se bave ilegalnom proizvodnjom opojnih droga i njihovom trgovinom na veliko u međunarodnim razmerama, odnosno pranje novca i njegovo ulaganje u legalnu ekonomiju. Dakle, sve ovo ukazuje na značaj i potrebu uticanja na prevenciju kako bi se smanjio broj izvršilaca primarnog krivičnog dela, budući da iz trgovine opojnom drogom proističe širok dijapazon drugih krivičnih dela.

Međunarodne zajednice pokazuju veliku zainteresovanost da se spreči zloupotreba opojnih droga i da se interveniše na globalnom nivou. Međunarodna saradnja je posebno olakšana osnivanjem Organizacije ujedinjenih nacija. Služba ujedinjenih nacija za narkotike i kriminal (en. UNODC-UN Office on Drugs and Crime) svetski je lider u multilateralnim naporima usmerenim

7 Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama („Službeni glasnik RS“, br. 99/2010 i 57/2018).

protiv zloupotrebe narkotika i međunarodnog kriminala⁸. Na međunarodnom planu zaključene su konvencije kojima se reguliše pitanje opojnih droga: Konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine, Konvencija o psihotropnim supstancama iz 1971. godine i Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama iz 1988. godine, koje je Republika Srbija ratifikovala, te unela u nacionalno zakonodavstvo propisivanjem tri krivična dela u vezi sa opojnim drogama: neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. KZ, neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a KZ i omogućavanje uživanja opojnih droga iz člana 247. KZ.

U ovom radu pažnju ćemo posvetiti krivičnom delu neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, koje je u Krivičnom zakoniku predviđeno članom 246. i koje se prevashodno vrši u cilju sticanja imovinske koristi.

Osnovni oblik, za koji je propisana kazna zatvora od tri do dvanaest godina, odnosi se na neovlašćenu proizvodnju, preradu, prodaju ili nuđenje na prodaju ili kupovinu, držanje ili prenošenje radi prodaje ili posredovanje u prodaji ili kupovini ili na drugi način neovlašćeno stavljanje u promet supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge. Dakle, pored neovlašćene proizvodnje i njene prerade sadrži i veći broj alternativno propisanih radnji izvršenja stavljanja u promet opojnih droga.

Ovom prilikom ponovo ukazujemo da Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama predviđa proizvodnju i promet opojnih droga od strane pravnog lica koje je na osnovu podnetog zahteva za ove aktivnosti dobilo dozvolu od Ministarstva zdravlja. Svaka radnja mimo ovih legalnih okvira predstavlja neovlašćenu proizvodnju i promet i ulazi u kriminalnu zonu.

Pod proizvodnjom opojne droge podrazumeva se proces stvaranja opojne droge, dok prerada obuhvata dalju doradu materije koja već ima svojstvo opojne droge, ali se to svojstvo procesom prerade pojačava, prečišćava droge, priprema za primenu itd. Ovde

8 Marinković D., 2010, *Suzbijanje organizovanog kriminala specijalne istražne metode*, str. 104.

je bitno praviti razliku i ne mešati preradu sa dodavanjem u drogu dodataka koji ne utiču na njen hemijski sastav, već smanjuju njenu čistoću, a prodavci to koriste radi uvećanja mase, a time i povećanja zarade. Prodaja opojne droge izvršena je sklapanjem sporazuma o bitnim elementima prodaje, odnosno o vrsti, količini i ceni opojne droge. Nuđenje na prodaju opojnih droga je jednostrana izjava volje prodavca da zaključi ugovor o prodaji, a ponuda mora da sadrži jasno izraženu nameru ponudioca da određenu količinu opojne droge proda za određeni novčani iznos. Zatim, alternativne radnje izvršenja ovog krivičnog dela su kupovina, držanje ili prenošenje koje moraju biti izvršena radi prodaje. U praksi poseban značaj ima radnja držanje opojne droge radi prodaje, a pojam držanje podrazumeva faktičku vlast na stvari. Ovde je problem razgraničenja sa privilegovanim oblikom iz člana 246a stav 1. KZ koji propisuje neovlašćeno držanje supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge u manjoj količini za sopstvenu upotrebu ili stav 2. koji propisuje neovlašćeno držanje u velikoj količini supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge. U tom smislu treba voditi računa na okolnosti koje ukazuju na to da se opojna droga drži radi prodaje. U praksi su različite i brojne okolnosti koje na to ukazuju, između ostalog količina i vrsta opojne droge, način pakovanja, da su pronađeni predmeti koji služe za razmeravanje opojne droge, njeno pakovanje, supstance koje služe za mešanje sa opojnom drogom i uvećanje mase, pronađena veća količina novca itd., te što je veći broj tih okolnosti to je izvesnije da se opojna droga drži radi prodaje. Prenošnje opojne droge radi prodaje podrazumeva prenos sa jednog mesta na drugo i za postojanje dovršenog krivičnog dela je dovoljno da je opojna droga preuzeta, odnosno da se prenošenje radi prodaje započne, bez obzira na to gde se planira prodaja i koje lice će izvršiti prodaju. Posredovanje u prodaji ili kupovini je dovođenje u vezu prodavca i kupca i postoji veliki broj radnji koje posrednik preduzima na osnovu ranije sklopljenog dogovora sa nalogodavcem, s ciljem pronalaska i dovođenja u vezu nalogodavca sa licem koje bi pregovaralo o prodaji, odnosno kupovinu opojne droge. Radnja krivičnog dela je dovršena u momentu dovođenja u vezu tih lica i irrelevantno je da li je između njih postignut sporazum, odnosno da li je došlo

do kupoprodaje droge. I na kraju zakonodavac je kao alternativnu radnju izvršenja naveo na drugi način neovlašćeno stavljanje u promet supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, imajući u vidu da su načini izvršenja ovog krivičnog dela brojni, značaj prometa opojnom drogom i iznalaženje različitih načina od strane izvršilaca i to su sve one radnje kojima se droga stavlja u promet, a to može biti razmena, zajam, poklon.

Privilegovani oblik podrazumeva neovlašćeno uzgajanje opijumskog maka, psihoaktivne konoplje ili neke druge biljke iz koje se dobija opojna droga, ili koja sama sadrži opojnu drogu, za koji je propisana kazna zatvora od dve do osam godina. Kod uzgajanja opojne droge je bitno praviti razliku od proizvodnje. Uzgajanje biljke podrazumeva radnje koje se odnose na setvu i negu biljke do njenog biološkog zrenja i okončanja vegetacije, a posle faze uzgoja dolazi faza proizvodnje opojne droge, koja podrazumeva aktivnosti kojima se od određenog materijala može dobiti supstanca koja ima svojstvo opojne droge. Irelevantno je da li se uzgajanje vrši radi prodaje, odnosno stavljanja u promet opojne droge ili radi sopstvene upotrebe. Ista kazna je predviđena i za onoga ko neovlašćeno pravi, nabavlja, poseduje ili daje na upotrebu opremu, materijal ili supstance za koje zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga.

Fakultativni osnov za oslobođenje od kazne postoji kada učinilac otkrije od koga nabavlja opojnu drogu.

S druge strane, zakonodavac predviđa više kvalifikovanih oblika. Pa je tako stavom 3. propisano da ako je delo izvršeno od strane grupe ili je učinilac ovog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika, kazniće se zatvorom od pet do petnaest godina. Istom kaznom će se kazniti i ko prodaje, nudi na prodaju ili bez naknade radi daljeg stavljanja u promet daje opojne droge maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili ko stavlja u promet opojnu drogu pomešanu sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja, ili ko izvrši delo iz stava 1. ovog člana u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj

blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalitetu ili na javnoj priredbi, ili ako delo iz st. 1. i 2. ovog člana učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, iskorišćavanjem svog položaja ili ko za izvršenje tog dela koristi maloletno lice. Stavom 5. je propisan najteži oblik kada je osnovno delo izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe i propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina.

Poslednjim stavom je propisano obavezno izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta, odnosno opojne droge i sredstva za njihovu proizvodnju i preradu će se oduzeti. Napominjemo da će se predmeti oduzeti i kad se krivični postupak ne završi presudom kojom se optuženi oglašava krivim ili rešenjem o izricanju mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja, na osnovu člana 535. Zakonika o krivičnom postupku u Republici Srbiji⁹.

Pored mere bezbednosti oduzimanje predmeta, zakonodavac daje širok dijapazon instituta koji se mogu koristiti u širem cilju specijalne i generalne prevencije ovog krivičnog dela, odnosno koji se zasniva na primeni mera koje su usmerene na oduzimanje imovine kriminalnog porekla. Značaj ovog krivičnog dela, odnosno negativne posledice koje ugrožavaju celo društvo ukazuju na potrebu da se primenjuju sve mogućnosti u pogledu suzbijanja štetnih posledica po društvo gledano u celini.

Imajući u vidu da je imovinska korist koja se stiče trgovinom opojne droge ogromna, veoma je značajno da se imovinska korist oduzme odnosno da liši okrivljenog dobara koja su dokazano stečena izvršenjem konkretnog krivičnog dela. Nažalost izvršioци su svesni toga, pa se ona teško nalazi pretresom stana i drugih prostorija i pregledom lica, osim u manjim iznosima novca.

Za razliku od svih navedenih mera koje se primenjuju u Republici Srbiji, izricanje novčane kazne kao sporedne kazne kod krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. Krivičnog zakonika u Republici

9 Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka US i 62/2021 – odluka US).

Srbiji je nešto što se samo izuzetno predlaže i izriče i gotovo da nema slučajeva u praksi Republike Srbije u kojima je izrečena, a usamljeni izuzetak je odluka VKS Kzz 1411/21 po presudi Višeg suda u Prokuplju koja je potvrđena presudom Apelacionog suda u Nišu. Naime, nema sumnje da se radi o krivičnom delu učinjenom iz koristoljublja za koje je propisana kazna zatvora, to nema opravdanja da se ne izriče novčana kazna kao sporedna kazna i time dodatno odvrća učinioce od vršenja ovog krivičnog dela. Kako je svrha kažnjavanja dominantna kod novčane kazne jer se učiniocu smanjuje imovina, odnosno lišava se imovine koja mu pripada kao svojina, a mere usmerene na oduzimanje imovine najbolje su sredstvo da se suzbije vršenje krivičnih dela iz koristoljublja, to je neophodno izricanje novčane kazne kao sporedne, koja bi bila još jedna brana vršenju ovog krivičnog dela, odnosno ostvarenju svrhe specijalne i generalne prevencije.

S druge strane, u Republici Hrvatskoj tijekom dosadašnjeg rada na predmetima u nadležnosti Općinskog državnog odvjetništva u Splitu pokazalo se korisnim i učinkovitim kod kaznenih djela protiv zdravlja ljudi – neovlašćene proizvodnje i prometa drogama iz članka 190. stavka 2. Kaznenog zakona kao sporednu kaznu izricati novčanu kaznu. Naime, premda navedeno kazneno djelo nije u glavi Kaznenog zakona koja obuhvaća kaznena djela protiv imovine, smatra se da je upravo motiv počinjenja neovlašćene proizvodnje i prometa drogama koristoljublje, odnosno stjecanje protupravne imovinske koristi. Prilikom rada na pojedinim predmetima takve vrste, gdje je u pitanju neovlašćena prodaja droge ili stavljanje iste u promet na drugi način, najčešće uz kaznu zatvora predlažem novčanu kaznu kao sporednu. Naime, ukoliko je od počinitelja oduzeta veća količina droge, ili se pak kod istoga nalazio veći broj različitih vrsta droga te je zatečen i novac u raznim apoenima i većim količinama, smatram da je prikladno, pa čak bih se usudila reći preporučljivo počinitelju uz kaznu zatvora izreći sporednu novčanu kaznu, a sve iz razloga ostvarivanja svrhe kažnjavanja koja na ovakav način, po meni, osobito dolazi do izražaja. Motiv za počinjenje takve vrste kaznenih djela je prvenstveno zarada i to veća od one koja je realno moguća u odnosu na obrazovanje, zaposlenje i prihode počinitelja. Općenito sam mišljenja da je

istina da je novčana kazna najblaža, ali kada se kombinira uz zatvor, nije najbezbolnija.

U posebnom dijelu Kaznenog zakona, u članku 190. stavku 1. propisano je da tko neovlašteno proizvede ili preradi stvari koje su propisom proglašene drogom kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Ovom zakonskom odredbom inkriminirana je neovlaštena proizvodnja i prerada stvari koje su propisom proglašene drogom, a ta droga nije namijenjena daljnjoj prodaji, već je predviđena za vlastitu uporabu. Stavkom 2) istog članka je propisano da tko proizvede, preradi, prenese, izveze ili uveze, nabavi ili posjeduje stvari iz stavka 1. ovoga članka koje su namijenjene neovlaštenoj prodaji ili stavljanju na drugi način u promet ili ih neovlašteno ponudi na prodaju, proda ili posreduje u prodaji ili kupnji ili na drugi način neovlašteno stavi u promet, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do dvanaest godina. Stavkom 3) je propisano da tko ponudi na prodaju, proda ili posreduje u prodaji stvari iz stavka 1. ovoga članka osobi s težim duševnim smetnjama, ili djetetu, ili to učini u školi ili na drugom mjestu koje služi obrazovanju, odgoju, sportskoj ili društvenoj aktivnosti djece ili u njegovoj neposrednoj blizini ili u kaznenoj ustanovi, ili tko za počinjenje djela iz stavka 2. ovoga članka iskoristi dijete, ili ako to učini službena osoba u obavljanju službe ili odgovorna osoba u obavljanju javne ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina. Stavkom (4) propisano je da tko organizira mrežu preprodavatelja ili posrednika radi počinjenja kaznenog djela iz stavki 2. i 3. ovoga članka kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine, a stavkom (5) tko kaznenim djelom iz stavki 2, 3. i 4. ovoga članka prouzroči znatno oštećenje zdravlja većeg broja ljudi ili smrt osobe kojoj je prodao stvar iz stavka 1. ovoga članka ili je posredovao u njezinoj prodaji, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina. Stavkom (6) istog članka je propisanom da tko napravi, nabavi, prenese, izveze ili uveze ili posjeduje opremu, materijal ili stvari koje se mogu uporabiti za izradu stvari iz stavka 1. ovoga članka, za koje zna da su namijenjeni njihovoj neovlaštenoj proizvodnji, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Stavkom (7) je propisano da se

proizvodnjom droge u smislu ovoga Zakona smatra i neovlašteni uzgoj biljke ili gljive iz koje se može dobiti droga. Stavkom (8) je propisano da tvari iz stavka 1. ovoga članka, tvari koje se mogu uporabiti za njihovu izradu, biljke, gljive ili dijelovi biljaka ili gljiva iz kojih se mogu dobiti tvari iz stavka 1. ovoga članka, sredstva za njihovu proizvodnju ili preradu, sredstva prijevoza preuređena za skrivanje tih tvari i sredstva za njihovo trošenje će se oduzeti, a stavkom (9) da sud počinitelja kaznenog djela iz stavki 1, 2, 3, 4. i 6. ovoga članka koji je dobrovoljno bitno pridonio otkrivanju djela iz ovoga članka može osloboditi kazne.

U odnosu na konkretno kazneno djelo, valja naglasiti da je stavak 1., odnosno sama proizvodnja osnovni oblik kaznenog djela, a za kvalificirani oblik djela je potrebno da je proizvedena droga namijenjena daljnjoj prodaji. Nije izričito propisano koju količinu droge počinitelj može neovlašćeno proizvesti i neovlašćeno preraditi, ostavljeno je da navedeno odredi sudska praksa. Pri tome sud mora posebno uzeti u obzir vrstu i količinu proizvedene ili prerađene droge, a zatim ovisničke potrebe počinitelja kao i sve druge činjenice koje mogu biti od značaja je li isti drogu proizvodio ili prerađivao samo za sebe ili ne.

ZAKLJUČAK

Krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga je u stalnom porastu, a da je kaznena politika blaga, može se zaključiti jer se izvršiocima izriču kazne koje su na donjoj granici propisanih što ukazuje na potrebu da se učini pomak u pozitivnom smeru, a to je prevencija ovog krivičnog dela i izricanje strožih sankcija. Kako se radi o krivičnom delu koje ugrožava celo društvo u svim delovima sveta, a iz kog proizlaze brojna druga krivična dela, treba preduzeti sve u cilju smanjenja ovog krivičnog dela, odnosno odvrćanja učinilaca od njegovog vršenja. Kao što svi već znamo, „udaranje po džepu“ je najučinkovitija kazna, a posebno kod krivičnih dela učinjenih iz koristoljublja, odnosno mere usmerene na oduzimanje imovine najbolje su sredstvo da se suzbije vršenje krivičnih dela iz koristoljublja, to treba nastojati

da se što češće, a imajući u vidu sve okolnosti konkretnog slučaja, predlaže i izriče novčana kazna kao sporedna.

Imajući u vidu da su zakonske odredbe koje se odnose na proizvodnju i stavljanje u promet opojne droge u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj slične, to nema razloga da se i u Republici Srbiji ne ustali praksa koja postoji u Republici Hrvatskoj dugi niz godina za izricanje novčane kazne kao sporedne kazne. Jer, iako se radi o kazni za lakša krivična dela, u sadejstvu sa kaznom zatvora bi mogla dati daleko učinkovitije efekte te opravdati svoj status kazne koja pojačava učinak glavne kazne, a sve u krajnjem cilju ostvarivanja svrhe specijalne i generalne prevencije.

Горјана Мирчић Чалуковић

Координаторка за родно засновано насиље

ЗАШТИТА И ПОДРШКА ЖРТВАМА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Заштита и подршка жртвама родно заснованог насиља је један од државних приоритета, који се огледа кроз стално унапређење нормативног оквира у овој области. Република Србија је у последње три године донела чак две националне стратегије које се тичу заштите жртава родно заснованог насиља, односно којима су ова оштећена лица препозната као посебно рањива група, којој је неопходна додатна подршка у оквиру кривичног поступка, и за кривична дела која су обухваћена Истанбулском конвенцијом, која је саставни део нашег нормативног оквира.

Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији са аспекта правосудних органа предвиђа опште мере заштите жртава које пре свега подразумевају избегавање контакта између жртве и учиниоца, али и заштиту жртве током истраге. С друге стране, ова стратегија посебан акценат ставља на службе подршке жртвама и сведоцима при вишим судовима, док у Вишем јавном тужилаштву и основним јавним тужилаштвима предвиђа контакт лица.

Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици пак као један од актуелних проблема¹ препознаје чињеницу да су раније

1 Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021. до 2025. године, тачка 5.5.1.

успостављене службе организоване и доступне само на нивоу виших судова, због чега нису једнако доступне жртвама свих кривичних дела родно заснованог насиља и на свим подручјима.

Чињеница је и да је од 2013. године јавно тужилаштво орган поступка, а не странка у поступку, да је заштита жртвава нужна и током истраге коју води јавни тужилац, али и да је чланом 12. Закона о јавном тужилаштву² предвиђена обавеза јавног тужиоца да води рачуна о заштити људских права, а посебно права оштећених, као и да спречава дискриминацију по било ком основу. Истовремено, родно засновано насиље је један од видова дискриминације који се доминантно чини према особама женског пола од најнижих облика³ насиља, па све до најекстремнијих – фемцида. Поред поменутих прописа и члана 29. Закона о спречавању насиља у породици, и Стратегија предвиђа обавезу јавног тужилаштва да жртви кривичних дела таксативно наведених у члану 4. став 1. Закона о спречавању насиља у породици даје потпуна обавештења⁴ о органима, правним лицима и удружењима која пружају заштиту и подршку. Усклађивањем одредаба обе стратегије, као и одредаба поменутих закона јасно се може закључити да је активност јавног тужилаштва, као државног органа који води истрагу, у процесу пружања подршке жртвама од непроцењивог значаја за сам ток кривичног поступка, а често и за успех у том поступку, посебно када је реч о кривичним делима родно заснованог насиља, где се као сведоци појављују управо лица која могу бити ослобођена дужности сведочења, због чега је пружање подршке у оквиру јавног тужилаштва од пресудне важности и значаја.

У складу са законским оквиром и горе наведеним, Више јавно тужилаштво у Београду је предузело низ активности

- 2 Закон о јавном тужилаштву („Службени гласник РС“, број 10/2023) од 9. 2. 2023. године примењује се од дана конституисања Високог савета тужилаштва.
- 3 www.iskljuci-nasilje.rs, одељак статистика о продуженим хитним мерама према Закону о спречавању насиља у породици.
- 4 Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021. до 2025. године, тачка 5.2.3.

у циљу унапређења рада раније формиране Службе за информисање и подршку оштећенима и сведоцима, стављајући посебан акценат на жртве родно заснованог насиља, те је ова служба разграната и на Службу за подршку жртвама и сведоцима кривичних дела родно заснованог насиља. Именовано је посебно лице за подршку жртвама и сведоцима кривичних дела родно заснованог насиља, али и одређена контакт лица у свим основним⁵ јавним тужилаштвима на подручју стварне и месне надлежности Вишег јавног тужилаштва у Београду, као највећег тужилаштва у Републици Србији. Тиме је направљена мрежа подршке на подручју целог Града Београда, те је током новембра и децембра 2022. године подршка у виду потпуног информисања пружена у чак 19 случајева, док су у периоду од јануара до марта 2023. године овај вид подршке укупно добиле 62 жртве, углавном насиља у породици и силовања. Важно је истаћи да у овом тренутку бројеви не говоре много, али је од пресудног значаја да је ова услуга заживела, те да је нужно трајно је одржати како би се жртвама родно заснованог насиља, путем адекватног обавештавања, пружила додатна подршка и то посебно у ситуацијама када је реч о насиљу најнижег интезитета, јер то јесте један од начина за спречавање фемицида⁶. Поред наведеног, ови подаци су и пример добре праксе, јер је ова врста података, бар када је реч о другим, раније формираним службама како у оквиру виших судова, тако и у оквиру других виших јавних тужилаштва у Републици Србији, ретко кад била доступна јавности. Поступањем на овај начин отклоњени су и уочени недостаци, а доступност услуге и поштовање свих обавеза које има јавно тужилаштво у целости су испуњене и имплементирани у пракси и то за све жртве ових кривичних дела београдског Вишег јавног тужилаштва.

5 У Првом основном јавном тужилаштву у Београду, Другом основном јавном тужилаштву у Београду, Трећем основном јавном тужилаштву у Београду, Основном јавном тужилаштву у Лазаревцу, Основном јавном тужилаштву у Младеновцу и Основном јавном тужилаштву у Обреновцу

6 У прва три месеца 2023. године у Републици Србији, према медијском извештавању, убијено је чак десет жена у породично/партнерском контексту.

Поред потпуног информисања о правима, доступним услугама специјализоване подршке и ономе шта је кривични поступак, заштита жртава је нужна и одређивањем статуса посебно осетљивог сведока. Овај вид заштите предвиђен је Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела у кривичноправној заштити малолетних лица из 2005. године. То су императивне норме и обавеза је свих да их поштују. Поред наведеног закона, заштита сведока у кривичном поступку обезбеђена је и Законом о кривичном поступку, како основне заштите од увреде, претње и сваког другог напада, тако и додатном заштитом кроз статус посебно осетљивог сведока. Увођењем ових одредаба у Законик о кривичном поступку скренута је пажња на сведоке који, с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја, јесу посебно осетљиви. Заштита се огледа кроз могућност да се сведоку могу постављати питања само преко органа поступка који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока. Испитивање се може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка, у истрази јавни тужилац. Такође, ако сматра да је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, јавни тужилац ће донети решење о постављању пуномоћника сведоку, кога ће поставити по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности. Ако ово право доведемо у везу са Законом о бесплатној правној помоћи који предвиђа да жртве насиља у породици и жртве трговине људима имају право на бесплатну правну помоћ без обзира на њихов имовни статус, онда ова обавеза добија додатни императивни карактер, те се одлука јавног тужиоца донекле суспендује и намеће му обавезу да о овој могућности информисе жртву насиља у породици и жртву трговине људима и постави јој пуномоћника или јој омогући да правну помоћ добије бесплатно у складу са Законом о бесплатној правној

помоћи. Тако се речи „уколико сматра“ у случају жртва ових кривичних дела морају тумачити као нужна потреба да ове жртве и имају пуномоћника⁷. Јавни тужилац може и да посебно осетљивог сведока испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука, када се испитивање спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази.

Ако је сведок жртва родно заснованог насиља, било да је претрпела физичко, психичко, сексуално, економско или неки други вид насиља, онда се суочава са озбиљним психолошким последицама. Оне могу варирати од анксиозности, паничних напада све до посттрауматског синдрома, а заједничко им је урушено самопоуздање, самопоштовање и губитак поверења. Услед тога, неопходно је оснажити жртву и повратити јој изгубљено поверење обезбеђивањем сигурних и, за њих, безбедних услова. Један од начина на који се жртви пружа заштита током учествовања у кривичном поступку јесте давање статуса посебно осетљивог сведока. У том случају, јавни тужиоци имали би обавезу да се према сведоку односе са посебном пажњом тако што ће избором питања и начином испитивања допринети томе да се избегну одређене штетне последице по душевно стање жртве. На овај начин жртва неће бити изложена ретрауматизацији и у већој мери биће заштићена од поновног излагања стресу и страху од суочавања са окривљеним. Давањем статуса посебно осетљивог сведока, штитећи жртву доприносимо томе да оне буду оснажене да истрају у процесу и стварамо услове у којима ће њихови искази бити веродостојни, а самим тим кривични поступак успешно окончан.⁸

Узимајући у обзир наведено, све жртве родно заснованог насиља морају имати статус посебно осетљивог сведока, а начин на који ће то бити реализовано у пракси може да зависи од јавног тужиоца и његове процене у сваком конкретном случају.

7 Право на бесплатну правну помоћ за жртве насиља у породици и жртве других кривичних дела одређених Законом о спречавању насиља у породици предвиђено је и у члану 30.

8 Тијана Митрашевић, андрагошкиња и психотерапеуткиња у ВЈТ Београд.

Поштујући наведене прописе, знање и досадашње искуство, Више јавно тужилаштво у Београду је створило пријатан амбијент за испитивање жртава родно заснованог насиља уз употребу техничких средстава за пренос слике и звука, ослањајући се на ранија искуства⁹. Испитивање малолетних лица, али и других жртава родно заснованог насиља одвија се тако да жртва ни у једном тренутку не дође у контакт са окривљеним и другим учесницима поступка. Сведок је у једној, а други учесници у поступку су у другој, физички одвојеној просторији, те се комуникација реализује употребом техничких средстава за пренос слике и звука. Испитивање се, дакле, спроводи без присуства странака и других учесника поступка, у просторији у којој се сведок налази, тако да му странке и лица која на то имају право питања постављају посредством јавног тужиоца или, када је реч о малолетним оштећенима, преко психолога, педагога, социјалног радника или другог стручног лица. Ова просторија је доступна и јавним тужиоцима из свих основних јавних тужилаштва у Београду, посебно када су оштећена лица малолетна и када је жртва насиља у породици задобила тешке телесне повреде.

Међутим, како би примена донетих прописа била што свеобухватнија, предуслов је едукација јавних тужилаца. Учење од оних које су преживеле родно засновано насиље је врло значајно и корисно. С тим у вези, Више јавно тужилаштво у Београду је са групом жена и девојака окупљених око организације Атина¹⁰ организовало радни састанак, коме су присуствовали заменици јавног тужиоца, као и представнице Службе за подршку жртвама и сведоцима кривичних дела

9 Јединице за подршку деци жртвама/сведоцима у кривичном поступку настале су у оквиру пројекта *Унапређење права деце кроз јачање си-стема правосуђа и социјалне заштите у Србији*, који финансира ЕУ, а спроводи УНИЦЕФ у партнерству са Министарством правде и Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Пројекат је почео у августу 2014. и трајао је до марта 2017. године. Јединице су биле формиране у четири града: Београд, Ниш, Нови Сад и Крагујевац.

10 Меморандум о разумевању и међусобној сарадњи у области превенције трговине људима и унапређењу права жртава трговине људима, закључен 2013. године између Атине и Врховног јавног тужилаштва.

родно заснованог насиља. Оно на шта су преживеле родно заснованог насиља указале су мере које је у поступање већ интегрисало Више јавно тужилаштво као исправан пут за даље унапређење у овој области.

Имплементација свих релевантних прописа у пракси и перманентно усавршавање јавних тужилаца једини су начин за доследно препознавање појма и статуса жртве, које је од преке потребе за достизање правде¹¹ коме Више јавно тужилаштво у Београду безрезервно тежи.

11 <http://www.atina.org.rs/sr/prepoznavanje-pojma-i-statusa-%C5%Bertve-od-preke-potrebe-za-dostizanje-pravde>

Лепосава Вујановић – Порубовић

Јавни тужилац Вишег јавног тужиоца у Београду

НЕЗАКОНИТОСТ ПОСТУПКА ПРЕТРЕСАЊА И ПОСЛЕДИЦЕ

Законик о кривичном поступку утврђује правила чији је циљ да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон на основу законито и правично спроведеног поступка.

Да би законито и правично био спроведен поступак и да би јавни тужилац доказао оптужбу, а чињенице које су предмет доказивања биле и доказане, то докази који се прикупљају и изводе морају бити у складу са Законом о кривичном поступку. Судске одлуке се не могу заснивати на доказима који су непосредно или посредно, сами по себи или према начину прибављања, у супротности са Уставом, овим законом, другим законом или опште прихваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима.

А шта ако се овакви докази ипак појаве у доказној грађи?!

Анализирајући судску праксу Вишег суда у Београду, пред којим поступа Више јавно тужилаштво у Београду, у предметима тј. поступцима који се воде против окривљених због извршења кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. Кривичног законика, где су предмет доказивања чињенице које чине обележје наведеног кривичног дела, а тичу се проналаска супстанци или препарата који су проглашени за опојне дроге, које се обезбеђују доказном радњом претресање (чл. 152–160. ЗКП), установљено је да ова радња често има мањкавости.

Одредба члана 152. ЗКП став 2. прописује да се претресање стана и других просторија или лица предузима на основу наредбе суда или, изузетно, без наредбе на основу законског овлашћења. У пракси најчешћи проблем изазива широко тумачење „изузетно без наредбе суда на основу законског овлашћења“. Јавни тужилац или овлашћена службена лица полиције могу изузетно, без наредбе суда, ући у стан и друге просторије и без присуства сведока предузети претресање стана и других просторија или лица која се ту затекну у таксативно набројаним случајевима:

1. уз сагласност држаоца стана и друге просторије;
2. ако неко зове у помоћ;
3. ради непосредног хапшења учиниоца кривичног дела;
4. ради извршења одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног;
5. ради отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе и имовину.

О напред наведеним радњама издаје се потврда у којој се назначавача разлог улажења и сачињава записник у коме ће се навести разлози уласка и претресања и о томе одмах поднети извештај судији за претходни поступак који цени да ли су били испуњени услови за претресање. Овакве ситуације су ређе у судској односно јавнотужилачкој пракси, с обзиром на то да јавни тужилац у сарадњи са полицијом, када очекује да ће приликом претресања стана и других просторија пронаћи трагове кривичног дела или важне предмете, доставља иницијативу где на образложен захтев јавног тужиоца претресање наређује суд.

Претресању се приступа када су испуњене основне претпоставке за претресање. Пре свега, неопходно је постојање наредбе суда (која садржи назив суда који је наредио претресање, означење предмета претресања, разлог претресања, назив органа који ће предузети претресање и друге податке значајне за претресање).

Да би се приступило претресању стана, после предаје наредбе о претресању држалац стана и других просторија на

коме ће се претресање предузети позива се да добровољно преда лице односно предмете који се траже.

Поучава се да има право да узме адвоката односно браниоца који може присуствовати претресању те се претрес може одложити до доласка браниоца најдуже за три часа.

Држалац стана се позива да присуствује претресању, ако је одсутан, позваће се да у његове име претресању приступи неко од пунолетних чланова његовог домаћинства.

Претресању присуствују два пунолетна грађанина као сведоци које ће пре почетка претресања упозорити да пазе на ток претресања, као и да имају право да пре потписивања записника о претресању ставе своје приговоре на веродостојност садржине записника.

Изузетно, претресање се може предузети и без присуства сведока, као и без претходне предаје наредбе и претходног позива за предају лица и предмета и поуке о праву на браниоца, ако се претпоставља оружани отпор или друга врста насиља или ако се очигледно припрема или је отпочело уништавање трагова кривичног дела или предмета важних за поступак или је држалац стана и других просторија недоступан.

Следећи претпоставке за претресање, након обављеног претресања сачињава се записник у коме се тачно уписују предмети и исправе који се одузимају и место на коме су пронађени. У записник се уносе и примедбе присутних лица и потписују га присутна лица. О одузетим предметима се сачињава потврда која се одмах издаје лицу од кога су предмети односно исправе одузете.

Дакле, претресању се приступа када су испуњене претпоставке, те недостатак претпоставки или пак њихово игнорисање у највећем броју случајева представља мањкавост или пре аљкавост учесника који предузимају ову доказну радњу. Но, ако је предузета, а мањкава, питамо се шта са њом, у нади да је одбрана неће истицати, да суд неће приметити, верујући у принцип „ако прође, прође“, тражећи негде разлоге за конвалидацију исте. Нажалост, нема оснажења. Такве

доказне радње и записници којима се таква радња документује добијају засебну судбину, печате се у посебан омот и не могу се користити као доказ, а оптужба која на њима почива напрасно слаби и „клеца“.

О томе сведоче и примери из судске праксе:

Пресудом Апелационој суда у Београду Кж бр. 25/18 Апелациони суд у Београду донео је пресуду којом је усвојио жалбу браниоца окривљеног и преиначио пресуду Вишег суда у Београду К. бр. 509/17, те ослободио од оптужбе окривљеног А. А. због извршења кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 1. Кривичног законика. Апелациони суд у Београду је нашао да је првостепена пресуда захваћена битним повредама одредаба кривичног поступка из члана 438. став 2. тачка 1. ЗКП-а, а која се огледа у томе да се побијана пресуда заснива на доказу на коме се по одредбама Законика о кривичном поступку не може заснивати. Наиме, окривљени је током поступка истицао да он није дао сагласност за претресање предметног стана чији је он држалац, а имајући у виду исказ власника који је навео да је он лично откључао стан полицајцима и да том приликом осим њега, окривљеног и два полицајца нико други није присуствовао претресу, то Апелациони суд у Београду код неспорне чињенице да у конкретном случају овлашћена службена лица нису имала наредбу суда за претрес стана, налази да претрес стана у ком је боравио окривљени А.б А., у ком је пронађена предметна дрога није извршен у складу са Закоником о кривичном поступку, те да се ради о доказу који по начину прибављања није законит, па се на том доказу сходно одредби члана 16. ЗКП-а и не може заснивати пресуда, те је Апелациони суд у Београду окривљеног ослободио од оптужбе да је извршио предметно кривично дело.

Апелациони суд у Београду Кж. 700/20 од 15. 10. 2020. године донео је пресуду где се усвајањем жалби браниоца окривљеног А. А. и Б. Б. преиначује пресуда Вишег суда у Београду К. бр. 126/20 од 23. 6. 2020. године, те се исти ослобађају од оптужбе да су извршили кривично дело неовлашћена

производња и стављање у промет опојних дрога у саизвршилаштву из члана 246 став 1. КЗ у вези са чланом 33. КЗ.

Наиме, током поступка утврђено је да су у ресторану „Кактус“ у ул. Гаврила Принципа, полицијски службеници ПС Савски венац, приликом прегледа окривљеног А. А., у цепу јакне пронашли свежањ кључева који откључавају врата стана и улазна врата зграде на адреси у Београду, а потом користећи кључеве ушли у стан и друге просторије којом приликом су извршили претресање у ком претресу су нашли 498,19 грама канабиса, као и 928,54 грама амфетамина, а коју потврду о уласку у стан и друге просторије држалац стана, односно окривљени је одбио да потпише.

Из списка предмета издвојили су се као незаконити докази потврда о уласку у стан и друге просторије, јер у конкретном случају нису испуњени законом прописани услови за претресање стана и без наредбе суда, јер је, према закључку првостепеног суда, предметни претрес стана извршен без наредбе, а из разлога отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе и имовину прописаних одредбом члана 158. став 1. тачка 5. ЗКП-а. Међутим, овакав закључак првостепеног суда по оцени Апелационог суда у Београду је неприхватљив, јер се из списка утврђује да у конкретном случају нису били испуњени услови из члана 158. став 1. тачка 5. ЗКП-а за претресање стана и других просторија без наредбе суда из разлога отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе или имовину, јер очигледно да није постојала непосредна и озбиљна опасност за људе и имовину, већ су полицијски службеници, приликом прегледа окривљеног, пронашли свежањ кључева који откључавају врата стана и улазних врата зграде, где је окривљени боравио. Дакле, у конкретном случају Апелациони суд је нашао да се ради о незаконитом уласку у стан, те самим тим и остали докази који су проистекли из незаконитог уласка у стан не могу бити коришћени као доказ у кривичном поступку, већ се морају издвојити из списка јер се на њима не може засновати судска одлука у смислу одредби члана 16. тачка 1. ЗКП-а будући да су према начину прибављања у супротности са Уставом и Законом о кривичном поступку.

Виши суд у Београду у предмету К бр. 628/21 донео је решење којим се издвајају из списка записник о претресању стана МУП РС, ДП, ПУ за град Београд од 29. 9. 2017. године и потврда о привремено одузетим предметима, руководећи са разлoзима које је *Врховни касациони суд* изнео у свом ставу у пресуди *Кзз бр. 1155/21 од 2. 11. 2021.* године, где је претресање стана предузето без назначења у записнику да је окривљени као држалац стана пре почетка претреса поучен да има право да ангажује браниоца који може присуствовати претресу, а што је била дужност у смислу члана 156. став 2. ЗКП. При томе, у записнику о претресању стана и других просторија није констатовано ни постојање законских разлога из члана 156. став 3. ЗКП, због којих би се претресању могло приступити и без претходне поуке о праву на браниоца (ако се претпоставља оружани отпор, друга врста насиља, припрема се или је отпочело уништавање трагова кривичног дела или предмета важних за поступак или је држалац стана и других просторија недоступан). Поред овога, доказ који се стекао из незаконитог претреса такође се сматра незаконитим, те је и потврда о привремено одузетим предметима незаконита.

Дакле, очигледно је да доказна радња која је предузета на незаконит начин има за последицу и незаконитост осталих доказа прибављених овом доказном радњом, те исти не могу бити коришћени као доказ у кривичном поступку што резултира ослобађајућим пресудама за окривљене који су основано сумњиви да су извршили кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. КЗ за које је запрећена казна чак од најмање десет година затвора у најтежем ставу.

Овај рад је апел јавним тужиоцима да када већ не присуствују овој доказној радњи у преткривичном поступку, иако за то имају овлашћења, подсећају овлашћена службена лица на претпоставке неопходне за претресање. Ако пак током поступка установе да је реч о незаконитом претресу, не „жмури“, јер су јавни тужилац и полиција дужни да непристрасно

разјасне сумњу о кривичном делу и са једнаком пажњом испитују чињенице које терете окривљеног и које му иду у корист. Последица оваквог поступања представља само бенефит за окривљене, јер исти напослетку излазе ослобођени, оснажени и са озбиљном „апанажом“.

ПОВРЕДА КРИВИЧНОГ ЗАКОНА – ИНСТИТУТ
ПРАВНЕ ЗАБЛУДЕ КОД КРИВИЧНОГ ДЕЛА
ОБЉУБА СА ДЕТЕТОМ ИЗ ЧЛАНА 180. КЗ
(члан 439. т. 1) ЗКП у вези са чланом 29. ст. 1. и 2. КЗ)

Чињеница да је одређено дете припадник заједнице у којој су по обичају полни односи са дететом прихватљиви, не може суспендовати право у односу на обичаје.

Из образложења:

Да би правна заблуда могла да искључи кривицу (а самим тим и кривично дело), неопходно је да учинилац никако није могао да избегне заблуду о забрањености дела, односно да није био дужан и није могао да зна да је дело забрањено, при чему се подразумева да оба услова буду кумулативно испуњена.

Што се тиче објективног критеријума у погледу околности под којима је кривично дело учињено, Врховни касациони суд најпре указује да обљуба са дететом не представља само повреду права, већ истовремено и повреду моралног поретка, због чега по нашем законодавству и у складу са међународним стандардима малолетна лица уживају посебну заштиту у погледу полних односа, а нарочито када су у питању деца, која нису достигла довољан степен физичке и психичке зрелости.

Оваква заштита се односи на сву децу, па стога чињеница да је одређено дете припадник заједнице у којој су по обичају полни односи са дететом прихватљиви, не може суспендовати право у односу на обичаје. Из наведених разлога, уколико би се прихватио став да особености понашања појединих делова ромске заједнице у погледу обичаја који се односе на рано заснивање заједнице живота и ступања у полне односе представљају околност која у битноме утиче на закључак да

окривљени није знао да овакве радње представљају кривично дело, последица оваквог става би била да деца овакве друштвене групе не би уживала под истим условима кривичноправну заштиту код извршења ових кривичних дела у односу на осталу децу у друштву. Самим тим се особености и обичаји одређеног дела ромске националне мањине не могу у значајнијој мери посматрати изоловано у односу на комплетну друштвену заједницу.

У погледу критеријума који се односе на околности под којима је кривично дело учињено, не може се прихватити ни став другостепеног суда да је због хиперкриминализације понашања у данашњем времену неодрживо инсистирање на начелу да непознавање права никога не оправдава. Ово посебно када се ради о кривичном делу у конкретном случају, јер инкриминација предузимања сексуалних радњи према детету тј. лицу које није навршило 14 година уведена је још 1951. године као кривично дело обљуба и противправни блуд са малолетним лицем, због чега је неприхватљив став Апелационог суда о утицају хиперкриминализације понашања у данашњем друштву и утицају на одговорност окривљеног, а у конкретном случају за кривично дело које је окривљеном стављено на терет.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 1345/2019 од 30. јануара 2020. године)

Сентенцу приредила

Александра Хаџић

Јавнотужилачки помоћник

Вишег јавног тужилаштва у Београду

Ђорђе Ђорђевић

Јавнотужилачки сарадник Вишег јавног тужилаштва у Београду

УЛОГА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА У НЕКРИВИЧНИМ ПОСТУПЦИМА

Јавно тужилаштво је самостални државни орган који је по закону надлежан да гони учиниоце кривичних и других кажњивих дела и да предузима мере за заштиту уставности и законитости. Јавно тужилаштво је хијерархијски уређен орган који чине Врховно јавно тужилаштво, четири апелациона јавна тужилаштва, 25 виших и 58 основних јавних тужилаштава, и два јавна тужилаштва посебне надлежности: Тужилаштво за ратне злочине и Тужилаштво за организовани криминал. Врховно јавно тужилаштво је највише тужилаштво у Републици Србији и њему су подређена сва остала јавна тужилаштва. Врховни јавни тужилац је тужилац највишег ранга у земљи, док су апелациона и виша јавна тужилаштва основана за подручја апелационих односно виших судова. Основна јавна тужилаштва покривају подручја једног или више основних судова. Надлежност Врховног јавног тужилаштва, Тужилаштва за организовани криминал и Тужилаштва за ратне злочине покрива целу територију Републике Србије.

Поред основне надлежности да гони учиниоце кривичних и других кажњивих дела, јавна тужилаштва имају надлежност да предузимају и мере за заштиту уставности и законитости, да учествују и у другим поступцима (парничним, ванпарничним и другим поступцима), да се појаве као учесници у наведеним поступцима ако процене да је угрожен јавни интерес, законитост, уставност или неко од људских права заштићених унутрашњим позитивним правом и међународним конвенцијама.

Дакле, јавни тужилац као државни орган због јавног интереса учествује у некривичним поступцима изузетно, односно ако дође до повреде принудних прописа или јавног интереса, као и у случају изостанка реакције субјеката задужених за заштиту интереса Републике Србије.

У различитим областима **грађанског права** јавном тужиоцу су дата овлашћења да се у појединим врстама поступака појави у својству странке која иницира поступак или се након иницирања поступка укључује у поступак у својству умешача. Тако је Породичним закоником јавном тужиоцу дато право да иницира поступке за утврђење постојања односно непостојања брака, право на поништење брака из разлога апсолутне ништавости, право на поништење изјаве о признању очинства, право на поништење усвојења, право на заштиту од насиља у породици, као и када суд треба да изрекне породичноправну санкцију која се састоји у лишењу родитељског права и кад се ради о заштити права детета.

Закон о облигационим односима даје право јавном тужилаштву да пред надлежним судом иницира тужбу за утврђивање апсолутне ништавости уговора.

У **парничном поступку** јавни тужилац иницира поступак у своје име, односно у име тужилаштва, а у интересу правног субјекта чија се права и интереси штите у наведеном поступку. У том случају јавни тужилац је странка само у процесном смислу, са свим правима и обавезама које има свака странка у складу са Законом о парничном поступку, али се може рећи да није странка у смислу последица одлуке, имајући у виду да се последице односе на правни субјекат у чијем је интересу јавни тужилац иницирао поступак. У току поступка јавни тужилац је овлашћен да у границама тужбеног захтева предлаже да се утврде и чињенице које странке нису навеле и изведу докази које странке нису предложиле, као и да изјављује правне лекове.

Јавни тужилац може да буде и умешач – умешач са положајем јединственог супарничара и умешач *sui generis*. Јавни тужилац има право да се умеша у туђу парницу као умешач са положајем јединственог супарничара у оним ситуацијама

кад је и сам, према одредбама посебног закона, имао законско овлашћење да као странка покрене поступак за решење конкретног спора, али то своје овлашћење није вршио. Ради се о ситуацијама кад је материјалноправном нормом активна процесна легитимација призната већем броју лица и јавном тужиоцу. Пошто је парницу покренуло овлашћено лице, јавни тужилац има право, ако то жели, да се у парницу умеша ради заштите јавног интереса. Јавни тужилац може да има процесни положај умешача *sui generis* кад ступа у туђу парницу која тече између парничних странака ако има правни интерес да један од парничара успе у парници. У том случају јавни тужилац ступа у туђу парницу као умешач јер има за циљ заштиту јавног интереса. Тада се он не придружује ниједном од парничара и има знатно самосталнији положај јер је одредбама процесног закона овлашћен да у границама тужбеног захтева предлаже да се утврде и чињенице које странке нису изнеле и изведу докази које оне нису предложиле, као и да изјављује правне лекове.

Своје учествовање у поступку јавни тужилац пријављује поднеском суду пред којим тече парница међу другим лицима. Ако сматра да постоје законски услови за учествовање јавног тужиоца у парници и да је његово учествовање потребно, суд ће о томе да обавести надлежног јавног тужиоца и да му одреди рок у коме може да пријави своје учествовање. Док тај рок не протекне, суд ће да застане са поступком, али јавни тужилац може и по протеклу тог рока да се користи својим правом за учествовање у парници.

Врховни јавни тужилац има улогу странке само у једном стадијуму парничног поступка и то кад изјављује захтев за преиспитивање правноснажне пресуде. Захтев за преиспитивање правноснажне пресуде се може изјавити само из једног разлога – ако је правноснажном пресудом повређен закон на штету јавног интереса. Врховни јавни тужилац има право да изјави овај ванредни правни лек кад сматра да је правноснажном пресудом другостепеног суда повређен закон на штету јавног интереса, а не приватног који се редовно штити у парничном поступку. На овај начин Врховни јавни тужилац неће

штитити приватни интерес странке у поступку који је погођен правноснажном другостепеном пресудом којом је пресуђено на њену штету, већ ће, као чувар законитости, тражити да се из правног поретка елиминише она одлука којом је због погрешног тумачења и примене закона повређен јавни интерес.

У поступку по овом ванредном правном леку Врховни јавни тужилац је странка у функционалном смислу која омогућава Врховном суду да оствари своју уставну мисију пошто овај највиши суд у судском систему може да изврши контролу законитости правноснажне пресуде само када му се странка обрати изјављивањем правног лека. Врховни јавни тужилац се не појављује као супервизор судског поступка, нити као неко ко иницира контролу законитости код суда највише инстанце да би заштитио интерес странке која није успела у парници. Свака правноснажна пресуда којом се вређа закон на штету јавног интереса представља повреду принципа законитости.

У ванпарничном поступку јавни тужилац може да има процесни положај странке у функционалном смислу као овлашћени орган и, изузетно, положај заступника Републике Србије у једном посебном ванпарничном поступку – поступку за рехабилитацију. У ванпарничном поступку он може да има искључиво улогу предлагача. Јавни тужилац може да има процесни положај странке у функционалном смислу у оним случајевима кад је посебним прописима овлашћен да покрене ванпарнични поступак (нпр. поступак за проглашење несталога лица за умрло, поступак за преиначење решења о проглашењу несталога лица за умрло, поступак за доказивање смрти, поступак за утврђивање времена и места рођења једног лица).

Виши јавни тужилац је Законом о рехабилитацији добио активну процесну легитимацију да покрене поступак за законску рехабилитацију у случају нарочито тешке повреде начела правне државе и општеприхваћених стандарда људских права и слобода.

Поступак судске рехабилитације се покрене у случајевима када је потребно да суд својом одлуком рехабилитује једно

лице које је противно начелима правне државе и општеприхваћеним стандардима људских права и слобода судском или административном одлуком било лишено живота, слободе или других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога. Судска рехабилитација је двостраначки ванпарнични поступак у коме је противник предлагача Република Србија коју заступа, као њен заступник по закону, надлежни виши јавни тужилац. Врховни јавни тужилац има улогу странке само у једном стадијуму поступка и то кад изјављује захтев за преиспитивање правноснажног решења ванпарничног суда у складу са правилом о сходној примени ЗПП у ванпарничним стварима.

Кад се ради о законској рехабилитацији, поступак може да покрене само лице које захтева да буде рехабилитовано или јавни тужилац. У једностраначком поступку који је покренут предлогом једног од низа овлашћених предлагача, обавезно је учешће јавног тужиоца као овлашћеног органа у ванпарничном поступку. Ако је поступак за законску рехабилитацију двостраначки (предлагач је лице које захтева да се утврди да је рехабилитовано по сили закона, док је противник предлагача Република Србија), виши јавни тужилац се јавља у улози заступника државе.

У извршном судском поступку јавни тужилац може да се јави у две процесне улоге: у улози странке и у улози учесника. Јавни тужилац може да буде странка у извршном поступку ако као извршни поверилац покрене поступак у оној правној ствари у којој је био странка у функционалном смислу у поступку из кога потиче извршна исправа, а сам поверилац, кога погађају ефекти окончане парнице, не покрене поступак принудног извршења. Врховни јавни тужилац има улогу странке у извршном поступку кад изјављује захтев за преиспитивање правноснажног решења извршног суда у складу са правилом о сходној примени ЗПП у извршном поступку.

У управном поступку и управном спору овлашћења јавног тужиоца остварују се његовом интервенцијом у управном поступку, као и у управном спору, који прати управни поступак.

Закон о општем управном поступку прописује да заступници колективних интереса и заступници ширих интереса јавности могу да имају својство странке у управном поступку ако исход управног поступка може да утиче на интересе које заступају. У управном поступку, према томе, јавни тужилац може да има својство странке и може да штити закон у управном поступку, јер му је улога да заступа шире интересе јавности и исход управног поступка може да утиче на те интересе.

Органи и организације пред којима се није водио управни поступак могу поднети жалбу против решења донетог у том поступку ако су на то овлашћени законом. Јавни тужилац поступа и у управном поступку, вршећи при томе радње на које је посебним законима овлашћен. Према нашем мишљењу, јавни тужилац је овлашћен да поднесе жалбу против решења донетог у управном поступку, ради заштите јавног интереса.

Исто тако орган који сазна за решење које садржи разлог за понављање поступка или за поништавање и укидање решења дужан је да о томе одмах обавести орган који је надлежан да по службеној дужности покрене одговарајући поступак, као и јавног тужиоца. Закон заштити јавног интереса у овом погледу додељује јавном тужиоцу, као самосталном државном органу који предузима мере за заштиту уставности и законитости. Јавни тужилац је овлашћен да поднесе жалбу у управној ствари, као и тужбу којом се покреће управни спор, поступајући у заштити јавног интереса.

Јавни тужилац може да покрене управни спор ако је управним актом повређен закон на штету јавног интереса, што би био случај када јавни тужилац нађе да је управним актом повређен закон на штету државе, јединице локалне самоуправе и органа. По оцени јавног тужиоца да је дошло до повреде закона на штету јавног интереса одлучиће Управни суд. С обзиром на то да је Управни суд – суд републичког ранга, а да је надлежност јавног тужилаштва везана за судску надлежност, за покретање управног спора надлежан је Врховни јавни тужилац, који поступа у оквиру права и дужности Републике Србије. Иницијативу за подношење тужбе ради

покретања управног спора, Врховном јавном тужиоцу може поднети надлежни надзорно-контролни орган или тело.

Постоји и посебан ванредни правни лек против правоснажне одлуке Управног суда – захтев за преиспитивање судске одлуке. Овај захтев може да се поднесе због повреде закона, другог прописа или општег акта или повреде правила поступка која је могла бити од утицаја на решење ствари. Захтев за преиспитивање судске одлуке може да подесе и јавни тужилац, а подноси се када је то законом предвиђено, у случајевима када је суд одлучивао у пуној јурисдикцији („о суштини ствари“) и у стварима у којима је у управном поступку била искључена жалба.

У прекршајном поступку јавни тужилац може да има својство странке, из ког произилазе његове могућности да, у границама овлашћења која су му дата законом, предузима мере ради откривања, проналажења, прибављања потребних доказа за гоњење учиниоца прекршаја, успешно вођење прекршајног поступка, да иницира покретање прекршајног поступка и изјављује редовне и ванредне правне лекове, да иницирани поступак спроведе до правоснажног окончања, као и да, ако одустане од вођења прекршајног поступка, у року од осам дана од одустанка, обавести оштећеног или треће лице да је одустао, како би оштећени или треће лице евентуално наставили поступак.

ТЕШКО УБИСТВО НА СВИРЕП НАЧИН (члан 114. став 1. тачка 1. КЗ)

Временско трајање трпљења боли код оштећене није од утицаја на одлуку суда у погледу правне квалификације да је кривично дело извршено на свиреп начин.

Из образложења:

Пресудом Вишег суда у Београду К.бр. 541/16 од 21. 6. 2022. године окривљени А. А. оглашен је кривим да је извршио кривично дело тешко убиство из члана 114. став 1. тачка 1. КЗ. Побиајајући првостепену пресуду [...], браниоци окривљеног у својој жалби инсистирају да услед несумњиво утврђене чињенице да је радња извршења кривичног дела, за које је окривљени А. А. оглашен кривим првостепеном пресудом, трајала свега неколико секунди, односно да су првих једанаест убоина, од којих су две одбрамбене, задате за врло кратко време од 10 до 15 секунди, да је у тих 10-15 секунди дошло до малаксалости, наглог помућења свести и пада на тло, те да се у конкретном случају не ради о боловима и патњи које оштећена трпи дуже време, јер их оштећена не осећа, с обзиром на то да код ње најпре након 10-15 секунди долази до помућења свести, када се осећај страха и бола смањује, а након 30-60 секунди потпуно престаје и оштећена је без свести, дакле, да се у конкретном случају не ради о кривичном делу тешко убиство на свиреп начин из члана 114. став 1. тачка 1. КЗ, будући да, по ставу одбране, окривљени оштећеној није нанео прекомерне и непотребне физичке и психичке патње и болове великог интензитета.

У погледу утврђења одлучне чињенице која представља основ побиајања у изјављеним жалбама – да је окривљени

кривично дело тешко убиство извршио на свиреп начин, првостепени суд је утврдио након анализе свих изведених доказа, пре свега налаза и мишљења и изјашњења Комисије судских вештака [...], у којима су вештаци детаљно описали бол оштећене приликом сваког убода појединачно, да је оштећена приликом задобијања сваке повреде ножем трпела све већи и већи бол, а са њиме због осећаја велике угрожености за сопствени живот и све већи и већи страх, па доводећи у везу са бројем повреда нанетих ножем - укупно 52 и одбрамбеним повредама које су констатоване код оштећене, све наведено говори у прилог уверењу суда да је окривљени оштећену лишио живота на свиреп начин. Суд је ценио изјашњење вештака, да је смрт код оштећене наступила у року од пет до десет минута, али и да све повреде имају карактеристике заживотности, те да је до помућења свести код оштећене дошло за веома кратко време, тако што је протеклом 10-15 секунди већ дошло до малаксалости и помућења свести и пада на тло, а врло брзо по паду и до губитка свести, најдуже за 30-60 секунди, након чега оштећена више није могла да трпи бол, сматрајући да је временско трајање трпљења боли код оштећене без утицаја на другачију одлуку суда у погледу правне квалификације дела за које је окривљени оглашен кривим побијаном пресудом.

Имајући у виду да су судски вештаци навели да је првих девет убодина у трбух и две прободине на десној надлактици које је оштећена задобила у стојећем ставу, од којих је седам завршило у ткиву јетре, да су ових укупно 11 убодина задате за веома кратко време, те да је сваким наредним болом оштећена трпела све јачи и јачи бол и да се код ње повећавао страх за сопствени живот, а наведена бројност убодних рана и интензитет и динамика наношења указују на то да је окривљени оштећену лишио живота на свиреп начин због степена боли који је осећала и изразито високог степена осећаја страха за сопствени живот, који се такође појачавао сваким следећим убодом, а у прилог чему стоји и исказ сведока комшије, кога је критичном приликом пробудио снажан женски врисак

који је био испрекидан, проистиче да је правилан закључак првостепеног суда.

(Пресуда Апелационој суда у Београду Кж1 1209/22 од 12. априла 2023. године)

Сентенцу приредила

Милица Поповић

Јавнотужилачки помоћник
Вишег јавног тужилаштва у Београду

IV
ДРУГОСТЕПЕНО КРИВИЧНО
ОДЕЉЕЊЕ

мр Мирослав Симић

Јавни тужилац у Вишем јавном тужилаштву у Београду

НЕКИ ПРАКТИЧНИ ПРОБЛЕМИ КОД КРИВИЧНОГ ДЕЛА ГРАЂЕЊЕ БЕЗ ГРАЂЕВИНСКЕ ДОЗВОЛЕ

Сажетак: У овом раду смо дали анализу неких законских решења и њихове колизије. Тако смо прво, описујући кривично дело и прекршај, као и одредбе члана 4. ЗКП, указали на веома разнолико и прешироко тумачење правила *ne bis in idem*. Изнели смо и схватања Европског суда за људска права и заокрете у примени и путем одлука Врховног касационог суда и Уставног суда. У наставку смо указали на то да је веома битно утврдити време извршења дела и правилно у оптужењу користити законски опис. Затим је приказан и анализиран приступ правилном одабиру кривичне санкције како кроз споразуме о признању кривичног дела, тако и у оптужењу. Дат је закључак у два дела: у првом како јавни тужилац треба да спречи могућност доношења одбијајуће/ослобађајуће пресуде због паралелног вођења прекршајног и кривичног поступка, а у другом су предлози за измену позитивно правних прописа Кривичног законика и Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Такође је дато и мишљење о измени опште обавезног упутства.

Кључне речи: грађење, грађевинска дозвола, *ne bis in idem*, иницијатива, захтев за заштиту законитости, прекршај, Европски суд за људска права, конкретна друштвена опасност

I УВОДНА ИЗЛАГАЊА

Ово кривично дело је своју посебну улогу добило увођењем у наш правни систем измене Кривичног законика од

3. 9. 2009. године.¹ Иначе, пре тога, исто је било део посебног казненог законодавства у оквиру казnenих одредби Закона о планирању и изградњи и то у члану 149. ст. 1. и 2;² Оно има своја два основна облика прописана у члану 219а ст. 1. и 4. и два тежа прописана у истом члану у ст. 2. и 3. КЗ. Ово кривично дело гласи:

(1) Лице које је извођач радова или одговорно лице у правном лицу које је извођач радова на објекту који се гради, односно које изводи радове на реконструкцији постојећег објекта без грађевинске дозволе, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

(2) Лице које је инвеститор или одговорно лице у правном лицу које је инвеститор објекта који се гради без грађевинске дозволе, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном

(3) Када је издато решење о обустави радова, а лице из ст. 1 и 2. овог члана настави започету градњу, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година и новчаном казном.

(4) Лице које је као одговорни пројектант, односно вршилац техничке контроле, супротно прописима потписало коначан извештај о извршеној контроли којим се констатује да на главни пројекат нема примедби или супротно прописима ставило на главни пројекат да се пројекат прихвата, или супротно прописима дало изјаву којом потврђује да је главни пројекат урађен у складу са локацијском дозволом, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

Исто је сврстано у кривична дела против имовине због систематског тумачења и посебно прибављање противправне имовинске користи, мада се, као што се да видети, прибављање користи не помиње у инкриминацији;³ Овакав начин систематизације је логичан јер је заштитни објекат и код овог

1 „Службени гласник Републике Србије“ број 72/2009; проф. др. З. Стојановић *Коментар Кривичној законика*, 2018, стр. 698.

2 „Службени гласник Републике Србије“ бр. 47/03 и 34/06.

3 Више о томе: Јована Бановић, *Ultimatum ratio у свејлу кривичној дела тражење без грађевинске дозволе*, Правни факултет у Београду, 2018, стр. 73.

кривичног дела имовина. Иначе, имовина и посебно стан као део имовине су заштићени и Уставом;⁴ Уставна заштита није у колизији са казним одредбама иако би се то могли помислити уским тумачењем, јер у члану 219а. Кривичног законика није прописана могућност одузимања имовине објекта који је саграђен противно закону пошто није издата грађевинска дозвола .

С друге стране, како извођач радова као извршилац овог кривичног дела може бити и власник, њему није зајемчено мирно коришћење такве имовине јер према Закону о планирању и изградњи такав нелегално саграђени објекат може бити срушен;⁵ Ово кривично дело није једино кривично дело које је у групи кривичних дела против имовине где није предвиђено прибављање противправне имовинске користи, јер постоје и друга кривична дела у глави XXI КЗ код којих у радњи извршења није прописано прибављање противправне имовинске користи;⁶ У нама доступној пракси, увидом у више пресуда, најчешћи проблем је различитост у примени процесног института *ne bis in idem* (не два пута по истоме) које се неретко поистовећује са сличним, али ипак различитим принципом из теорије кривичнопроцесног права *res iudicata* (пресуђена ствар).

4 Чланом 58. Устава РС уређено је право на имовину, а чланом 40. прописана је неповредивост стана.

5 У делу закона под VIII члановима 134, 135. и 136. уређен је поступак рушења објекта који је саграђен без грађевинске дозволе, али не свих таквих нелегалних објеката, већ само оних код којих постоји опасност за живот и здравље људи, за суседне објекте (чиме се опет штити имовина стечена на основу закона) и по безбедност саобраћаја.

6 То су кривично дело неосновано добијање и коришћење кредита и друге погодности из члана 209, одузимање туђе ствари из члана 211, уништење и оштећење туђе ствари из члана 212, неовлашћено коришћење туђег возила из члана 213, противправно заузимање земљишта из члана 218, противправно усељање из члана 219, прикључење објекта који је изграђен без грађевинске дозволе из члана 219б, оштећење туђих права из члана 220, неовлашћено изношење и уношење културног добра из члана 221а, као и кривично дело прикривање из члана 221.

II АНАЛИЗА ПРИМЕНЕ ЧЛАНА 4. ЗАКОНИКА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Поменута одредба гласи:

„Нико не може бити гоњен за кривично дело за које је одлуком суда правноснажно ослобођен или осуђен или за које је оптужба правноснажно одбијена или је поступак правноснажно обустављен. Правноснажна судска одлука не може бити измењена на штету окривљеног.“

Слично томе је чланом 208а Закона о планирању и изградњи („Службени гласник РС“ бр.72/2009 ... 52/21) предвиђено да:

„Новачном казном од 300.000 до 500.000 динара казниће се за прекршај предузетник који 1) гради објекат без грађевинске дозволе, односно изводи радове супротно техничкој документацији на основу које се објекат гради (члан 110); 2) поступа супротно одредбама члана 152. овог закона; 3) не обавести надлежни орган о завршетку изградње темеља, односно завршетка изградње објекта у конструктивном смислу (члан 152. став 2); 4) настави са грађењем објекта после доношења решења о обустави грађења (чл. 176. и 177). За прекршај из става 1. овог члана казниће се физичко лице или инвеститор новчаном казном од 100.000 до 150.000 динара. Захтев за покретање прекршајног поступка из ставова 1. и 2. овог члана подноси надлежни грађевински инспектор.“

Дакле, чињенични опис кривичног дела описан у ст. 1. и 3. члана 219а КЗ је готово идентичан чињеничном опису прекршаја из члана 208а ст. 1. и 4. Закона о планирању и изградњи, што је изазвало проблеме у пракси.

Тако је Пресудом Првог основног суда у Београду⁷ окр. М. Б. ослобођена од оптужбе да је извршила ово кривично дело из члана 219а ст. 3. у вези са ставом 2. КЗ, а применом члана 423. став 1. ЗКП закључујући да је „за окривљену повољније да буде ослобођена од оптужбе обзиром да је наведено кажњиво дело прописано са истоветним описом као прекршај...“ при

7 Пресуда 2. К.бр. 441/21 од 28. 4. 2021.

чему првостепени суд није ни проверавао да ли је покренут прекршајни поступак. Но, одлучујући по жалби, Апелациони суд у Београду је донео пресуду⁸ којом је огласио кривом окр. М. Б. У образложењу је, између осталог, наведено да „постојање истовремене инкриминације као прекршаја и кривичног дела није правни основ за искључење кривице, када иста постоји у смилу члана 14. КЗ [...] У радњама окр. М. Б. стоје законска обележја кривичног дела грађење без грађевинске дозволе из члана 219а став 3. у вези са ставом 2. КЗ, али и обележја прекршаја из члана 208а став 2. Закона о планирању и изградњи, али против окр. М. Б. није вођен ни прекршајни ни било који други поступак у вези с предметним догађајем, односно да је поводом истог иницирано само покретање предметног кривичног поступка“. Готово идентична је и пресуда Другог основног суда у Београду⁹ којом је окр. А. Т. ослобођена од оптужбе за дело из члана 219а став 2. КЗ са образложењем да у радњама окривљене стоје сва законска обележја кривичног дела, али и обележја прекршаја из члана 208а став 2. Закона о планирању и изградњи, па је суд нашао шта је по окривљену повољније те је закључио да се у њеним радњама стичу обележја прекршаја. Одлучујући по жалби Другог ОЈТ Виши суд у Београду је као другостепени донео пресуду¹⁰ којом је одбио жалбу и потврдио првостепену пресуду. Карактеристично у овој правној ствари је да се нигде не наводи ни да је покренут прекршајни поступак, а камоли да је у истом пресуђено.

У оваквим ситуацијама када је само покренут прекршајни поступак или чак и није, као што је у последњем случају, мишљења смо да није дошло до повреде одредбе члана 4. ЗКП тим пре јер у цитираним пресудама нема података да ли је покренут или бар инициран поступак по ванредном правном леку, захтеву за заштиту законитости. Међутим, у једној пресуди Врховног касационог суда¹¹ у којој нема података да ли

8 Пресуда Кж.1.673/2021 од 29. 11. 2021.

9 Пресуда К.бр. 796/21 од 3. 11. 2021.

10 Пресуда Кж.1. бр. 769/21 од 28. 1. 2022.

11 Пресуда Кзз.бр. 615/2019 од 3. 7. 2019.

је покренут или и пресуђено по захтеву за покретање прекршајног поступка заузет је став „Да је за окривљене повољније да буду ослобођени од оптужбе из разлога јер дело за које су правноснажно оглашени кривим по закону није кривично дело, а ово стога јер је наведено кажњиво дело по Закону о планирању и изградњи прописано са истоветним законским описом као прекршај.“

Међутим, да и највиши суд у Републици Србији може да у сличним ситуацијама донесе различите одлуке показује и следећи пример. У другој одлуци је уважен захтев за заштиту законитости РЈТ те је утврђено да је правоснажним пресудама Основног суда у Димитровграду К.40/21 од 7. 10. 2021. и Вишег суда у Пироту Кж.1.9/22 од 4. 4. 2022. године учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из члана 438. став 2. тачка 2. КЗ. Наиме, првостепеном пресудом је окр. Н. Н. ослобођен од оптужбе да је извршио кривично дело грађење без грађевинске дозволе из члана 219а став 2. КЗ, а другостепеном пресудом је одбијена жалба ОЈТ у Пироту. У образложењу пресуде Врховног касационог суда¹² се, између осталог, наводи: „Постојање прекршаја као противправног дела [...] не искључује постојање кривичног дела па уколико се у радњама окривљеног стичу сва законска обележја кривичног дела које му је стављено на терет, нема места доношењу ослобађајуће пресуде на основу члана 423. став 1.ЗКП. Питање чињеничног идентитета прописаног прекршаја и кривичног дела које је Уставни суд поставио, уважавајући праксу Европског суда за људска права, процењује се када се поставља питање да ли је реч о правоснажно пресуђеној ствари. У конкретном случају против окр. Н. Н. **вођен је једино кривични поступак.**“

У ситуацији када је не само вођен прекршајни поступак, већ је и пресуђено, правно је прихватљиво закључивање да се ради о повреди члана 4. ЗКП. Тако је пресудом Основног суда у Панчеву¹³ применом члана 422. став 1. тачка 3. ЗКП према окр. К. Н. одбијена оптужба да је извршио кривично дело

12 Пресуда Кзз 1088/2022 од 13. 10. 2022.

13 Пресуда К.бр. 1113/19 од 14. 10. 2020.

грађење без грађевинске дозволе из члана 219а став 3. у вези са ставом 2. КЗ, јер на страни окривљеног постоје околности које трајно искључују његово кривично гоњење. Одлучујући по жалби ОЈТ, Апелациони суд у Београду је донео пресуду¹⁴ којом је одбио жалбу и потврдио првостепену пресуду налазећи да „радње описане у диспозитиву оптужног акта представљају чињенично исти животни и правни догађај, односно да постоји идентитет чињеничног описа без обзира на то што се не поклапа у потпуности временски интервал кривичног дела. Чињеница да се у диспозитиву пресуде Прекршајног суда у Панчеву не наводи и **изградња спрата** на предметном стамбеном објекту не утиче на законитост и правилност...“

Оваква различитост у пракси је и последица непознавања праксе Европског суда за људска права која обликује национално законодавство и утиче на нашу судску праксу. При томе наглашавамо да у казненем законодавству Републике Србије дуги низ година постоји аутентичан концепт вишеструке кажњивости изражен у члану 63. став 3. КЗ, који гласи: „Затвор или новчана казна коју је осуђени издржао, односно платио за прекршај или привредни преступ, као и казна или дисциплинска мера лишења слободе коју је издржао због повреде војне дисциплине урачунава се у казну изречену за кривично дело чија обележја обухватају и обележја прекршаја, привредног преступа, односно повреде војне дисциплине.“ Дакле, ова законска одредба уређује ситуацију у којој је неко прво проглашен кривим и изречена му је казна у кривичном поступку, а да притом опис прекршаја одговара опису кривичног дела. У таквој ситуацији према изричитој законској одредби не примењује се начело *ne bis in idem*. Али, пракса Европског суда за људска права је другачија. Они примену наведеног начела спроводе тестом преко кога анализирају три кључна питања. Прво, да ли су оба поступка по својој природи казненоправна тј. да ли се и први поступак сматра кривичним. Друго, да ли се ради о истим догађајима, истим деликтима. И на крају, да ли је постојала двострукост поступка.

14 Кж.1 бр. 1003/20 од 14. 01. 2021.

Појам кривичног поступка, према пракси тог суда, наведен у одредби члана 4. Протокола 7. шири је од дефиниције кривичног поступка у домаћем праву. Да ли се одређени поступак у домаћем праву сматра кривичним, процењује се на основу три такозвана Енгел критеријума¹⁵: квалификација дела у домаћем праву, природа противправног понашања и врста и тежина забрањене казне. При томе, друго и треће мерило су алтернативне природе, дакле нису нужни и кумулативни са првим мерилем. У погледу тумачења другог питања суда да ли се ради о истим догађајима, истим делима, овај суд примењује приступ тзв. материјалног идентитета дела: забрана гоњења или суђења за друго „дело“ у мери у којој оно произилази из идентичних чињеница, чињеница које су у суштини исте. Према томе, утврђено чињенично стање на коме се темељи објективни идентитет казних деликата може бити основ за изрицање санкције само у једном и то најпре покренутом поступку према истом лицу што искључује могућност накнадног вођења другог казненог поступка и суђења том лицу пред другим судом за други деликт са сличним обележјем који је проистекао из истог догађаја. Треће мерило се тумачи тако да се протеже и на право да неко лице не буде два пута изложено казненом гоњењу чак и када не доведе до његове осуде. Једна од одлука поменутог суда¹⁶ је у одређеној мери утицала на промену праксе, односно више тумачења начела Устава Републике Србије. У том предмету, поступајући по представци осуђеног који је претходно осуђен за прекршај из члана 6. став 3. Закона о јавном реду и миру на новчану казну, а потом за кривично дело тешка телесна повреда из члана 121. став 2. у вези са ставом 1. КЗ на казну затвора у трајању од три месеца за коју је накнадно амнестиран, Европски суд за људска права је закључио да је дошло до повреде. Слично томе, дајући и своје виђење критеријума, Уставни суд Републике Србије је применио тзв. тест довољно уске повезаности у садржинском и временском смислу према којем је испитивано

15 Енгел и други против Холандије, представка бр. 5100/71 од 8. јуна 1976.

16 „Миленковић против Србије“, представка бр. 50124/13 од 1. марта 2016.

да ли различити поступци, који су вођени против истог окривљеног, у суштини представљају усклађену целину, постојање блиске везе у садржини, али и времену, због које паралелно вођење није у супротности са начелом *ne bis in idem*. Стога је суд закључио да подносилац уставне жалбе СП из Александровца није претрпео било какву несразмерну штету или неправду због вођења два поступка које је било предвидиво за подносиоца уставне жалбе који је од самог почетка морао знати да је могуће и вероватно кривично гоњење за употребу лажних регистрационих таблица, као и изрицање новчане казне за управљање нерегистрованим возилом, па је одбио као неосновану уставну жалбу.¹⁷

Дакле, из претходних примера може се закључити да је судска пракса код примене овог процесног института за поменуто кривично дело различита и неусаглашена. То несумњиво доводи до правне несигурности грађана кршењем члана 34. Устава Републике Србије. Сходно томе да судови неретко ослобађају окривљене одговорности, посебно у ситуацији када је покренут односно барем иницирано покретање прекршајног поступка паралелно са кривичним поступком, може се основано претпоставити да један број адвоката по својој, односно иницијативи клијента осумњиченог обавештава надлежну грађевинску инспекцију тражећи покретање прекршајног поступка. Да би се овакве ситуације предупредиле, један од путева је да ОЈТ иницира **склапање споразума о признању кривичног дела**. Тиме би се, такође, убрзао кривични поступак који би довео до законите и правичне пресуде. У четири пресуде Трећег основног суда у Београду време извршења дела је од јесени 2020. до априла 2021. године, предмети су за примљени у Треће ОЈТ у Београду средином 2021. године, а правноснажне пресуде су донете на почетку 2022. године¹⁸.

Други, бржи начин и прилагодљив посебно у ситуацијима када окр., односно његов бранилац не желе склапање споразума

17 Одлука Уставног суда Србије Уж-3312/2016 објављена у „Службеном гласнику РС“ број 38/2018 од 18. маја 2018. године

18 Пресуде Трећег основног суда у Београду СПК бр.14/22 од 8. 2. 2022, СПК бр.16/22 од 8. 2. 2022, СПК бр.19/22 од 2. 3. 2022. и СПК 22/22 од 22. 2. 2022.

о признању кривичног дела или се и даље води претходни кривични поступак доказних радњи, односно прикупљања потребних обавештења. С обзиром на то да иницијалне акте кривичне пријаве и извештаје у предметима за кривично дело грађење без грађевинске дозволе из члана 219а КЗ у највећем броју случајева подносе грађевинске инспекције и то редовним путем, стога одмах по пријему истих или и пре, по обавештењу телефоном, надлежна ОЈГ би требало да упути захтеве за прикупљање потребних обавештења, дописе грађевинској инспекцији са основним питањем да ли је поднет од њихове стране или евентуално неког другог лица захтев за покретање прекршајног поступка за прекршај из члана 208а Закона о планирању и изградњи. Ако је одговор позитиван, треба затражити од подносиоца да **повуче захтев** односно од Прекршајног суда да **обустави поступак** са образложењем да је покренут кривични поступак. Ако је одговор негативан, треба обавестити подносиоца кривичне пријаве да не покрећу прекршајни поступак.

III ДРУГИ ПРОБЛЕМИ У ПРАКСИ

У наредним редовима даћемо осврт на још неке проблеме у поступању за наведено кривично дело.

Време извршења за свако, па и кривично дело грађење без грађевинске дозволе је од фундаменталног значаја како за правилно утврђивање чињеничног стања, тако и за одредбе о застарелости. Радња кривичног дела описана у ставовима 1, 2. и 3. одређена је трајним глаголима „**гради**“, „**изводи радове**“ и „**настави започету градњу**“.

Стога, у ситуацији када грађевински инспектор изађе на терен и констатује да су неки радови довршени и опише их, а неке да су, на пример, у току, а када се другим доказима не може поуздано утврдити када је осумњичени започео радове те када је неке окончао, најсигурније је у изреку оптужног акта унети тај датум изласка инспектора и употребити законски израз „**градио**“. У супротном, може доћи и до ослобађајуће

пресуде. Тако је у једној пресуди заузет став да „нема доказа да је окр. В. М. дана 13. 11. 2020. као инвеститор започео са извођењем радова“, а управо је тог дана грађевински инспектор извршио увиђај и затекао да су направљени тракасти темељи и парапетни зид, али је суд ценећи све изведене доказе и одбрану окр. утврдио да нема доказа да је управо тог дана започео са извођењем грађевинских радова, већ да је практично прихватио одбрану окр. који је истакао да је 2015. извео ове радове¹⁹. Решавајући по жалби ОЈТ суд је одбио исту и потврдио првостепену пресуду са веома сличним образложењем, да није несумњиво утврђено да је како стоји у оптужном акту окр. „започео“ са извођењем радова 13. 11. 2020.²⁰

Дакле, из овог случаја логично је закључити да би, да је оптужним актом окр. В. М. стављено на терет да је 13. 11. 2020. градио без грађевинске дозволе тако што је неутврђеног дана раније сазидао тракасте темеље и парапетни зид, а тога дана припремао терен за наставак градње насипајући га окол шљунком, и изнео грађевински материјал и мешалицу на лице места, суд могао донети осуђујућу пресуду, а не ослобађајућу јер је тужено да је окр. „започео са извођењем радова дана 13. 11. 2020.“

Друштвена опасност конкретно извршеног кривичног дела такође се у пракси показала као критеријум који се неправилно цени код одабира кривичне санкције. Одељење за професионални надзор Вишег јавног тужилаштва у Београду је током досадашњег трајања надзора у периоду од 1. 3. 2022. до 1. 6. 2022. године анализирано закључене споразуме о признању кривичног дела. Када је у питању наведено кривично дело, овом одељењу је достављено **четрнаест закључених споразума** о признању кривичног дела. Тај релативно мали број узорака је показао неуједначеност подручних основних јавних тужилаштава, јер постоје одређена одступања у погледу висине изречених кривичних санкција и износа споредне новчане казне који не могу да се доведу у везу са одређеним

19 Пресуда Другог основног суда у Београду К.бр.780/22 од 31. 8. 2022.

20 Пресуда Вишег суда у Београду Кж.1.бр.749/22 од 21. 12. 2022.

критеријумом (ранији живот учиниоца, личне прилике, околности под којима је дело учињено), укључујући ту и локацију, површину и намену објекта без грађевинске дозволе.

Уочено је да на различитим градским општинама споразум, по правилу, значи изрицање мере упозорења – условну осуду у распону од осам месеци са роком проверавања у трајању од три године, па до једне године и десет месеци са роком проверавања у трајању од пет година, уз новчану казну у распону од 100.000,00 динара до 1.000.000,00 динара. У неким предметима је неретко примењен институт ублажавања казне. У другом случају је чак споразумом о признању кривичног дела договорена казна затвора у трајању од десет месеци применом члана 45. став 3. КЗ, а да је кривично дело које је предмет споразума о признању кривичног дела извршио у току времена проверавања по претходно изреченој условној осуди, односно да условна осуда у конкретном случају није опозвана, при чему је чак примењен институт ублажавања казне. Карактеристичан је и случај у којем је обрађивач предмета поднео оптужни предлог и суду предложио изрицање ефективне казне затвора у трајању од једне године и три месеца и новчану казну у износу од 500.000,00 динара, након чега је закључен споразум о признању кривичног дела којим је окривљеном изречена условна осуда у трајању од једне године са роком проверавања од пет година и новчана казна у износу од 200.000,00 динара.²¹ Прихватљиво је да у преговорима за склапање спразума треба у мањој мери ублажити предложену кривичну санкцију, али не како је то учињено у конкретном случају максимално изаћи у сусрет окривљеном и његовом браниоцу.

Оваква казнена политика, како приликом споразума о признању кривичног дела, тако и приликом предлагања кривичне санкције у оптужном акту те и следственом (не) изјављивању жалби је извесно утицала и на писање штампе о „благим казнама“.²² Сматрамо да приликом избора

21 Извештај ВЈта у предмету А.број 1491/22 од 31. 10. 2022.

22 Наслов у дневном листу *Новости*, 30. 1. 2023.

кривичне санкције треба ценити и намену објекта који се гради без грађевинске дозволе, као и величину истог. Такође је од великог значаја и подручје у којем се гради нелегални објекат односно локација и вредност грађевинског земљишта. Јер, и животно гледано није иста друштвена опасност конкретног кривичног дела када се с једне стране у сеоском подручју у којем постоји грађевинско земљиште гради мања и приземна кућа (до, на пример, 100 квадрата) или, с друге стране, када се у централним градским општинама (Савски Венац, Врачар, Нови Београд, Стари град...) и ексклузивним локацијама нелегално гради објекат веће површине и веће спратности, односно објекат за комерцијалне намене.

Међутим, у неким ситуацијама када кумулативно постоје само олакшавајуће околности како објективног карактера – грађење мањег објекта у руралном подручју, накнадно поднет захтев за легализацију, одсуство штетних последица, тако и субјективног карактера – неосуђиваност, породична ситуација, признање, тада проблем може бити постојање опште обавезног упутства Врховног јавног тужиоца којим је искључена могућност примене **института одложеног гоњења**²³. То посебно може доћи до изражаја ако је поред кривичне пријаве поднет и захтев за покретање прекршајног поступка, јер тада, као што смо већ образложили, прети могућност доношења ослобађајуће пресуде.

У таквим ситуацијама, које код овог кривичног дела нису тако ретке, сматрамо да је целисходније осумњиченом понудити одлагање кривичног гоњења ако би се укинуло односно изменило поменуто опште обавезно упутство. Образложење за то важеће упутство је да је чланом 219а. КЗ предвиђено кумулативно кажњавање казном затвора и новчаном казном. С обзиром на то да у члану 283. став 1. ЗКП стоји да „јавни тужилац може одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна **или** казна затвора до пет година“, дакле да су алтернативно, а не кумулативно запрећене казне, такво упутство је у складу са законом. Да би се

23 Опште Обавезно упутство РЈТ-а О.бр.2/19 од 22. 7. 2019. под 2.

исто изменило или укинуло, по нашем мишљењу постоје три могућности, и то: 1) измена казнене одредбе члана 219а КЗ, 2) измена члана 283. став 1. ЗКП и 3) шире и циљно тумачење одредбе члана 283. став 1. ЗКП.

Како је неизвештан и дуг пут измени законских одредби и како би предложене измене изазвале додатне проблеме у пракси, и то код измене материјалног закона проблем у адекватној санкцији за ово кривично дело које је неспорно порасло у последњих неколико година, а код процесне норме друге практичне проблеме, мишљења смо да је за сада најисправније применом ширег и циљног тумачења института одложеног гоњења дозволити јавном тужиоцу да примени члан 283. ЗКП за наведено кривично дело тако што би тада износ уплате одређеног новчаног износа који се користи за хуманитарне или друге јавне сврхе био двоструко већи него што је то уобичајено. Па тако, ако за друга кривична дела као нпр. крађу или угрожавање јавног саобраћаја налажемо осумњиченом да уплати 50.000,00 динара, тада би за кривично дело грађење без грађевинске дозволе из члана 219а ст. 1, 2. и 4. КЗ осумњиченом требало наложити уплату од 100.000,00 динара.

Ретко, али ипак је животно могуће и догађало се да се постави питање примене неотклоњиве **правне заблуде** у смислу члана 29. став 2. КЗ ако учинилац није био дужан нити је могао знати да је његово дело забрањено. Наиме, у руралним, сеоским пределима где је генералним урбанистичким планом предвиђено да парцеле у том подручју потпадају под градско грађевинско земљиште, сходно генералном урбанистичком плану и Законом о планирању и изградњи за градњу објекта је потребно постојање грађевинске дозволе. Али и ту се може поставити питање шта је објекат! Логично је да просечан грађанин зна да је забрањено градити кућу и сличан већи стамбени или пословни објекат без грађевинске дозволе или одобрења за градњу. Чак и да не зна за одређене категорије грађана као што су запослени у јавној управи, високо образована лица у јавним и грађевинским предузећима, урбанисти су дужни да знају да је таква градња забрањена.

Могућност одлагања кривичног гоњења код кривичних дела где је индиковано и извесно да би, поред основне кривичне санкције, суд окривљеном изрекао и меру безбедности, на пример, забране управљања моторним возилом код кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја из члана 289. став 1. КЗ, одузимање предмета код кривичног дела крађе из члана 203. став 1. КЗ, забране приближавања и комуникације са оштећеним код кривичног дела насиље у породици из члана 194. ст. 1. и 2. КЗ и меру безбедности обавезног лечења алкохоличара код већег броја кривичних дела где је запређена казна затвора до пет година, а утврђено је да је окривљени зависник од алкохола и да је конкретно кривично дело извршио под утицајем алкохола. У таквим ситуацијама и када не постоји опште обавезно упутство, ако се не измени и допуни члан 283. ЗКП, то је очигледно. Али када је у питању нпр. зидана бетонска ограда између две парцеле, мишљења смо да просечан грађанин не зна да се таква ограда сматра објектом, да не треба примењивати одложено кривично гоњење, јер само суд може изрећи наведене мере безбедности. Такође, логично је и да такав грађанин не зна и да је за бетонску ограду, сходно члану 3. став 2. тачка 36. Правилника о посебној врсти објеката и посебној врсти радова за које није потребно пријављати акт надлежног органа, као и о врсти објеката који се граде, потребно прибавити решење по којем се одобрава таква градња.²⁴

Стога је у једном предмету, одлучујући по приговору на решење о одбачају ОЈТ, непосредно и надлежно више јавно тужилаштво закључило да је „осумњ. В. Н. поступала у неотклоњивој правној заблуди. Јер она је особа стара 70 година у време критичног догађаја, болесна, прележала је и Ковид 19 од кога се према неким истраживањима ремети и памћење, са завршеном средњом школом и да је због отицања воде ка њеној кући, а од раније постављене ограде са међе између ње и комшије, да је у таквој ситуацији одлучила да надзида бетонску ограду бетонирањем изнад земље под нагибом постављањем

24 „Службени гласник РС“ бр. 102/20, 16/21 и 87/21.

парапета и реда блокова. Касније, када је пријављена од стране комшија и када је надлежна инспекција донела решење о уклањању иста је по савету предузетника – власника агенције за геодезију поднела захтев за одобрење за градњу те је потпуно природно и логично да у тим околностима она и сваки просечан грађанин не зна нити је дужан да зна да је за такво грађење претходно потребно одобрење надлежног органа“.²⁵

За ово кривично дело *de lege artis* није могуће ослободити учиниоца кривичног дела или одбацити кривичну пријаву применом института „дело малог значаја“, због висине запрећене – кумулативне казне затвора до три године и новчане казне.²⁶ Мишљења смо да је такво прописивање неправедно у неким ситуацијама као што је овде наведена. У таквим животним ситуацијама када се гради у руралном подручју ограда или неки други сличан и мањи објекат за који је могуће цитираним одредбом поменутог правилника прибавити одобрење за градњу, начелно гледано, могло би да се примени институт дело малог значаја, јер тада је степен кривице учиниоца веома низак, штетне последице су незнатне и могле су се отклонити правноснажним и извршним решењем о рушењу, а у ситуацији када осумњичени нису раније осуђивани, сматрамо да су то околности које не захтевају изрицање кривичне санкције.

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

С обзиром на претходно наведене проблеме у пракси код гоњења и кажњавања учинилаца овог кривичног дела чији је пораст присутан посебно у већим градовима, сматрамо да је потребно извршити одређене измене. Прво, то су **промене у материјалном праву** које треба иницирати код законодавног тела.

Најпре предлагемо да се изврши измена одредбе члана 219А КЗ, која би требало да гласи:

25 Решење ВЈТ у Београду КТПО 826/22 од 21. 12. 2022.

26 Члан 18. став 3. КЗ предвиђа могућност примене на кривична дела за која је прописана казна затвора до три године или новчане казна.

(1) Лице које је извођач радова или одговорно лице у правном лицу које је извођач радова на објекту који се гради *за колективно стјановање односно објекта са више сјрајтова и веће ѿвршине*, односно које изводи радове на реконструкцији постојећег објекта *за колективно стјановање односно објекта са више сјрајтова и веће ѿвршине* без грађевинске дозволе казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

(2) Лице које је инвеститор или одговорно лице у правном лицу које је инвеститор објекта *за колективно стјановање односно објекта са више сјрајтова и веће ѿвршине* који се гради без грађевинске дозволе, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном

(3) Када је издато решење о обустави радова а лице из ст. 1 и 2. овог члана настави започету градњу објекта *за колективно стјановање односно објекта са више сјрајтова и веће ѿвршине*, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година и новчаном казном.

(4) Лице које је као одговорни пројектант, односно вршилац техничке контроле, супротно прописима потписало коначан извештај о извршеној контроли *објекта за колективно стјановање односно објекта са више сјрајтова и веће ѿвршине* којим се констатује да на главни пројекат нема примедби или супротно прописима ставило на главни пројекат да се пројекат прихвата, или супротно прописима дало изјаву којом потврђује да је главни пројекат урађен у складу са локацијском дозволом, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

Овим предложеним изменама као основно настојимо да се друштвена опасност посебно нагласи за градњу у руралним срединама великих грађевинских објеката. Тиме се, као друго, избегава могућност за прекршајни прогон овако великих објеката, али остаје могућност да се прекршајно казне лица која граде мање грађевинске објекте као што су приземне куће за индивидуално, породично становање и слично. Треће, ако би овакве измене добиле „зелено светло“ у Народној скупштини

Републике Србије, избегла би се могућност ослобађајућих пресуда по принципу *ne bis in idem* односно двоструког казненог прогона. Четврто, декриминизовањем градње без претходно прибављене грађевинске дозволе мањих објеката нестају проблеми у пракси који су поменути на странама 7–10 овог рада.

Међутим, ако овако замишљене измене Кривичног законика не би добиле свој позитиван епилог, а исте су по хијерархијској организованости јавних тужилаштава раније прослеђене,²⁷ потребно је у **пракси предузети следеће**:

Прво, основна јавна тужилаштва као стварно и месно надлежна треба да, када се донесу правноснажне ослобађајуће пресуде због различите примене члана 4. ЗКП, иницирају код Врховног јавног тужилаштва подизање захтева за заштиту законитости.

У тим актима истрајавати на ставу из пресуде Апелационог суда у Београду, Кж.1. бр. 673/21 од 29. 11. 2021, да питање примене блажег закона односно повреде принципа *ne bis in idem* од значаја је само ако се воде паралелно и кривични и прекршајни поступак за исти чињенични и временски догађај и против истог лица.

Друго, с обзиром на то да иницијалне акте кривичне пријаве и извештаје у предметима за кривично дело грађење без грађевинске дозволе из члана 219а КЗ у највећем броју случајева подносе грађевинске инспекције и то редовним путем, стога одмах по пријему истих или и пре, по обавештењу телефоном, надлежна ОЈТ би требало да упути захтеве за прикупљање потребних обавештења, дописе грађевинској инспекцији с питањем да ли је поднет од њихове стране или евентуално неког другог лица захтев за покретање прекршајног поступка за прекршај из члана 208а Закона о планирању и изградњи. Ако је одговор позитиван, затражити од подносиоца

27 ВЈТ у Београду је, поступајући по допису Другог ОЈТ у Београду А.број 154/22 од 26. 5. 2022, својим актом А.бр.998/22 предложило Апелационом јавном тужилаштву у Београду да се обрати Врховном јавном тужилаштву које треба да предложи наведене измене члана 219а Кз и да нас о томе обавесте, али до сада нисмо добили никакав одговор.

да повуче захтев односно од Прекршајног суда да обустави поступак с образложењем да је покренут кривични поступак. Ако је одговор негативан, обавестити подносиоца кривичне пријаве да не покрећу прекршајни поступак.

Треће, обратити посебну пажњу на **конкретну друштвену опасност** да ли се гради без дозволе индивидуални стамбени објекат, кућа просечне површине до нпр. 100 квадрата или мањи локал до нпр. површине од 50 квадрата, односно стамбени објекат са више спратова или стамбено-пословни објекат већих димензија. У таквим ситуацијама за основни облик кривичног дела из става 1. овог члана треба приступити одложеном гоњењу ако РЈТ измени своје опште обавезно упутство,²⁸ а за теже облике покушати склапање споразума о признању кривице, па ако окривљени то не прихвати, тада покренути прекршајни поступак ако се граде мањи објекти, а у супротном наставити кривични поступак подношењем оптужног акта.

Такође, како је у појединим предметима који су од стране подручних основних јавних тужилаштава достављени Одељењу за професионални надзор ВЈТ у Београду, примећено је да окривљени у личним подацима наводе да су без запослења односно издржавана лица, а при томе се терете за нелегалну градњу већих стамбено-пословних објеката на есклузивним локацијама где је цена таквих станова у сталном порасту и достиже више хиљада евра, као логично намеће се питање одакле том лицу новац за инвестирање или за кога он гради. Тада треба приступити **провери** за евентуално извршење кривичног дела праће новца из члана 245. КЗ извршеног од стране тог или другог лица. Дакле, иако је за то кривично дело стварно надлежно Више јавно тужилаштво – посебно одељење за сузбијање корупције, да би они могли да гоне лице за то или друго кривично дело из њихове надлежности, као и да би стварно и месно надлежно ОЈТ могло да што боље реши предмет за кривично дело грађење без грађевинске дозволе из члана 219а КЗ, потребно је да се одмах после саслушања

28 *Ibidem*, као у фусноти број 23.

осумњиченог, односно сазнања да је лице без прихода или издржавано лице написати Захтев за прикупљање потребних обавештења. Исти се доставља организационој јединици МУП – Управи за спречавање прања новца. Овај захтев у зависности од чињеничног стања у предмету често може да иде у два правца и то а) **провере лица** и те провере се односе на трансфер новца ка том осумњиченом лицу јер неретко такви осумњичени раде за друга лица која су извесно рааније осуђивана и натпросечно богати људи који су свој капитал стекли на сумњив начин и који га сада, преко других лица, најчешће неосуђиваних, грађевинске и сличне струке, увећавају нелегалном градњом великих објеката. У том захтеву нагласити да се изврши провера свих трансфера новца (одакле потичу и зашто се врше са провером правног основа), преко њихових динарских и девизних рачуна, односно да ли је евентуално било трансфера новца у банкарском сектору, мењачким пословима, преко адвоката и ортачких адвокатских друштава, у сектору рачуноводства и ревизије, у сектору тржишта капитала и осигурања и посебно у сектору некретнина, а који је од посебне важности полазећи од конкретног предмета. Те провере се односе за конкретан период те је зато у оваквим случајевима од изузетне важности, приликом саслушања осумњиченог или евентуално и накнадно, прикупити податке о динарским и девизним рачунима осумњиченог и проверу ограничити на краћи период уназад, то јест период од једног месеца до три пре почетка градње нелегалног објекта до дана подношења кривичне пријаве односно инспекцијског надзора. Те провере треба вршити преко пословних банака и преко Народне банке Србије од које се могу прибавити подаци о бројевима банкарских рачуна осумњиченог и код које пословне банке се воде. Затим провере иду и преко РГЗ службе за катастар непокретности, Пореске управе, јавних бележника и јавних извршитеља, агенције за привредне регистре и регистре хартија од вредности, осигуравајућих друштава и Удружења осигуравача РС, али и преко Управе царина и Управе граничне полиције МУП како би се утврдило да ли је осумњичени оснивач или директор у правним лицима, да ли је евентуално био

запослен и где, које пресе плаћа, и да ли је власник непокретности. Поред ових провера, ако је, на пример, пријава поднета против више лица или из прикупљених података проистиче да је конкретни осумњичени фиктивно инвеститор, односно лице које гради већи стамбено-пословни објекат „за другог“ (а постоји сумња за кога), тада, сходно члану 77. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма,²⁹ треба проверити и правне послове које су склапали осумњичени и одговарајућа привредна друштва, односно да ли су та лица извршила конверзију или пренос имовине, да ли су стекли, држали и користили имовину за коју су знали да потиче од криминалне делатности, што значи да постоји сумња за прање новца, а у том случају криминалне радње можемо претходно и у зависности од података којима располажемо квалификати као кривично дело злоупотребе положаја одговорног лица из члана 227. КЗ. У тим захтевима за прикупљање потребних обавештења обавезно навести назив привредног друштва са бројевима ПИБ и матичним бројевима и тражити да се доставе изводи о стању, променама и кретању средстава по свим динарским и девизним рачунима код пословних банака, посебно податке о лицима која су имала овлашћења за располагање средствима на предметним рачунима, како су вршене трансакције, то јест електронским путем или на неки други начин, податке о имејл и IP адреси тј. о адресама са којег су давани налози за плаћање, оверену фотокопију документације која је приложена као неопходна приликом отварања рачуна, а ради провере идентитета особа које су ту документацију доставиле пословној банци. За девизне рачуне затражити и да се обавезно приложе и оверене фотокопије тзв SWIFT потврда банака за сваку појединачну трансакцију прилива и одлива новца са пратећим налозима за плаћање.

Поред ових провера, сходно Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела,³⁰ могу се прибавити одређени подаци и од банака директно, а све сходно финансијској

29 „Службени гласник РС“ број 153/2020.

30 „Службени гласник“ број 35 од 21. маја 2019.

истрази коју у таквим случајевима треба спровести према донетој наредби, у смислу члана 19. став 1. тог закона. Такође је корисно од организационе јединице МУП – Управа за спречавање прања новца затражити да изврше претресање стана и других просторија и власника, сходно члану 20. тог закона, и да се сумњиви предмети, сходно члану 21, привремено одузму. На крају финансијске истраге треба ставити и захтев за одузимање имовине, конкретно навести коју, а сходно члану 23. поменутог закона.

Међутим, да би спровели финансијску истрагу, потребно је пре тога извршити измене Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела и то код навођења на која кривична дела се примењује овај закон. Дакле, у члану 2. наведеног закона и то иза става 3. тог члана **додати став 4. који треба да гласи:**

„за кривично дело грађење без грађевинске дозволе из члана 219а Кривичног законика.

Досадашњи ставови 3а и 4, 5, 6, 7, 8. и 9. постају чланови 6, 7, 8, 9, 10, 11. и 12.“

Да би ове **измене које треба предложити** имале свој *ratio legis*, мишљења смо да је боље претходно извршити већ предложену измену члана 219а КЗ. Међутим, пошто је то дуг и неизванпут, сматрамо да до тада треба од месно надлежног ВЈТ – Одељења за борбу против корупције затражити да, након што ОЈТ прикупе све податке које могу бити од користи за другачију, строжу правну квалификацију, спроведу финансијску истрагу и да потом ставе и поменути захтев за одузимање имовине.

**КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊЕ
СИГУРНОСТИ И ПОСТОЈАЊЕ
КОНКРЕТИЗОВАНЕ ПРЕТЊЕ
(члан 138. став 1. КЗ)**

За постојање кривичног дела угрожавање сигурности потребно је постојање конкретне и квалификоване претње да ће се непосредно напасти на живот или тело пасивног субјекта или њему блиског лица и иста мора бити објективно подобна да код оног коме се прети изазове осећај страха и несигурности.

Из образложења:

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 26/23 од 13. 1. 2023. године одбијен је приговор ошт. И. С. против решења [...] ОЈТ од 21. 11. 2022. године, којим се одбацује кривична пријава поднета против М. С. због кривичног дела угрожавање сигурности из члана 138. став 1. КЗ, као неоснован.

У приговору на одлуку о одбачају кривичне пријаве у горе наведеном предмету подносилац оспорава ваљаност одлуке те, између осталог, истиче да је [...] ОЈТ донело погрешну одлуку и износи своје виђење утврђеног чињеничног стања, не оспоравајући изведене доказе, додајући да из исказа сведока Р. С. произилази да је њему, оштећеном осумњичени М. С. озбиљно претио, да је сведоку Р. С. рекао да ће се разрачунати са оштећеним и да пази шта прича пред судом, и даље наводи да се посебно уплашио код чињенице да осумњичени има у свом поседу ватрено оружје, да наводно често конзумира алкохол и да је у таквом стању склон сукобима.

У циљу утврђивања чињеничног стања и преиспитивања правилности одлуке [...] ОЈТ извршен је увид у списе предмета тог тужилаштва, из којих произилази да из одбране осумњиченог и исказа свих испитаних сведока није утврђено да је осумњичени

на било који начин упутио претње и тако угрозио сигурност оштећеног, да нигде није конкретизована претња већ се само наводи да је оштећени дошао до сазнања из разговора са другим лицима пред којима је наводно осумњичени износио претње, а све због грађанског поступка поделе имовине између оштећеног и његових родитеља. Испитани сведоци такође не наводе конкретне претње напада на живот или тело, већ суштински само да су поремећени односи између осумњиченог и оштећеног. Сведок Р. С. је навео да га је назвао осумњичени М. С. и рекао му да отац сведока треба да сведочи и да каже свом оцу да пази шта прича пред судом и да ће се разрачунати са ошт. И. С. Дакле, и из исказа овог сведока произилази да не стоје битна обележја дела да су изговорене речи претња у објективном и субјективном смислу. Наиме, кривично дело угрожавања сигурности из члана 138. став 1. КЗ врши се са умишљајем, а радња извршења тог дела је претња да ће се напасти на живот или тело оштећеног лица коме се угрожава сигурност или њему блиског лица. Дакле, евентуално изговорена претња да ће се разрачунати са неким лицем није у кривичноправном смислу код наведеног кривичног дела претња и те речи не садрже да ће се извршити конкретан напад на живот или тело оштећеног већ су неодређене. У кривичноправном смислу претња мора бити одређена и не може бити условљена будућим радњама оштећеног, односно условна претња се не може сматрати претњом у смислу ове инкриминације. Осим тога, најчешће у судској пракси, а што је став и правне теорије, претња да би испуњавала услов прописан у члану 138. КЗ треба да буде непосредна и у неком краћем, разумном року остварива, па је имајући у виду све горе наведено, закључено да је одлука [...] ОЈГ у овом предмету да се одбаци кривична пријава законита и правилна одлука те је самим тим поднети приговор неоснован.

(Решење Вишеї јавної тужилаштва у Београду КТПО 26/23 од 13. 1. 2023. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић

јавни тужилац у ВЈГ у Београду

НАЧЕЛО *IN DUBIO PRO REO*
(члан 16. став 5. ЗКП)

Пресуду, или решење које одговара пресуди, суд може засновати само на чињеницама у чију је извесност уверен. Сумњу у погледу чињеница од којих зависи вођење кривичног поступка, постојање обележја кривичног дела или примена неке друге одредбе кривичног закона суд ће у пресуди, или решењу које одговара пресуди, решити у корист окривљеног.

Из образложења:

Пресудом Трећег основног суда у Београду К бр. 1572/21 од 16. 5. 2022. године оглашен је кривим окр. Р. О. због извршења кривичног дела недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја из члана 348. став 1. КЗ и према окривљеном је изречена условна осуда, тако што му је утврђена казна затвора у трајању од шест месеци, истовремено је одређено да се утврђена казна затвора неће извршити, уколико окривљени у року од две године, од дана правноснажности пресуде, не изврши ново кривично дело и окривљени је осуђен на новчану казну у износу од 30.000,00 динара.

Виши суд у Београду, одлучујући по жалби браниоца, није прихватио као доказ вештачење ДНК Центра за генетику који се односи на биолошки ДНК траг на рукохвату пиштоља марке „ЦЗ 70“, калибра 7.65 x 17мм. Наиме, из налаза и мишљења ДНК Центра за генетику произилази да је на рукохвату пиштоља садржан биолошки траг који садржи елементе ДНК окривљеног као један од најмање два донора и закључак вештака је да спорни биолошки траг према описаним карактеристикама спада у категорију комплексних односно мешаних биолошких трагова који потичу од више донора,

најмање две особе, на којима се истиче доминантна компонента и која није комплетна, односно назива се парцијалним биолошким трагом, на којим је дошло до испадања алела као резултат деградације биолошког узорка или се ради о малој количини или је дошло до деловања неких спољних услова, као и да је дршка на пиштољу од рупичастог материјала и да је он пријемчивији за наношење и задржавање ДНК материјала од глатке површине, те да је од повлачења пиштоља на површини кревета могло доћи до наношења ДНК материјала, али вештак се није могао прецизније изјаснити да ли је реч искључиво о секундарном трансферу или примарном или и о једном и о другом, наводећи да наведено зависи од врсте и количине биолошког материјала што утиче на то да ли је потребно само спустити предмете на кревет или је потребно повлачити исте по кревету како би дошло до секундарног трансфера. Предметни кревет се налазио у заједничком делу зграде из кога се улази у ходник у коме су појединачно одвојени подрумски простори станара улаза.

Имајући у виду наведено, веће другостепеног суда налази да је првостепени суд погрешно утврдио чињенично стање у погледу оцене изведених доказа у односу на кривично дело из члана 348. став 1. КЗ, те имајући у виду све чињенице које су утврђене у првостепеном поступку, које се односе на период коришћења предметног кревета, како наводи окривљени 30 година пре овог догађаја, исказе испитаних сведока чланова породице окривљеног, између осталог, и на околности које се односе на наведени кревет, те период коришћења истог од стране породице окривљеног, чињеницу да судски вештак није искључио могућност постојања секундарног трансфера у односу на предметни пиштољ, фото-документацију у списима предмета из које произилази да су предметни пиштољ и муниција стављени на наведени кревет без стављања заштитне подлоге, да је пиштољ померан, те да није било могуће утврдити начин померања предметног пиштоља, чиме се не може са сигурношћу довољном за доношење осуђујуће пресуде закључити да у конкретној ситуацији није дошло до секундарног трансфера ДНК трагова окривљеног на рукохват

пиштоља, па је имајући у виду одредбу члана 16. став 5. ЗКП утврђено да нема ниједног поузданог доказа да је окривљени извршио наведено кривично дело и на основу одредбе члана 423. тачка 2. ЗКП окривљени је ослобођен од оптужбе.

(Пресуда Трећеј основној суда у Београду К бр. 1572/21 од 16. 5. 2022. године и Вишеј суда у Београду Кж1 бр. 651/22 од 7. 12. 2022. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић

јавни тужилац у ВЈТ у Београду

НЕДОСТАЦИ У НАЛАЗУ И МИШЉЕЊУ ВЕШТАКА

(члан 121. став 5. и члан 124. ЗКП)

Орган поступка може тражити објашњења у погледу датог налаза и мишљења. Ако се недостаци на могу отклонити поновним испитивањем вештака или допунским вештачењем, орган поступка ће одредити другог вештака који ће обавити ново вештачење.

Из образложења:

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 779/22 од 12. 1. 2023. године усвојен је приговор ошт. Д. П., поднет против решења [...] од 27. 10. 2022. године, којим се одбацује кривична пријава поднета против В. Ш. и Д. Р. због кривичног дела тешко дело против здравља људи из члана 259. став 4. у вези с чланом 251. став 3. у вези са ставом 1. КЗ, као основан.

У приговору на одлуку о одбачају кривичне пријаве у горе наведеном предмету подносилац оспорава ваљаност одлуке те, између осталог, оспорава вештачење Одбора за судско-медицинско вештачење [...] од 12. 9. 2022. године, које је у директној супротности са првобитним вештачењем сада покојног вештака [...].

С циљем утврђивања чињеничног стања и преиспитивања правилности одлуке [...] извршен је увид у списе предмета тог тужилаштва, где је утврђено, између осталог, да се у вештачењу Одбора за судско-медицинско вештачење [...] од 12. 9. 2022. године не образлаже због чега комисија вештака закључује да нема пропуста лекара В. Ш. и не даје се одговор на суштинско питање и образложење о наводној исправности поступања

осумњиченог лекара, односно да ли је правилно поставио дијагнозу, да ли је требало да препише адекватну терапију и посебно да ли је требало да хитно поступа и да налог да се пацијент превезе возилом хитне службе на даље прегледе, притом не објашњавајући нигде којим је то прегледом овај лекар утврдио да није било акутног развоја тромбоемболије плућа, а извесно је да у конкретном случају није узета крв пацијенту и сачињен лабораторијски налаз, а посебно нису спроведени ултразвучни и слични снимци, па је преурањена одлука о одбачају кривичне пријаве.

Према одредби члана 125. став 5. ЗКП прописано је да орган поступка може тражити објашњења у погледу датог налаза и мишљења, док је према одредби члана 124. ЗКП прописано да се може наредити понављање вештачења, те како је очигледно да се разликују вештачење првобитног вештака [...], у коме су констатовани пропусти осумњичених у лечењу и вештачење Одбора за судско-медицинско вештачење [...], то је потребно да представник комисије вештака разјасни дато мишљење у погледу којих поступака и мера је требало поставити дијагнозу, да ли је дијагноза правилна или не и сходно томе да ли је требало преписати адекватну и коју терапију, те да се изјасни и о налазу и мишљењу претходног вештака [...] и објасни разлику са тим вештачењем и да се на крају изјасни о свом раније датом закључку да нису уочени било какви пропусти у конкретном случају. Уколико се саслушањем вештака не дају објашњења у вези супротстављена два вештачења нити се иста усагласе, потребно је да се одреди ново вештачење које ће ове спорне и супротстављене чињенице прецизно образложити, након чега ће се моћи одлучити да ли ће се наставити кривично гоњење или ће се решењем одбацити кривична пријава.

(Решење Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО бр. 779/22 од 12. 1. 2023. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић
јавни тужилац у ВЈТ у Београду

**ОВЕРЕНИ УГОВОР О КУПОПРОДАЈИ
НЕПОКРЕТНОСТИ И ЈАВНА ИСПРАВА
(кривично дело фалсификовање исправе
из члана 355. КЗ)**

**Оверени уговор о купопродаји не представља јавну
исправу у смислу члана 355. став 2. КЗ.**

Из образложења:

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 24/23 од 19. 1. 2023. године одбијен је приговор ошт. Б. П., поднет преко пуномоћника, против решења [...] ОЈТ од 14. 10. 2022. године, којим се одбацује кривична пријава поднета против Н. П. због кривичног дела фалсификовање исправе из члана 355. став 1. КЗ, као неоснован.

У приговору на одлуку о одбачају кривичне пријаве у горе наведеном предмету подносилац оспорава ваљаност одлуке те, између осталог, истиче да је [...] ОЈТ донело погрешну одлуку јер чињенично стање указује да је у конкретном случају у питању кривично дело фалсификовање исправе из члана 355. став 2. у вези са ставом 1. КЗ, за које је запређена казна затвора од три месеца до пет година тако да није наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења и позива се на појам исправе одређен у члану 112. тачка 26. КЗ.

Са циљем утврђивања чињеничног стања и преиспитивања правилности одлуке [...] ОЈТ извршен је увид у списе предмета тог тужилаштва, где је утврђено, између осталог, да је уговор о купопродаји стана закључен између брата ошт. сада пок. П. Т. и осум. Н. П., оверен од стране службеника [...] суда дана 4. 11. 1996. године, који је потом осум. Н. П. дана 2. 8. 2016.

године предао уз захтев ради укњижбе Служби за катастар непокретности, те да је потом на основу тога уписан као власник. Основно правно питање је да ли је спорни уговор који је неспорно исправа, јер исти, сходно члану 112. тачка 26. КЗ на које се позива подносилац приговора, јесте предмет који је подобан да служи као доказ чињенице која има значај за правне односе, јавна исправа или није. У правној теорији се истиче да су обележја јавне исправе: да је издата од надлежног органа, да је издата у вршењу службене дужности у оквиру надлежности државног органа односно јавних овлашћења и да има прописану форму. У Закону о оверавању потписа, рукописа и преписа („Службеник гласник РС“, број 39/93), који је био на снази у време овере спорног уговора, стоји и то у члану 1. став 1. да оверавање потписа или рукописа јесте потврђивање њихове аутентичности, а у ставу 4. истог члана да се овим оверавањем не потврђује истинитост садржаја исправе. Дакле, из ових одредби као и увида у спорни уговор проистиче да је [...] суд само оверио истинитост потписа уговорних страна, а не и да је ту исправу издао суд. Из таквог правног схватања проистиче да је спорни купопродајни уговор приватна исправа и да то није јавна исправа јер основно је да тај уговор није издао суд или други државни орган већ грађани, а суд је само оверио да су исти потписали тај документ. На таквом становишту стоји и судска пракса и мада има мало одлука са таквим чињеничним стањем, ипак се могу као упућујуће издвојити пресуда Округног суда у Београду Кж. 1726/98 у којој је као кључно наведено: „Када учинилац после смрти даваоца овлашћења у његово име потпише уговор“, тиме је набавио ради употребе лажне исправе што чини кривично дело из члана 233. став 1. КЗ РС, те пресуда Врховног суда Србије Кзп. 26/04 у којој је као кључно наведено: „Погрешно је првостепени суд нашао да су предметне легитимације јавне исправе што се не може прихватити, а правилно је закључио Окружни суд имајући у виду да се јавном исправом сматра она писмена исправа која је у прописаном облику издата од стране државног органа у границама његове надлежности.

У конкретном случају је утврђено да предметне легитимације није никада издала Савезна управа царина па стога те легитимације које је на месту овлашћеног издаваоца потписао осуђени не могу представљати јавне исправе....“

Са напред образложених разлога, ВЈТ у Београду је као другостепено оценило да је у конкретном случају правилан закључак о правној квалификацији од стране [...] ОЈТ, односно да је осум. Н. П. основано сумњив да је извршио кривично дело фалсификовање исправе из члана 355. став 1. КЗ за које је сходно члану 104. став 6. КЗ наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења, па су стога неосновани наводи у приговору да је оверени уговор о купопродаји који је употребио осумњичени јавна исправа и да је сходно томе осумњичени учинио кривично дело фалсификовање исправе из члана 355. став 2. у вези са ставом 1. КЗ.

(Решење Вишеј јавној тужилаштва у Београду КТПО бр. 24/23 од 19. 1. 2023. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић

јавни тужилац у ВЈТ у Београду

**УСЛОВИ ЗА ОБУСТАВУ ПРИМЕНЕ МЕРЕ
БЕЗБЕДНОСТИ**
(члан 81. КЗ и члан 531. ЗКП)

Суд који је судио у првом степену у којем је изречена мера безбедности, испитаће по предлогу здравствене установе, органа старатељства или окривљеног коме је изречена мера безбедности, односно по службеној дужности на сваких девет месеци да ли је престала потреба за лечењем и чувањем у здравственој установи.

Из образложења:

Решењем Вишег суда у Београду К бр. 202/17 од 31. 5. 2017. године, правноснажно дана 28. 6. 2017. године, према учиниоцу В. М. изречена је мера безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, због извршења противправног дела одређеног у закону као кривично дело убиство из члана 113. КЗ.

Поступајући по службеној дужности, на основу одредбе члана 531. став 1. ЗКП, суд је испитао да ли је престала потреба за лечењем и чувањем у здравственој установи учиниоца В. М. и по узимању изјаве од јавног тужиоца, који се изјаснио са мишљењем да није престала потреба спровођења мере безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, те имајући у виду извештај Специјалне затворске болнице у Београду у којој се предметна мера спроводи, донео одлуку да се нису стекли услови за за обустављање примене изречене мере безбедности.

Према извештају Специјалне затворске болнице у Београду, у којој се предметна мера спроводи, произилази да се В. М. лечи од 31. 1. 2017. године, код кога је дијагностификован

емоционално нестабилан поремећај личности – гранични тип (Ф 60.31) са психичком декомпензацијом, да се лечење пацијента спроводи по свим протоколима психијатријске доктрине, а што укључује психофармакотерапију, доступне методе супортивне психотерапије, учешће у радно-окупационој терапији. Имајући у виду тежину кривичног дела, неопходност уверења о стабилности успостављене ремисије, као и рад на обезбеђењу адекватног постпеналног прихвата за пацијента, мишљења су да није престала потреба за лечењем и чувањем В. М. у Специјалној затворској болници у Б, а у складу са мером безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи.

Полазећи од наведеног кривично веће је нашло да се у конкретном случају нису стекли услови за обустављање примене изречене мере безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, имајући у виду извештај Специјалне затворске болнице у Београду у којој се предметна мера спроводи, те да предвиђено лечење и психотерапијски третман који су примењени према учиниоцу В. М. још увек нису довели до жељеног терапијског циља, дакле да постоји потреба за наставком започетог лечења по извршеној мери безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, те је на основу овлашћења на основу одредбе члана 531. став 1. ЗКП, а сходно овлашћењима из члана 21. став 4. ЗКП, донета наведена одлука.

(Решење Вишег суда у Београду К бр. 202/17 Кв бр. 5577/22 од 9. 1. 2023. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић

јавни тужилац у ВЈТ у Београду

ПОВРЕДА КРИВИЧНОГ ЗАКОНА (члан 423. тачка 1. ЗКП)

Пресуду на основу члана 423. тачка 1. ЗКП суд може донети само у случају када у чињеничном диспозитиву оптужног акта није описано кривично дело и у ситуацији када тужилац пропусти да у чињенични диспозитив оптужнице унесе неки од елемената кривичног дела.

Из образложења:

Пресудом првостепеног суда окривљени А. Л. је на основу члана 423. тачка 1. ЗКП ослобођен од оптужбе да је извршио кривично дело одузимање малолетног лица из члана 191. став 1. КЗ. Против ове пресуде је жалбу изјавио јавни тужилац Другог ОЈТ у Београду због битне повреде одредаба кривичног поступка и погрешно утврђеног чињеничног стања.

Поступајући по жалбеним наводима, Виши суд у Београду налази да је првостепени суд, заузимајући став да дело које се окривљеном ставља на терет није кривично дело, учинио повреду кривичног закона, а истовремено је доносећи ослобађајућу пресуду на основу члана 423. тачка 1. ЗКП учинио битну повреду одредаба кривичног поступка, јер је неправилно применио наведену одредбу.

Наиме, првостепени суд је у побијаној пресуди правилно нашао да није доказано да је окривљени извршио радњу извршења кривичног дела које му се ставља на терет. Међутим, првостепени суд је окривљеног ослободио од оптужбе на основу одредбе члана 423. тачка 1. ЗКП, односно јер кривично дело које се окривљеном ставља на терет није кривично дело, док из образложења побијане пресуде произилази да из изведених доказа није утврђено да је окривљени предузео радњу извршења која му се ставља на терет.

Другостепени суд истиче да се пресуда на основу члана 423. тачка 1. ЗКП може донети само у случају када у чињеничном диспозитиву оптужног акта није описано кривично дело и у ситуацији када тужилац пропусти да у чињеничном диспозитив оптужнице унесе неки од елемената кривичног дела, који услови у конкретном случају нису били испуњени, јер су сви елементи дела за које се окривљени терети били описани у диспозитиву оптужног акта, због чега је Виши суд у Београду преиначио побијану пресуду у погледу законског основа и применом члана 423. тачка 2. ЗКП окривљеног ослободио од оптужбе јер није доказано да је извршио кривично дело које му се у оптужном акту ставља на терет.

(Пресуда Другої основної суда у Београду К бр. 976/22 од 21. 12. 2022. године и Вишеї суда у Београду Кж1 бр. 124/23 од 23. 2. 2023. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић

јавни тужилац у ВЈТ у Београду

**ДОКАЗНЕ РАДЊЕ – ВЕШТАЧЕЊЕ ТРЕБА
ЦЕНИТИ НЕ САМО ПОЈЕДИНАЧНО, ВЕЋ У
ВЕЗИ СА СВИМ ДРУГИМ ДОКАЗИМА
(члан 113. ЗКП)**

Орган поступка одредиће вештачење када је за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно стручно знање. Вештачење се не може одредити ради утврђивања или оцене правних питања о којима се одлучује у поступку.

Из образложења:

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 11/23 од 11. 1. 2023. године усвојен је приговор пуномоћника оштећеног М. П., изјављен против решења [...] ОЈТ од 22. 11. 2022 године, којим је одбачена кривична пријава МУП РС, СПИ за увиђаје саобраћајних незгода поднета против Ј. А., због кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја из члана 289. став 1. КЗ, као основан.

У приговору на одлуку о одбачају кривичне пријаве у горе наведеном предмету подносилац оспорава ваљаност одлуке те, између осталог, истиче да је чињенично стање погрешно и непотпуно утврђено, да је тужилаштво поверовало исказу осумњиченог, који и није дужан да говори истину, и саобраћајном техничком вештачењу, из кога изводи закључак да се не може утврдити да ли је до саобраћајне незгоде уопште и дошло, иако није саслушало предложене сведоке, за које првостепено тужилаштво сматра да би то само довело до одуговлачења поступка и било супротно начелу економичности поступка, а не би довело до другачије одлуке у поступку.

Са циљем утврђивања чињеничног стања и преиспитивања правилности одлуке [...] ОЈТ извршен је увид у списе

предмета тог тужилаштва, где је утврђено да се основано у приговору наводи да је чињенично стање непотпуно утврђено, па је наложено [...] ОЈТ да се поступак настави и у својству сведока саслушају очевици наведеног догађаја и то: С. М., П. С., И. Ф., Ж. Н., као и Ћ. Л. и М. Б. и обави вештачење од стране вештака медицинске струке на околности механизма настанка повреда, а по потреби предузму и друге радње ради разјашњења одлучних чињеница од којих зависи доношење одлуке у наведеном предмету, па је донета одлука да је приговор основан.

(Решење Вишеї јавної тужилаштва у Београду КТПО бр. 11/23 од 11. 1. 2023. године)

Сентенцу приредила

др Снежана Радојичић

јавни тужилац у ВЈТ у Београду

V

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ
ЗА СУЗБИЈАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

мр Ана Ђуричић*

Јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Београду

ТУЖИЛАШТВО И УПРАВА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

Сажетак: У свакодневном раду тужилаштво се суочава са амбицијом да различите појавне облике прања новца у што већој мери препозна, а потом и да прикупи доказе, на основу којих може доћи до осуђујуће пресуде. У том циљу нам као институција од изузетног значаја може бити Управа за спречавање прања новца. Као назив за финансијско-обавештајну агенцију у Републици Србији најчешће је везујемо само за предмете формиране у Вишем јавном тужилаштву, на основу извештаја које је сачинила, према својим овлашћењима. Ипак, ова институција нам може помоћи у даљем раду на овим предметима, као и у многим другим, својим специфичним капацитетима, овлашћењима и могућностима међународне сарадње. Циљ овог рада је да се читаоцима приближи њена надлежност, као и да се исти охрабре и мотивишу да у будућем раду олакшају свој терет доказивања, ослањајући се на њена значајна овлашћења.

Кључне речи: Управа за спречавање прања новца, финансијско-обавештајна агенција, Егмонт група, обвезници, надзорни органи, међународна сарадња, извештај о сумњивој трансакцији – STR, правило СИГУРНЕ ЛУКЕ – SAFE HARBOR rule, одељења за спречавање прања новца, Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, извештај о готовинској трансакцији, евиденције УСПН.

* Јавни тужилац у Вишем јавном тужилаштву у Београду, у Посебном одељењу за сузбијање корупције.

I ФИНАНСИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНА АГЕНЦИЈА

Финансијско-обавештајна агенција служи као национални центар за пријаву и анализу извештаја о сумњивим трансакцијама,¹ повезаним са предикатним делима и криминалним делатностима у вези с прањем новца и финансирањем тероризма. Финансијско-обавештајна агенција је надлежна и за даљу дистрибуцију овако добијених информација репресивним органима, након претходне обраде.

Кључна улога финансијско-обавештајне агенције је да буде посредник између пријава које подноси приватан сектор, од стране субјеката који су означени као обвезници подношења пријава о сумњи на прање новца и финансирање тероризма, о уоченим оваквим сумњама у свом раду и прослеђивању истих након обраде надлежним органима.

Као што сам напред навела, у Републици Србији улогу финансијско-обавештајне агенције обавља Управа за спречавање прања новца. Њен рад је регулисан Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

1.1 Модели финансијско-обавештајних агенција

Финансијско-обавештајне агенције су у појединим националним законодавствима на различит начин регулисане у зависности од ког државног органа су основане. Према том критеријуму прави се разлика између четири модела:

1) ПРАВОСУДНИ МОДЕЛ – када се ова агенција оснива у оквиру министарства надлежног за правосуђе и информације из финансијског сектора се обрађују од стране посебно формиране агенције, која о резултатима свога рада обавештава надлежне правосудне органе, који затим могу да предузму одговарајуће радње у виду: одузимања имовине, забране располагања рачунима, задржавања лица, прикупљање обавештења, вршење претреса и др.;

1 на енглеском SUSPICIOUS TRANSACTION REPORT, те одатле и скраћеница STR, која је ушла у колоквијалну употребу као информација о сумњи на прање новца и финансирање тероризма.

2) ПОЛИЦИЈСКИ МОДЕЛ – када се мере за спречавање прања новца примењују у оквиру постојећег система полиције, који подржава напоре полиције и правосуђа за истовремено или чак самостално истраживање постојања прања новца;

3) АДМИНИСТРАТИВНИ МОДЕЛ је централизовани, независни орган управе, који прима и обрађује податке из финансијског сектора, а затим своја сазнања шаље даље полицији и тужилаштву ради предузимања гоњења. Овај модел служи као посредник између финансијског сектора и репресивних државних органа;

4) ХИБРИДНИ МОДЕЛ служи као посредник који доставља информације добијене из финансијског сектора државним органима у оквиру полиције и правосуђа. Представља комбинацију најмање два од претходно поменутих модела финансијско-обавештајних агенција.

Управа за спречавање прања новца у Републици Србији је орган управе организован у оквиру Министарства финансија. Из начина организације њеног рада може се закључити да она припада административном моделу финансијско-обавештајних агенција.

II ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊЕ ТЕРОРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Систем за спречавање прања новца и финансирање тероризма у Републици Србији је заснован на партнерству између приватног и јавног сектора, које подразумева сарадњу и координацију између надлежних државних органа и свих учесника у систему. Ово партнерство је регулисано управо Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма.²

Ова регулатива је постављена у складу са међународним стандардима, а то значи пре свега у складу с Четрдесет препорука Радне групе за финансијску акцију (*Financial Action Task*

2 „Службени гласник РС“, бр. 113/2017, 91/2019 и 153/2020.

Force – FATF) – међудржавног тела које поставља стандарде у области борбе против прања новца, финансирања тероризма и ширења оружја за масовно уништење. Степен усклађености система у Србији са тим стандардима проверава и оцењује Комитет Савета Европе MONEYVAL.

Сада ћемо да размотримо са аспекта тужилаштва његове најважније делове.

2.1 Појам прања новца и финансирања тероризма

Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма најпре дефинише појмове прања новца и финансирања тероризма. Треба имати у виду да се примена овог закона односи и на приватни и на јавни сектор. Широки круг лица који могу разматрати примену ових одредби у оквиру својих делатности нужно је захтевало детаљно дефинисање ових појмова.

Под прањем новца, у смислу овог закона, сматра се: конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела, прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са имовином која је стечена извршењем кривичног дела, стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела. Прањем новца, у смислу овог закона, сматрају се све наведене радње чак иако су извршене изван територије Републике Србије.

Финансирањем тероризма сматра се обезбеђивање или прикупљање имовине или покушај њеног обезбеђивања или прикупљања, у намери да се користи или са знањем да може бити коришћена, у целости или делимично, за извршење терористичког акта од стране терориста или од стране терористичких организација.

Финансирањем тероризма сматра се и подстрекавање и помагање у обезбеђивању и прикупљању имовине, без обзира на то да ли је терористички акт извршен и да ли је имовина коришћена за извршење терористичког акта.

Фина разлика између финансирања прања новца и финансирања тероризма је што је имовина која је предмет прања увек криминалног порекла, док се тероризам може финансирати и имовином која је на законити начин стечена.

2.2 Појмови

Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, по својој природи и области на коју се примењује, неретко ће имати за последицу да ће се разматрати сумње на прање новца и финансирање тероризма, које се односе на трансакције које имају транснационални карактер. Управо су то разлози зашто је овај закон дефинисао поједине појмове, од којих неки нису позитивно регулисани законодавством Републике Србије, као што је нпр. случај са трастом. Како би се избегле недоумице у његовој практичној примени, јасно су дефинисани поједини појмови. У складу са развојем ове области и новим изазовима у овом делу, закон се редовно новелира.

Поједини појмови у смислу овог закона имају следеће значење:

- Траст је лице страног права које једно лице, оснивач (*settlor, trustor*), успоставља за живота или по смрти, а којем поверава имовину на располагање и управљање поверенику (*trustee*), у корист корисника (*beneficiary*) или у неку посебно назначену сврху, и то тако да: имовина није део имовине оснивача траста; право својине на имовини траста има повереник који имовину држи, користи и њоме располаже у корист корисника или оснивача, а у складу са условима траста; уговором о трасту обављање одређених послова се може поверити и заштитнику (*trust protector*), чија је основна улога да обезбеди да се имовином траста располаже и управља тако да се у пуној мери остваре циљеви успостављања траста; корисник је физичко лице или група лица у чијем интересу је лице страног права основано или послује, без обзира на то да ли је то лице или група лица одређена или одредива;

- готовинска трансакција јесте физички пријем или давање готовог новца;

- стварни власник странке је физичко лице које посредно или непосредно има у својини или контролише странку; странка из ове тачке укључује и физичко лице;

- стварни власник привредног друштва, односно другог правног лица јесте:³

(1) физичко лице, које је посредно или непосредно има лац 25% или више пословног удела, акција, права гласа или других права, на основу којих учествује у управљању правним лицем, односно учествује у капиталу правног лица са 25% или више удела, односно физичко лице које посредно или непосредно има преовлађујући утицај на вођење послова и доношење одлука;

(2) физичко лице, које привредном друштву посредно обезбеди или обезбеђује средства и по том основу има право да битно утиче на доношење одлука органа управљања привредним друштвом приликом одлучивања о финансирању и пословању;

- информација о активностима странке која је физичко лице јесте обавештење о личном, професионалном или сличном деловању странке (запослен, пензионер, студент, незапослен, итд.), односно податак о активности странке (на спортском, културно-уметничком, научноистраживачком, васпитно-образовном или другом подручју), који представља основ за успостављање пословног односа;

- информација о активностима странке која је предузетник, правно лице, лице страног права или лице грађанског

3 Овде је битно нагласити да пословне банке, као један од најважнијих обвезника по Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма, а то би требало схватити као један од најважнијих извора информација за Управу за спречавање прања новца, приликом заснивања уговорног односа са привредним друштвима, као део обавезе да га легитимишу, дужни су да захтевају да се њихов представник изјасни ко је стварни власник тог привредног друштва. Неретко то могу бити страна правна лица, али и у тој ситуацији се захтева да се одреди физичко лице и да се исто именује и једнако идентификује, као странка. Све се ово налази у досијеу тог клијента и може бити драгоцен извор сазнања за тужилаштво.

права јесте обавештење о делатности странке, пословним односима и пословним партнерима, пословним резултатима и слична обавештења;

- анонимно друштво јесте страно правно лице са непознатим власницима или управљачима;

- функционер Републике Србије⁴ је физичко лице које обавља или је у последње четири године обављало високу јавну функцију у земљи и то:

(1) председник државе, председник Владе, министар, државни секретар, посебни саветник министра, помоћник министра, секретар министарства, директор органа у саставу министарства и његови помоћници и директор посебне организације, као и његов заменик и његови помоћници,

(2) народни посланик,

(3) судије Врховног, Привредног, Апелационог и Уставног суда,

(4) председник, потпредседник и члан савета Државне ревизорске институције,

(5) гувернер, вицегувернер и члан Савета гувернера Народне банке Србије,

(6) лице на високом положају у дипломатско-конзуларним представништвима (амбасадор, генерални конзул, отправник послова),

(7) члан органа управљања у јавном предузећу или привредном друштву у већинском власништву државе,

(8) члан органа управљања политичке странке;

4 Занимљиво је овде приметити да је круг функционера према Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма знатно ужи, него што је појам функционера постављен Законом о спречавању корупције, где је као „јавни функционер“ одређено свако изабрано, постављено или именовано лице у органу јавне власти, осим лица која су представници приватног капитала у органу управљања привредног друштва, које је орган јавне власти. Иначе, са практичном применом овог члана, сви смо се срели када нам је тражено од стране обвезника по овом закону, најчешће банака, да се изјаснимо да ли смо функционери или не, потписивањем одговарајуће изјаве.

- члан уже породице функционера јесте брачни или ванбрачни партнер, родитељи, браћа и сестре, деца, усвојена деца, пасторчад и њихови брачни или ванбрачни партнери;

- ближи сарадник функционера јесте физичко лице које остварује заједничку добит из имовине или успостављеног пословног односа или има било које друге блиске пословне односе са функционером (нпр. физичко лице које је формални власник правног лица или лица страног права, а стварну добит остварује функционер);

- неуобичајена трансакција је трансакција која одступа од уобичајеног пословања странке код обвезника;⁵

2.3 Обвезници

Систем спречавања прања новца и финансирања тероризма заснива се на акумулирању информација од обвезника, које се достављају финансијско-обавештајној агенцији и њиховој обради и даљем прослеђивању полицији и тужилаштву. Успешан систем постоји када су обвезници по овом закону довољно информисани и обучени када и коју информацију треба да проследи Управи за спречавање прања новца.

Обвезници, у смислу овог закона, јесу:

- 1) банке;
- 2) овлашћени мењачи и привредни субјекти који мењачке послове обављају на основу посебног закона, којим се уређује њихова делатност;
- 3) друштва за управљање инвестиционим фондовима;
- 4) друштва за управљање добровољним пензијским фондовима;

5 Врло је важно обратити пажњу на овај појам. Поступање обвезника по Закону о спречавању прања новца приликом суочења са „неуобичајеном трансакцијом“ и његово даље истраживање зашто је до исте дошло и да ли се иста може на било који начин оправдати, у оквиру њихових процедура УПОЗНАЈ СВОГ КЛИЈЕНТА (KNOW YOUR CLIENT), нешто је што је иницијална каписла за читав механизам откривања потенцијалних случајева прања новца и финансирања тероризма.

5) даваоци финансијског лизинга;

6) друштва за осигурање која поседују дозволу за обављање животних осигурања и друштва за посредовање у осигурању када обављају послове посредовања у животним осигурањима; друштва за заступање у осигурању и заступници у осигурању, који имају дозволу за обављање послова осигурања живота, осим друштава за заступање и заступника у осигурању за чији рад одговара друштво за осигурање у складу са законом;

7) брокерско-дилерска друштва;

8) приређивачи посебних игара на срећу у играчницама и приређивачи игара на срећу преко средстава електронске комуникације;

9) друштво за ревизију и самостални ревизор;

10) институције електронског новца;

11) платне институције;

12) посредници у промету и закупу непокретности;

13) факторинг друштва;

14) предузетници и правна лица која се баве пружањем рачуноводствених услуга;

15) порески саветници;

16) јавни поштански оператор са седиштем у Републици Србији, основан у складу са законом којим се уређују поштанске услуге, који пружа платне услуге у складу са законом којим се уређује пружање платних услуга;

16а) лица која се баве поштанским саобраћајем;

17) пружаоци услуга повезаних с дигиталном имовином.

Обвезници су и адвокати када:

1) помажу у планирању или извршавању трансакција за странку у вези са:

(1) куповином или продајом непокретности или привредног друштва,

(2) управљањем имовином странке,

(3) отварањем или располагањем рачуном код банке (банкарским рачуном, штедним улогом или рачуном за пословање са хартијама од вредности),

(4) прикупљањем средстава неопходних за оснивање, обављање делатности и управљање привредним друштвима,

(5) оснивањем, пословањем или управљањем привредног друштва или лица страног права;

2) у име и за рачун странке врше финансијску трансакцију или трансакцију у вези са непокретношћу.

Обвезници су и јавни бележници када сачињавају или потврђују (солемнизују) исправе у вези са пословима из става 2. овог члана.

Након предочавања списка обвезника, сматрам да је нужно да се осврнемо на поједине од њих. Нарочиту пажњу мислим да заслужују одредбе које се односе на начин на који је прописано када су обвезници банке, адвокати и нотари. Сматрам да, имајући у виду овакву регулативу, тужилаштво треба да има више стандарде приликом правне оцене и разматрања радњи које они предузимају.

У сусретима са представницима Управе за спречавање прања новца наглашено је колико је за остварење резултата неопходно да се успостави однос поверења и сарадње између наведених обвезника, као представника приватног сектора и наше финансијско-обавештајне агенције. То је у потпуности разумљиво када се има у виду основна поставка система спречавања прања новца, да је он највећим делом заснован на добијању квалитетних извештаја о сумњивим трансакцијама тзв. STR-овима. Тиме се уводимо у наредни одељак који управо дефинише када и на који начин обвезник треба да поступи у складу са својим овлашћењима и дужностима по Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

2.4 Радње и мере које предузимају обвезници

Обвезници су армија која покреће највећим делом борбу против прања новца и финансирања тероризма. Они су

ти који су у непосредном контакту са физичким лицима, чија понашања треба да разматрају и да донесу одлуку да ли треба да реагују и када то треба да учине. Одредбе Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, заједно са другим подзаконским актима, регулишу права и обавезе обвезника према њиховим странкама. Наиме, сваки обвезник је дужан да идентификује странку, да утврди стварног власника, када су у питању правна лица, да одреди природу пословног односа који она жели, односно сврху и намену истог, и на крају да је квалификује према степену ризика по прање новца и финансирање тероризма и да је током трајања пословног односа прати са дужном пажњом.

Посебно бих овде нагласила одредбе које се односе на пренос новчаних средстава.⁶ Оне се односе на пружаоца платних услуга, који је дужан да прикупи податке и о платиоцу и о примаоцу плаћања. Ту спадају услуге преноса новца које може да пружи нпр. ЈП „Пошта Србије“, али и други привредни субјекти који су регистровани за услугу за пружање платних услуга, као што је Western union, Ria transfer, Tenfore и др, али они морају за пружање оваквих услуга имати посебну дозволу Народне банке Србије.

Ти подаци су врло детаљни, па тако за платиоца треба утврдити: име и презиме, назив платиоца, број платног рачуна, односно јединствену ознаку трансакције ако се пренос новчаних средстава врши без отварања платног рачуна, адресу, односно адресу седишта платиоца, а ако није прибављен податак о адреси, односно адреси седишта платиоца, прикупља се један од следећих података: национални идентификациони број (нпр. јединствени матични број грађана или матични број за правна лица), број личног документа, датум и место рођења, или јединствена идентификациона ознака. За примаоца плаћања се узимају следећи подаци: име и презиме, односно назив примаоца плаћања, број платног рачуна примаоца плаћања, односно јединствена ознака трансакције ако се пренос

6 Чланови 11–15. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

новчаних средстава врши без отварања рачуна. Поред тога, пружалац платних услуга је дужан да провери тачност ових података.

Оно што је кључно и што желим посебно да нагласим је да је пружалац платних услуга овлашћен да ускрати услугу, ако постоји основ сумње за прање новца и финансирање тероризма.

Даље је наведено да је пружалац платних услуга примаоцу плаћања, ако наведени подаци нису прикупљени, дужан да својим актима утврди када ће у таквој ситуацији да одбије пренос новчаних средстава, а када да обустави извршење преноса новчаних средстава до пријема података који недостају, које је дужан да затражи од посредника у том преносу, односно од пружаоца платних услуга платиоца.

Сматрам да је добро освестити тужилаштво о дужностима и овлашћењима пружалаца платних услуга. Најпре из разлога јер се у пракси често сусрећемо са ситуацијом да се трансфери новца, којим доказујемо извршење појединих кривичних дела, врше управо преко пружаоца платних услуга. Спознајом ових одредби можемо од истих захтевати идентификовање учесника радњи које истражујемо, а на основу евиденција које они воде.

Праћење странке са дужном пажњом значи да се у сарадњи с њом континуирано води рачуна да ли трансакције које странка захтева одговарају ономе што је определила приликом заснивања пословног односа. На тај начин се утврђује уобичајено пословање те странке код датог обвезника. Ако понашање странке код обвезника не одговара ономе како је то дефинисано приликом заснивања односа, па то изазива сумњу, можда на прање новца, тада је обвезник дужан да, у случају да сумња није очигледна, најпре изврши додатне провере, па ако се она потврди, тек тада Управи за спречавање прања новца проследи извештај о сумњивој трансакцији, са свом документацијом на којој заснива своју сумњу, а ако се ипак ради о очигледној сумњи на прање новца или финансирање тероризма, тада треба одмах то пријавити УСПН.

Обвезник је дужан да за вршење појединих радњи и мера за спречавање и откривање прања новца и финансирања

тероризма, у складу са овим законом и прописима донетим на основу њега, именује овлашћено лице и његовог заменика. То важи и у ситуацији када обвезник има једног запосленог, тај запослени се сматра овлашћеним лицем. Наравно о идентитету овог запосленог мора се обавестити Управа за спречавање прања новца, док се код банака као обвезника образују Одељења за спречавање прања новца.

Овде бих хтела да учиним једну битну напомену важну за практичан рад тужилаштва. Када Управа за спречавање прања новца комуницира са обвезницима, та комуникација иде управо преко запослених у обвезнику, задужених за спречавање и откривање прања новца и финансирања тероризма, односно преко Одељења за спречавање прања новца. Треба нагласити да су рокови у коме су обвезници дужни УСПН да пруже тражене податке врло кратки, рок за одговор је најкасније осам дана од дана пријема.⁷ Даље, такво прикупљање оперативних сазнања је прилично „испод радара“, јер комуникација не иде преко правне службе обвезника, захтев не долази од репресивних органа, полиције и тужилаштва, тако да опструкције и одуговлачење у добијању тражених података су најмање вероватне. У том смислу желим да охрабрим представнике тужилаштва да самостално или у сарадњи са полицијом користе овај привилеговани статус УСПН у њиховом раду са својим обвезницима, а приликом свог оперативног рада.

Оно што сматрам да завређује нарочиту пажњу тужилаштва јесте позиција адвоката и јавних бележника, као обвезника према Управи за спречавање прања новца да пријаве сумњиве трансакције. Они су најпре дужни да утврде и провере идентитет странке, односно њеног заступника, прокуристе и пуномоћника, потом да утврде идентитет стварног власника странке, прибављањем података увидом у лични документ тог лица у његовом присуству и изјавом да странка делује у своје име. Адвокат, односно јавни бележник је дужан да изради и редовно ажурира анализу ризика, утврди поступак по коме утврђује да ли је странка или стварни власник странке функционер, да ли

7 Члан 73. став 4. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

је странка или правно лице које се јавља у власничкој структури странке офшор правно лице, примени појачане радње и мере када успоставља пословни однос са странком из државе која има стратешке недостатке у систему за борбу против прања новца и финансирања тероризма, као и да процени ризик од нових технолошких достигнућа и нових услуга.

У погледу њихове обавезе да обавесте Управу о лицима и трансакцијама за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, а та обавеза постоји ако утврде да у вези са лицем или трансакцијом постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, тада су дужни да о томе обавесте Управу пре извршења трансакције, као и да у обавештењу наведу рок у којем би требало да се трансакција изврши. У случају хитности, такво обавештење може се дати и телефоном, али се накнадно мора доставити Управи у писменом облику најкасније следећег радног дана. Ова обавеза постоји и за планирану трансакцију без обзира на то да ли је трансакција касније извршена.

Даље је наведено да је адвокат, односно јавни бележник дужан да у случају када странка од њега тражи савет у вези са прањем новца или финансирањем тероризма, о томе одмах обавести Управу, а најкасније у року од три дана од дана када је странка тражила савет. У погледу начина на који се може учинити ово обавештење закон наводи да је то могуће електронским путем, препорученом поштом или доставом преко курира, а у случају хитности, такво обавештење може се дати и телефоном, уз обавезу накнадног обавештавања електронским путем, препорученом поштом или доставом преко курира, најкасније следећег радног дана. Ако Управа оцени да у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, може да захтева од адвоката, односно јавног бележника податке, информације и документацију неопходне за откривање и доказивање прања новца или финансирања тероризма, које су дужни да Управи доставе без одлагања, а најкасније у року од осам дана од дана пријема захтева.

Имајући у виду природу делатности којима се адвокати баве, они нису дужни да поступају у складу са захтевом за доставу података у вези са податком који добије од странке или о странци при утврђивању њеног правног положаја или њеном заступању у судском поступку или у вези са судским поступком, што подразумева и давање савета о покретању или избегавању тог поступка, без обзира на то да ли је тај податак прибављен пре, у току или након судског поступка, али у том случају дужан је да Управу без одлагања, а најкасније у року од 15 дана од дана пријема захтева, писмено обавести о разлозима због којих није поступио у складу са захтевом Управе.

2.5 Забрана дојављивања

Адвокат, односно јавни бележник, његови запослени, као и друга лица којима су доступни наведени подаци, не смеју странци или трећем лицу открити да су достављени подаци, или су у поступку достављања Управи, информације и документација о странци или трансакцији за које постоји сумња да се ради о прању новца или финансирању тероризма, да је Управа, издала налог за привремено обустављање извршења трансакције, укључујући и приступ сефу, да је Управа издала налог за праћење финансијског пословања странке, да је против странке или трећег лица покренут или би могао бити покренут поступак у вези са прањем новца или финансирањем тероризма. Наравно, то се не односи на случајеве када су подаци, информације и документација, које у складу са овим законом прикупља и води обвезник, потребни за утврђивање чињеница у кривичном поступку и ако те податке тражи надлежни суд у складу са законом, те ако се ови подаци траже у поступку надзора над применом одредаба овог закона.

2.6 Надзор над обвезницима

Уређени систем за спречавање прања новца и финансирање тероризма подразумева одређивање органа који врши

надзор над спровођењем мера и радњи од стране обвезника прописаних Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма. У том смислу је предвиђено да надзор над применом овог закона од стране обвезника, адвоката и јавних бележника су дужни да врше: Управа за спречавање прања новца, Народна банка Србије, Комисија за хартије од вредности, орган надлежан за надзор у области пореског саветовања, орган надлежан за надзор у области игара на срећу, министарство надлежно за инспекцијски надзор у области трговине, Адвокатска комора Србије, министарство надлежно за послове поштанског саобраћаја, Јавнобележничка комора.

Приликом вршења надзора, ако орган надзора утврди постојање неправилности или незаконитости у примени овог закона, дужан је да предузме једну од следећих мера: захтева отклањање неправилности и недостатака у року који сам одреди, поднесе захтев надлежном органу за покретање одговарајућег поступка, предузме друге мере и радње за које је законом овлашћен.

Орган који врши надзор, ако на основу закона даје дозволе за рад обвезника, као што је нпр. Народна банка Србије, када су у питању банке, односно овлашћења за обављање послова обвезника, може привремено или трајно да забрани обављање делатности обвезника, односно да обвезнику одузме дозволу или овлашћење за обављање послова у нарочито оправданим случајевима.

На овом месту бих хтела да нагласим да је Управа за спречавање прања новца овлашћена да у односу на обвезнике као што су факторинг друштва, као и предузетнике и правна лица која се баве пружањем рачуноводствених услуга, врши надзор, а тај надзор УСПН може бити посредни, на основу достављене документације од стране обвезника. Међутим, УСПН може и непосредно да врши надзор и да на лицу места у просторијама обвезника провери његово пословање у складу са законом.

Напомињем да Адвокатска комора Србије врши надзор над применом овог закона од стране адвоката, док Јавнобележничка комора врши надзор над јавним бележницима.

Органи који су овлашћени да врше надзор, поред Управе, дужни су да о предузетим мерама у извршеном надзору, о утврђеним неправилностима и незаконитостима, као и о другим значајним чињеницама у вези са надзором одмах, у писменој форми, обавесте Управу, као и да доставе примерак донетог акта.

2.7 Начело неодговорности за пријаву сумње на прање новца и финансирање тероризма – SAFE HARBOR RULE

Сви органи који врше надзор над обвезницима су дужни да своје пословање организују на тај начин да се промовише пријављивање том органу кршења одредаба Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма од стране обвезника, односно запослених у обвезнику. У том смислу је прописано да најнижи стандард који треба постићи подразумева: поступак за примање пријава о кршењу одредаба овог закона и предузимање активности у вези с тим пријавама, одговарајућу заштиту запосленог код обвезника који пријави кршење одредаба овог закона, одговарајућу заштиту запосленог који је пријављен за кршење одредаба овог закона, заштиту личних података запосленог који пријави кршење одредаба овог закона и запосленог који је пријављен за кршење одредаба овог закона, правила која обезбеђују поверљивост у односу на запосленог који пријави кршење одредаба овог закона, осим ако је то неопходно у циљу истраге или судског поступка.

Даље је регулисано да је обвезник дужан да интерним актом пропише процедуре за интерно пријављивање за кршење одредаба овог закона путем посебног и анонимног канала комуникације, а у складу са величином обвезника и природом његовог пословања.

Овде треба учинити неколико додатних појашњења. Најпре, треба указати да ниво сумње на прање новца и финансирање тероризма, који је довољан за подношење извештаја о сумњивој трансакцији Управи за спречавање прања новца, не треба да буде на нивоу који се тражи за доношење одлука од

стране тужилаштва и суда. Наиме, Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма нигде не помиње о ком степену сумње треба да се ради. Степен сумње не треба да се оптерећују обвезници, нити његови запослени. Потребно је да је та сумња изазвана и да евентуално додатним проверама од стране обвезника није отклоњена да би било довољно да се поднесе информација о томе Управи за спречавање прања новца. Управо је задатак УСПН да након пријема такве информације додатном обрадом утврди да ли сматра да је сумња основана или не, па ако нађе да је основана, проследи је даље тужилаштву или полицији.

Запослени код обвезника, као ни сам обвезник, ако је на основу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма извршио УСПН пријаву на сумњу на прање новца или финансирање тероризма, не може ни по једном правном основу одговарати, чак и у ситуацији да се утврди да је таква пријава на сумњу била неоснована.

Иначе, као што сте могли већ запазити радећи на предметима формираним на основу извештаја Управе за спречавање прање новца, из њихове садржине се не може експлицитно извести закључак одакле је иницијално кренула сумња. Желим рећи да садржина извештаја УСПН не садржи податак ко је од обвезника или његов запослени извршио пријаву на сумњу на прање новца или финансирање тероризма.

2.8 Ограничење готовинског пословања⁸

У време интензивног промета непокретности и робе у Републици Србији битно је напоменути ограничење које је превиђено за лица која се баве продајом робе и непокретностима или вршењем услуга у Републици Србији. Наиме, они не смеју од странке или трећег лица да приме готов новац за њихово плаћање у износу од 10.000 евра или више у динарској противвредности, а ово ограничење постоји и у случају ако се плаћање робе и услуга врши у више међусобно повезаних

8 Члан 46. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

готовинских трансакција у укупном износу од 10.000 евра или више у динарској противвредности.

III ЕГМОНТ ГРУПА И МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

Управа за спречавање прања новца је као финансијско-обавештајна агенција Републике Србије чланица Егмонт групе.

Егмонт група је међународна организација која окупља националне финансијско-обавештајне агенције и пружа им платформу за размену финансијско-обавештајних података, стручна усавршавања, као и добијање података о најновијим трендовима у вези с прањем новца и финансирањем тероризма. У ову организацију је учлањено 164 државе.

У јуну 2001. године од стране чланица Егмонт групе усвојени су Принципи размене података између финансијско-обавештајних агенција. Овај документ описује сарадњу која се заснива на потпуној сарадњи између финансијско-обавештајних агенција и у први план ставља правила која олакшавају размену обавештајних података између појединих држава, а инсистира се на реципроцитету и спонтаности доставе оваквих података, као и да разлике које постоје у појединим националним законодавствима у погледу начина на који су дефинисана кривична дела која потпадају под надлежност финансијско-обавештајних агенција не треба да буду препрека за међусобну сарадњу. У том смислу, инсистира се да се сарадња прошири не само у случају сумње на прање новца и финансирање тероризма, већ и на предикатна дела која могу претходити извршењу истих. Овај документ такође инсистира на неформалној сарадњи, али уз поштовање заштите приватности и поверљивости обавештајних података који се размењују. Ако национална финансијско-обавештајна агенција инсистира на томе да се пре успостављања сарадње са другим земљама тај однос формализује, у том случају се закључује Меморандум о разумевању, као споразум о сарадњи. Република Србија у овом тренутку има закључених 46 споразума о сарадњи. Међутим, свака држава чланица преко своје националне финансијско-обавештајне

агенције може да ускрати размену података тражених од стране друге финансијско-обавештајне агенције, а може и да је ограничи на поједине информације.

Даље, потребно је подвући да приликом међународне сарадње између појединих финансијско-обавештајних агенција, у случају да пристане да достави тражене финансијско-обавештајне податке, финансијско-обавештајна агенција која доставља податке ће се изречно изјаснити да ли постоји њихова сагласност да се овако достављени подаци могу даље прослеђивати полицији и правосуђу у земљи финансијско-обавештајне агенција која је тражила ове податке.

Са аспекта надлежности тужилаштва ово је врло значајна могућност за добијање оперативних података од Управе за спречавање прања новца. На овај начин, обраћањем тужилаштва да УСПН изврши провере у партнерској организацији у другој држави, на релативно брз начин могу се добити финансијско-обавештајни подаци из друге земље. Овим путем се може утврдити основаност поступања за даљим вршењем провера од стране тужилаштва у појединим предметима. Ипак, морају се нагласити и ограничења на која наилазимо прикупљањем обавештења преко финансијско-обавештајних агенција. Овако прикупљени подаци нису доказ, већ се морају, у случају да су на овај начин добијена сазнања, такви подаци у другој држави прибавити путем међународне правне помоћи, а да би Управа за спречавање прања новца доставила тужилаштву добијену финансијско-обавештајну информацију од друге земље, њихова финансијско-обавештајна агенција мора да се сагласи са тим. Значи да то што је наша национална финансијско-обавештајна агенција добила информацију, не значи да ће она бити аутоматски прослеђена тужилаштву, већ је потребно да се дâ сагласност. Могуће је и да партнерска служба одбије да достави тражену информацију и међународну сарадњу у том смислу. У сваком случају, УСПН ће обавестити тужилаштво о резултатима ове међународне сарадње, а у случају ускраћивања тражених података, тужилаштву остаје на располагању обраћање надлежном органу државе замолницом за међународну правну помоћ.

IV ЕВИДЕНЦИЈЕ КОЈЕ ВОДИ УПРАВА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

Управа за спречавање прања новца у сарадњи са обвезницима и надлежним државним органима формира значајне евиденције које јој помажу у њеном раду и основној надлежности спречавања прања новца и финансирања тероризма, али могу бити од значаја и у раду тужилаштва. Из тог разлога су свакако вредне помена.

Евиденција поднетих извештаја о сумњивим трансакцијама – обвезници су дужни да обавесте УСПН када, у вези са трансакцијом или странком, постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма и у УСПН се о томе води евиденција.

Евиденција готовинских трансакција – формира се на основу дужности обвезника да обавести УСПН о готовинској трансакцији у вредности од 15.000 евра или више у динарској противвредности одмах након настанка, а најкасније у року од три дана.

Од царинских органа УСПН добија податке из њихових формираних евиденција и то:

Евиденције пријављених и непријављених физички преносивих средстава плаћања у износу од 10.000 евра у динарима или страном валути преко државне границе. Пренос физички преносивих средстава у наведеној вредности је слободан, а само пријава је обавезна. Овде треба нагласити да приликом сваког преласка државне границе и страни и домаћи држављани имају обавезу да пријаве пренос физички преносивих средстава плаћања у наведеном износу. Под физички преносивим средствима се подразумевају не само пренос готовог новца у наведеном износу, већ и пренос чекова, меница и новчаних упутница, које гласе на доносиоца. Пријава се врши на одговарајућем обрасцу на царини. За такву пријаву добијају од органа царине одговарајући документ који, ако излазе из земље, треба да покажу. Сама пријава поседовања новца у овом износу аутоматски не повлачи никакву

службену радњу надлежног органа царине, ако не постоји сумња на прање новца.

Евиденције пријављених и непријављених физички преносивих средстава плаћања у износу нижем од 10.000 евра у динарима или странај валути преко државне границе, ако постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. Наиме, разлика у односу на претходну евиденцију је што постоји наведена сумња и што износ може да буде мањи од 10.000 евра.

У оба ова случаја физички преносива средства плаћања се одузимају од држаоца и о томе се издаје одговарајућа потврда.

Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма је за обе ове евиденције таксативно наведено које податке надлежни орган царине треба да прикупи и то лични подаци за преносиоца, подаци за које се врши пренос тих средстава преко државне границе, подаци за примаоца тих средстава, врсту физички преносивих средстава плаћања, износ и валуту физички преносивих средстава плаћања која се преносе, порекло физички преносивих средстава плаћања која се преносе, намену за коју ће та средства бити употребљена, место, датум и време преласка државне границе, превозно средство које се користи за пренос тих средстава, маршруту (земља поласка и датум поласка, земља транзита, земља доласка и датум доласка), транспортно предузеће и референтни број (нпр. број лета), податак о томе да ли су физички преносива средства плаћања пријављена или нису. У случају сумње на прање новца, потребно је да се наведу информације о постојању разлога за сумњу да се ради о прању новца или финансирању тероризма.

Овде треба нагласити да је надлежни царински орган дужан да о преносима физички преносивих средстава вредности за које постоји сумња на прање новца и финансирање тероризма одмах обавести тужилаштво. Ово обавештење се даје Посебним одељењима за сузбијање корупције при Вишим јавним тужилаштвима, а која су формирана у Београду, Новом Саду, Краљеву и Нишу, чија надлежност се простире према надлежностима Апелационих јавних тужилаштава,

а у складу са споразумом који је закључен између Врховног јавног тужилаштва и Управе царине. Од стране тужилаштва се затим даље руководи поступак у вези с квалификацијом и евентуално даље поступање надлежних органа Републике Србије по оваквој пријави царине.

V РЕПРЕСИВНА ОВЛАШЋЕЊА УПРАВЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

Из свега наведеног може се закључити да Управа за спречавање прања новца ради уједно и на превенцији и на откривању прања новца и финансирања тероризма. Међутим, постоје ситуације када УСПН има јака репресивна овлашћења која користи на основу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

5.1 Привремено обустављање извршења трансакције

Можда најрепресивније овлашћење УСПН је привремено обустављање извршења трансакције.⁹ УСПН може издати писмени налог обвезнику којем се привремено обуставља извршење трансакције, укључујући и приступ сефу, ако оцени да у вези са трансакцијом или лицем које обавља трансакцију постоји основана сумња да се ради о прању новца или финансирању тероризма, о чему обавештава надлежне органе ради предузимања мера из њихове надлежности. Очигледно је да је овде потребан виши степен сумње за коришћење овог овлашћења од стране УСПН. Није довољна било која сумња. Потребно је да се ради о основаној сумњи.

Ту одлуку доноси директор УСПН. Овај налог директора УСПН у хитним случајевима може бити и у усменој форми, с тим што наредног радног дана мора бити потврђен у писменој форми.

Ово репресивно овлашћење УСПН је временски ограничено и може трајати 72 сата од момента привременог обустављања

9 Члан 75. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

извршења трансакције. Ако истек овог рока пада у нерадне дане, Управа може издати налог којим се тај рок продужава за додатних 48 сати. По овом налогу обвезник је дужан да поступи и да се у свему придржава налога који је добио од УСПН, а који се односе на трансакцију или на лица која врше трансакцију. У временски ограниченом року трајања ове репресивне мере УСПН ће извршити провере да ли заиста постоји основана сумња у погледу прања новца или финансирања тероризма и ако утврди да не постоји, дужна је да обавести обвезника да може да изврши трансакцију, укључујући и приступ сефу. Ако у року од 72 сата УСПН не обавести обвезника о резултатима спроведених радњи, тада важи претпоставка да је обвезнику дозвољено да изврши трансакцију, укључујући приступ сефу.

Ову репресивну меру обвезник може да примени и самостално у ситуацији ако основано посумња да се у вези са трансакцијом или лицем које врши или за које се врши трансакција ради о прању новца, под условом да је то неопходно за благовремено извршавање обавеза из овог закона.

5.2 Праћење финансијског пословања странке

У случају основа сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, УСПН може обвезнику издати писмени налог да прати све трансакције или послове тих лица, који се врше код обвезника у вези са одређеним трансакцијама или лицима.¹⁰ Очигледно је да је за ово репресивно овлашћење УСПН довољан нижи степен сумње, само основи сумње. УСПН може да наложи да се ова мере примењује и у односу на лица која су учествовала или сарађивала у трансакцијама или пословима лица за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. Из тога можемо закључити да ова мера има много шири домет него претходна, те да њоме могу да се обухвате и евентуални саучесници у прању новца или финансирања тероризма.

10 Члан 76. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

Када је овакав налог дат, обвезник је дужан да о свакој трансакцији или послу обавештава Управу у роковима који су одређени у налогу. Међутим, када у налогу нису назначени било какви рокови, тада је обвезник дужан да Управу обавештава о свакој трансакцији или послу пре извршења трансакције или посла, као и да у обавештењу наведе рок у коме ће се трансакција или посао извршити. Ако из било ког разлога обвезник није могао унапред да обавести УСПН, тада је дужан да Управу о тој трансакцији или послу обавести одмах након њиховог извршења, а најкасније наредног радног дана, као и да наведе разлоге због којих није могло обавештење унапред да иде. Ова мера има ограничено трајање и може трајати три месеца од дана издавања налога, а након истека овог рока може се продужавати на по месец дана, а најдуже шест месеци од дана издавања налога.

VI КОРИШЋЕЊЕ ОВЛАШЋЕЊА УПРАВЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА ОД СТРАНЕ ДРУГИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА

Испитивање сумње на прање новца и финансирање тероризма пред Управом за спречавање прања новца може бити покренуто не само од стране обвезника, већ и од стране поименице наведених државних органа, а то може да се учини када постоје у вези са одређеним трансакцијама или лицима основи сумње да се ради о прању новца, финансирању тероризма или претходном кривичном делу.

Државни органи који су овлашћени да се обрате УСПН су суд, јавни тужиоци, полиција, Безбедносно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција, Војнообавештајна агенција, Пореска управа, Управа царина, Народна банка Србије, Комисија за хартије од вредности, надлежна инспекција и државни органи надлежних за државну ревизију и борбу против корупције.

Потребно је да се неки од поменутих органа обрати УСПН иницијативом у писменој форми у којој су образложени основи

сумње на прање новца, финансирање тероризма или на претходно кривично дело. На основу ове иницијативе УСПН може започети поступак прикупљања података, информација и документације у складу са законом, као и извршити друге радње и мере из своје надлежности. Ипак, у закону је експлицитно остављена дужност УСПН да одбије покретање поступка на основу иницијативе наведених државних органа, ако у њој нису образложени основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, као и у случајевима када је очигледно да такви основи сумње не постоје. Свакако, УСПН је дужна да у том случају писменим путем обавести подносиоца иницијативе о разлозима због којих није покренула поступак на основу те иницијативе.

VII КОНТИНУИРАНА САРАДЊА УПРАВЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА СА ПРИВАТНИМ И ЈАВНИМ СЕКТОРОМ

Из свега наведеног, може се закључити да Управа за спречавање прања новца представља институционални мост сарадње између приватног и јавног сектора који, користећи се законодавним оквиром, постављеним овлашћењима и дужностима, ради на откривању и спречавању прања новца, финансирања тероризма и кривичних дела која су им претходила. Међутим та сарадња мора да иде у оба правца да би била успешна и остварила резултате. Шта то практично значи?

Управа за спречавање прања новца ће увек када на основу добијених података, информација и документације оцени да у вези са одређеном трансакцијом или лицем постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, у писменој форми о томе обавести надлежне државне органе, ради предузимања мера из њихове надлежности и да достави прикупљену документацију, а то су извештаји УСПН на основу којих се, између осталих, формирају строго поверљиви предмети у тужилаштву, по којима поступамо.

Да би ова сарадња била правилно усмерена, УСПН је потребна повратна информација да ли је достављени извештај

заиста био основан, односно да ли је наша финансијско-обавештајна агенција заиста правилно препознала сумњу на прање новца и финансирање тероризма, односно на постојање неког предикатног кривичног дела, стога што је законом установљена обавеза УСПН да обвезника и органе надлежне за вршење надзора, који су је обавестили о лицу или трансакцији у вези са којима постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, обавештава о резултатима до којих су њихова обавештења довела.

Путем међусобног обавештавања читав систем се синхронизује и усмерава, када је правилно реаговао и када није, а све како би се ограничени ресурси приватног и јавног сектора, који су усмерени у овој борби, на најефикаснији начин користили и остварили најбољи могући резултати.

Иначе, Управа за спречавање прања новца јавности једном годишње на јавној конференцији представља своја сазнања и резултате у овој области. На тај начин се најшира јавност обавештава о стању у нашој земљи по питању претњи од прања новца и финансирања тероризма, као и о најновијим трендовима и ризицима који су присутни у нашој земљи у тој области.

ЗАКЉУЧАК

Потпуно сагледавање система за спречавање прања новца чини лакшим задатак да се оно открије и процесуира. Управа за спречавање прања новца је битна институција која нам стоји на располагању било за утврђивање предикатних кривичних дела или криминалне делатности, који су претходили прању новца, било за утврђивање самог прања новца и финансирања тероризма. Својим оперативним радом може нам пружити на брз и ефикасан начин сазнања, која ће нас определити да ли је основано наше даље поступање у појединим предметима. Када се томе дода и могућност међународне сарадње и добијања истих ових података од других држава, чини се да је један од првих корака које у случају основа сумње на прање

новца треба да учинимо јесте да се обратимо нашој финансијско-обавештајној агенцији. Циљ овог чланка је да се боље упознамо са ресурсима који нам стоје на располагању преко постављеног система за спречавање прања новца у Републици Србији. У том смислу представницима тужилаштва стоје на располагању за добијање потребних обавештења, поред УСПН, и обвезници за спречавање прање новца и њихови надзорни органи, а у складу са обавезама које су им постављене Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

Бојана Савовић*

Јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Београду

ПОРЕСКА КРИВИЧНА ДЕЛА – ВИСОКОРИЗИЧНА ПРЕДИКАТНА КРИВИЧНА ДЕЛА СА АСПЕКТА РИЗИКА ОД ПРАЊА НОВЦА

Сажетак: Пореска кривична дела препозната су у свету и у Србији са аспекта предикатних кривичних дела као високоризична предикатна кривична дела за прање новца, због чега ћу у раду анализирати њихову повезаност, али и околности које представљају разграничење између ова два кривична дела. У раду сам се бавила и питањем двоструког опорезивања, правних механизма за његово избегавање, као и откривањем злоупотреба потписаних Уговора о избегавању двоструког опорезивања између Републике Србије и других држава.

Кључне речи: пореска утаја, предикатно кривично дело, прање новца, међународни уговори

УВОД

Националне процене ризика од прања новца у Републици Србији, на основу анализираних података, позиционирају пореска кривична дела као високоризична кривична дела, посматрано са аспекта ризика од прања новца.¹ Претходно кривично дело, како је то дефинисано чланом 3. став 40. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма,²

* Аутор је јавни тужилац у Вишем јавном тужилаштву у Београду.

1 Прве националне процене ризика од прања новца и финансирања тероризма спроведене су 2012, односно 2014. године.

2 „Службени гласник РС“, бр. 113/2017, 91/2019 и 153/2020.

јесте кривично дело из којег је проистекла имовина која је предмет кривичног дела прања новца, без обзира на то да ли је извршено у Републици Србији или иностранству. Значај анализе и процене ризика као делотворан начин у борби против прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење препознало је важно међународно тело – *FATE, Financial Action Task Force* (у преводу: Радна група за финансијску акцију). У фебруару 2013. године усвојене су измењене препоруке FATE, према којима је спровођење националне процене ризика постало обавезни међународни стандард.

У до сада објављеним националним проценама ризика од прања новца у Републици Србији, као кривична дела са високим ризиком за прање новца, са аспекта предикатних кривичних дела, означена су:

- пореска кривична дела,
- злоупотреба службеног положаја из члана 359. Кривичног законика,³ у даљем тексту КЗ,
- неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. КЗ.

Такође, према новој националној процени, поред ових кривичних дела, као високоризична окарактерисана су и следећа кривична дела:

- злоупотреба положаја одговорног лица из члана 227. КЗ,
- недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из члана 350. КЗ,
- кривична дела организованих криминалних група.

Дакле, пореска кривична дела су била и остала високоризична претходна кривична дела по питању имовинске користи проистекле од извршења ових дела, која је касније „опрана“.

3 „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 107/2005-72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

ПОРЕСКА КРИВИЧНА ДЕЛА

Пореска кривична дела, према Кривичном законнику Републике Србије и према Закону о пореском поступку и пореској администрацији,⁴ у даљем тексту ЗПППА, јесу:

- пореска утаја из члана 225. КЗ,
- неуплаћивање пореза по одбитку из члана 226. КЗ,
- пореска превара у вези са порезом на додату вредност из члана 173а ЗПППА,
- угрожавање наплате пореза и пореске контроле из члана 175. ЗПППА,
- недозвољен промет акцизних производа из члана 176. ЗПППА,
- недозвољено складиштење робе из члана 176а ЗПППА.

Напомињемо да је кривично дело неуплаћивање пореза по одбитку из члана 173. ЗПППА престало да постоји са Законом о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије, објављеном у „Службеном гласнику РС“, број 72/2009 од 3. 9. 2009. године, са ступањем на снагу осмог дана од дана објављивања.

Имајући у виду да члан 245. КЗ, Варшавска конвенција (Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финаснирању тероризма)⁵ и ставови Европског суда за људска права,⁶ не захтевају прецизирање кривичног дела или прекршаја из ког је проистекла имовина, која је предмет кривичног дела прања новца, то се и значај одређивања конкретног пореског дела или прекршаја умањује. Наиме, избегавање плаћања пореза и других дажбина које представљају јавни приход најчешће се врши приказивањем лажног промета преко фантомских предузећа, фалсификовањем документације и убацивањем

4 „Службени гласник РС“, бр. 80/2002, 84/2002...и др. до 138/2022.

5 „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 19/2009.

6 Одлука Европског суда за људска права по представи број 23572/07 Steve Mitchell ZSCHUSCHEN против Белгије.

кријумчарене робе или робе произведене на црно у легалне токове преко привредних субјеката. На висок ниво пореских утаја утиче и то што се значајан део пословања одвија у готовини, са циљем да се избегне порез,⁷ али и лако оснивање привредних друштава, са минималним оснивачким улогом, без проверавања пријављеног седишта тог привредног друштва, просторија у виду магацина, гаража, пријављене опреме, итд.

Према запажањима Пореске управе, **готовинске трансакције** се у значајним износима обављају код привредних субјеката која се баве:

- спољном трговином,
- откупом секундарних сировина и
- откупом пољопривредних производа,
- као и код лица која се баве грађевином.⁸

У Националној процени ризика од прања новца и од финансирања тероризма која је анализирао податке за период 2018–2020. године, истакнут је значај анализе обима тзв. „сиве“ економије, коришћење тзв. „фантома“ и „перача“ који служе за „извлачење новца“, који потиче од избегнуте пореске обавезе. Такозвани „професионални перачи“ нуде своје услуге заинтересованим власницима легалних привредних субјеката, који су и порески обвезници, омогућавајући им да на основу документације о непостојећем промету извуку новац са својих рачуна и тако део привредних активности преведу из формалне у тзв. „сиву зону“.

У анализираном периоду од 2018. до 2020. године откривено је укупно 503 „фантома и перача“. Осим што таква предузећа помажу привредним субјектима у избегавању плаћања пореских обавеза, она представљају основни инструмент за вршење великог броја новчаних трансакција између различитих привредних субјеката укључених у процес прања новца са

7 Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији, Београд, април 2013. године, која обухвата анализу података за период од 2013. до 2018. године.

8 *Ibid*, стр.15.

циљем да се таквим новчаним трансферима, по фиктивним основама прикрије незаконито порекло порекло новца, који је предмет тих трансакција.⁹

Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма,¹⁰ чланом 46. **Ограничење готовинског пословања** прописано је да лице које се бави продајом робе и продајом непокретности или вршењем услуга у Републици Србији **не сме** од странке или трећег лица **да прими готов новац** за њихово плаћање у износу од **10.000 евра или више** у динарској противвредности. Новчаном казном у износу од 100.000 до 2.000.000 динара казниће се за привредни преступ правно лице ако прими готов новац за плаћање робе и непокретности или услуга у износу од 10.000 евра или више у динарској противвредности, без обзира на то да ли се плаћање врши једнократно или у више међусобно повезаних готовинских трансакција (члан 46). Новчаном казном у износу од 10.000 до 150.000 динара казниће се и одговорно лице у правном лицу. Новчаном казном у износу од 30.000 до 300.000 динара, казниће се за прекршај предузетник, ако изврши неку од ових радњи. Такође, свако физичко лице које прелази државну границу и притом преноси физички преносива средства плаћања у износу од **10.000 евра или више**, у динарима или иностраној валути, дужно је да то пријави надлежном царинском органу.¹¹

ПОРЕЗИ

У правној теорији постоји више **класификација пореза**,¹² у зависности од критеријума на ком је класификација заснована, па тако познајемо:

- **посредне и непосредне порезе,**
- **објектни (реални) и субјектни (персонални) порези,**

9 Национална процена ризика од прања новца и од финансирања тероризма у периоду од 2018. до 2020. године.

10 „Службени гласник РС“, бр. 113/17, 91/2019 и 153/2020.

11 Члан 86. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма („Службени гласник РС“, бр. 113/17, 91/2019 и 153/2020).

12 Поповић Д., *Пореско право*, Београд, 2020, стр. 89–108.

- **аналитички и синтетички порези,**
- **општи и наменски порези,**
- **претпостављени и фактички порези,**
- ***ad volarem* (порези по вредности) и специфични порези,**
- **порези на зарађене приходе и порези на приходе од инвестиција,**
- **редовни и ванредни порези,**
- **периодични и непериодични порези,**
- **централни и локални порези.**

Поменућемо **Класификације пореза OECD**,¹³ коју је израдио Комитет за фискалне послове OECD, потом **GFS класификацију свих јавних прихода Међународног монетарног фонда**.¹⁴

І ПОРЕЗ НА ДОХОДАК ГРАЂАНА

Члан 2. Закона о порезу на доходак грађана¹⁵ дефинише **опорезиви приход** као разлику између бруто прихода, који је по неком од основа предвиђених у члану 3. овог закона остварио порески обвезник, и трошкова, које је имао при њиховом остваривању и очувању, ако је то прописано овим

13 OECD Classification of Taxes and Interpretative Guide (read.oecd-illibrary.org).

14 Када је Савезна Република Југославија приступила Међународном монетарном фонду (ММФ) крајем 2000. године (а касније и Република Србија као њен сукцесор), преузела је обавезу да своју статистику јавних финансија води према правилима које је ММФ формулисао у Government Finance Statistics Manual.

15 „Службени гласник РС“, бр. 24/2001, 80/2002, 80/2002 – др. закон, 135/2004, 62/2006, 65/2006 – испр., 31/2009, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 91/2011 – одлука УС, 7/2012 – усклађени дин. изн., 93/2012, 114/2012 – одлука УС, 8/2013 – усклађени дин. изн., 47/2013, 48/2013 – испр., 108/2013, 6/2014 – усклађени дин. изн., 57/2014, 68/2014 – др. закон, 5/2015 – усклађени дин. изн., 112/2015, 5/2016 – усклађени дин. изн., 7/2017 – усклађени дин. изн., 113/2017, 7/2018 – усклађени дин. изн., 95/2018, 4/2019 – усклађени дин. изн., 86/2019, 5/2020 – усклађени дин. изн., 153/2020, 156/2020 – усклађени дин. изн., 6/2021 – усклађени дин. изн., 44/2021, 118/2021, 132/2021 – усклађени дин. изн. и 10/2022 – усклађени дин. изн.

законом. **Доходак** представља збир опорезивих прихода из става 2. овог члана (тј. опорезивих нето прихода), остварених у календарској години. Закон је неке приходе изузео од опорезивања (нпр. примања остварена по основу прописа о правима ратних војних инвалида, примања, осим накнаде зараде тј плате, која се остварују у складу са Законом о финансијској подршци породици са децом,¹⁶ накнаде за време незапослености, услуге социјалне заштите). Сви приходи се у основи могу сврстати у три категорије и то приходи **из радног односа** (зараде тј. плате, додатна примања и пензије које су изузете од опорезивања), приходи **од пословања** (добит од самосталне делатности), приходи **од инвестиција** тј. капитала (дивиденде, камате, капитални добитци, закупнине, ауторске накнаде).¹⁷

1.1. Појединачни цедуларни порески облици:¹⁸

1. Порез на **зараде** (приходе из радног односа),
2. Порез на **приходе од самосталне делатности** (приходи од привредних делатности, од пружања професионалних и других интелектуалних услуга),
3. Порез на **приходе од капитала** (приходи од инвестиција – камата, дивиденда и други облици учешћа у добити привредних друштава, као и закупнина као приход од непокретности),
4. Порез на **приходе од ауторских права, права сродних ауторском праву и права индустријске својине,**
5. Порез на **капиталне добитке** (*ad hoc* пренос неке имовине уз накнаду),

16 „Службени гласник РС“, бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021, 51/2021, 53/2021, 66/2021 и 130/2021.

17 Поповић Д., *о. с.*, стр. 345.

18 Синтагма „цедуларни порези“ настала је од француске речу *la cedula*, којом се обележава појединачна врста прихода (тк. бруто приходи и тршкови се обрачунавају засебно за сваку врсту прихода: за зараде, за приходе од капитала, за приходе од камата, дивиденди, за приходе од самосталне делатности, од ауторских права...).

6. Порез на **остале приходе** (приходи од давања у закуп покретних ствари, приходи од осигурања лица, приходи спортиста и спортских стручњака, приходи од осигурања лица...).

1.2. Комплементарни глобални годишњи порез на доходак грађана

Члан 87. Закона о порезу на доходак грађана предвиђа да **годишњи порез** на доходак грађана плаћају физичка лица која су у календарској години остварила доходак већи од троструког износа просечне годишње зараде по запосленом исплаћене у Републици у години за коју се утврђује порез, према подацима републичког органа надлежног за послове статистике.¹⁹ Дохотком се сматра годишњи збир зарада опорезивог прихода од самосталне делатности, опорезивог прихода од ауторских и сродних права и права индустријске својине, опорезивог прихода од непокретности, опорезивог прихода од давања у закуп покретних ствари, опорезивог прихода спортиста и спортских стручњака, опорезивог прихода од пружања угоститељских услуга и опорезивих других прихода из члана 85. овог закона.

II ПОРЕЗ НА ДОБИТ ПРАВНИХ ЛИЦА

Обвезник овог пореза²⁰ је привредно друштво (акционарско друштво, друштво са ограниченом одговорношћу, ортачко друштво, командитно друштво), односно предузеће (јавно предузеће, друштвено предузеће), односно друго правно лице **које је основано ради обављања делатности у циљу стицања добити**, задруга која остварује приходе продајом производа на тржишту или вршењем услуга уз накнаду, друго правно

19 За 2021. годину просечна зарада је била 1.089.408 динара, па је опорезиви износ био сваки годишњи доходак већи од 3.268.224 динара.

20 Члан 1. Закона о порезу на добит правних лица („Службени гласник РС“, бр. 25/2001, 80/2002, 80/2002 – др. закон, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014 – др. закон, 142/2014, 91/2015 – аутентично тумачење, 112/2015, 113/2017, 95/2018, 86/2019, 153/2020 и 118/2021).

лице које није основано ради остваривања добити (недобитна организација), ако остварује приходе продајом производа на тржишту или вршењем услуга уз накнаду (нпр. политичка организација, факултет, црква и верска заједница, синдикална организација, комора, задужбина, удружење и фондација...).

III ПОРЕЗ НА ИМОВИНУ

Порез на имовину се плаћа на право својине на објектима, право својине на земљишту површине преко 10 ари, право закупа, односно коришћења стана или куће за становање, конституисано у корист физичких лица за период дужи од једне године или на неодређено време, право коришћења грађевинског земљишта површине преко 10 ари и друго.

IV ПОРЕЗ НА НАСЛЕЂЕ И ПОКЛОН

Порез на наслеђе и поклон се плаћа на права на непокретностима (услови су исти као и за порез на имовину, право својине на објектима, право својине на земљишту површине преко 10 ари, право закупа односно коришћења стана или куће за становање, конституисано у корист физичких лица за период дужи од једне године или на неодређено време, право коришћења грађевинског земљишта површине преко 10 ари и др.). Порез се плаћа и на наслеђено односно поклоном примљен готов новац, штедни улог, право интелектуалне својине и друго.

V ПОРЕЗ НА ПРЕНОС АПСОЛУТНИХ ПРАВА

Порез на пренос апсолутних права се плаћа код преноса права својине непокретности уз накнаду, преноса права интелектуалне својине уз накнаду, преноса права својине на употребљеном моторном возилу, употребљеном пловилу или ваздухоплову уз накнаду, преноса права коришћења грађевинског земљишта независно од његове површине уз накнаду и друго.

VI ПОРЕЗ НА ДОДАТУ ВРЕДНОСТ

Предмет опорезивања ПДВ су испорука добара и пружање услуга које 1. порески обвезник изврши 2. у нашој земљи 3. уз накнаду 4. у оквиру обављања делатности, као и увоз добара у нашу земљу.

ДВОСТРУКО ОПОРЕЗИВАЊЕ И ЗЛОУПОТРЕБЕ ПОТПИСАНИХ УГОВОРА О ИЗБЕГАВАЊУ ДВОСТРУКОГ ОПОРЕЗИВАЊА ИЗМЕЂУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВА

У циљу избегавања двоструког опорезивања које пре свега није правично, државе налазе различите механизме. Двоструко опорезивање постоји када две различите пореске власти врше опорезивање, а постоји идентичност: 1. пореског обвезника, 2. објекта опорезивања, 3. пореза и 4. периода.²¹ Постоје различите методе за спречавање, односно елиминацију двоструког опорезивања (методе изузимања, метода кредита, метода одбитка).²²

ПРАКТИЧНИ ПРИМЕР:

Ако се као примаоци средстава јављају привредни субјекти из иностранства, потребно је анализирати структуру и висину исплата, које су извршене са одређеног нерезидентног рачуна привредног субјекта из иностранства. Неопходно је извршити анализу новчаних токова и управљачко-власничке структуре иностраног привредног друштва и то:

- **ко је власник и директор иностране компаније,**
- **чији је он држављанин и да ли је резидент државе у којој је основана компанија,**
- **да ли инострана компанија и у којем обиму обавља новчане трансакције ван платног система државе у којој**

21 Arnold Knechtle A., *Basic Problems in International Fiscal Law*, 1979 стр. 29-30.

22 Поповић Д., *о. с.*, 2020, стр. 279.

је основана компаније, по тзв. *off shore* систему, преко нерезидентног рачуна отвореног у Републици Србији или преко резидентног рачуна отвореног у тој држави, у којој је и регистрована инострана компанија,

• **потребно је утврдити да ли су трансакције, које су извршене преко нерезидентног рачуна (нпр. у Републици Србији), транзитног карактера, јер се приливи који су у највећој мери остварени са територије Републике Србије и других држава и минимално са територије оне земље где је основана инострана компанија одмах трансферишу у највећој мери према трећим земљама, а минимално према земљи у којој је компанија регистрована, што указује на вероватноћу да то привредно друштво поседује карактеристике тзв. проточне (енгл. *conduit*) компаније.**

Ако се утврде све наведене чињенице и околности, постоји известан степен вероватноће и могућност да су трансакције, које су обављане преко нерезидентног рачуна иностране компаније отвореног у банци у Београду, извршене са јединим циљем злоупотребе потписаног Уговора о избегавању двоструког опорезивања између Републике Србије и државе у којој је основана одређена компанија путем такозване технике куповине уговора (енгл. *treaty shopping*). Наиме, из анализе новчаних токова и управљачко-власничке структуре страног привредног друштва могуће је да је управо стицање погодности из Уговора о избегавању двоструког опорезивања између Републике Србије и те државе био један од основних разлога тих трансакција, које су и непосредно резултирале том погодношћу.

Да би се ове сумње, односно вероватноће провериле/потврдиле, неопходно је размотрити следећи законодавни оквир и изворе:

- Закон о порезу на добит правних лица,²³
- Уговор између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (касније Савезне Републике Југославије,

23 „Службени гласник РС“, бр. 25/2001, 80/2002 и др. до 118/2021.

Републике Србије и Црне Горе, Републике Србије) и друге државе о избегавању двоструког опорезивања у односу на порезе на доходак и имовину,²⁴

- Закон о потврђивању Мултилатералне конвенције за примену мера које се у циљу спречавања ерозије пореске основице и премештања добити односе на пореске уговоре,²⁵

- Закон о пореском поступку и пореској администрацији,²⁶

- Правилник о поступку и начину издавања и изгледу обрасца потврда о резидентности,²⁷

- Законодавни оквир стране државе са којом је закључен Уговор (порески закони, закони који се односе на потврду резидентности, као и да ли је та држава ратификовала Мултилатералну конвенцију за примену мера које се у циљу спречавања ерозије пореске основице и премештања добити односе на пореске уговоре),

- Чланак под називом „Неуставност одредбе о тесту главног циља трансакције или аранжмана из пореских уговора“, објављен у часопису „Анали Правној Факултету аутора Др Дејана Поповића и Др Гордане Илић Попов.

Наиме, чланом 40. Закона о порезу на добит правних лица²⁸ предвиђено је да, ако међународним уговором о избегавању двоструког опорезивања није другачије уређено,

24 Уговор између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Републике Кипар о избегавању двоструког опорезивања у односу на порезе на доходак и на имовину („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 2/86), Закон о ратификацији Уговора између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Савезне Републике Немачке о избегавању двоструког опорезивања у односу на порезе на доходак и на имовину, са протоколом („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 12/88) и други.

25 „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 3/2018-33.

26 „Службени гласник РС“, бр. 80/2002, 84/2002... и др. до 138/2022.

27 „Службени гласник РС“, бр. 80/10, 44/18 и др.закон – Образац ПОР-2.

28 „Службени гласник РС“, бр. 25/2001, 80/2002, 80/2002 – др. закон, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014 – др. закон, 142/2014, 91/2015 – аутентично тумачење, 112/2015, 113/2017, 95/2018, 86/2019, 153/2020 и 118/2021.

порез на добит по одбитку по стопи од 20% обрачунава се и плаћа на приходе које оствари нерезидентно правно лице од резидента правног лица по основу: 1) дивиденди и удела у добити у правном лицу; 2) накнада од ауторског и сродних права и права индустријске својине (у даљем тексту: ауторска накнада); 3) камата; 4) накнада од закупа и подзакупа непокретности и покретних ствари на територији Републике; 5) накнада од услуга истраживања тржишта, рачуноводствених и ревизорских услуга и других услуга из области правног и пословног саветовања, независно од места њиховог пружања или коришћења, односно места где ће бити пружене или коришћене. Изузетно од ст. 1. и 3. овог члана, на приходе које оствари нерезидентно правно лице из јурисдикција са преференцијалним пореским системом по основу ауторских накнада, камата, накнада по основу закупа и подзакупа непокретности и покретних ствари на територији Републике, као и накнада по основу услуга, без обзира на место њиховог пружања или коришћења, односно места где ће бити пружене или коришћене обрачунава се и плаћа порез по одбитку по стопи од 25%. Чланом 40а истог закона предвиђено је да се код обрачуна пореза по одбитку на приходе нерезидената исплатилац прихода примењују одредбе Уговора о избегавању двоструког опорезивања, под условом да:

1. нерезидент докаже статус резидента државе са којом је држава закључила уговор о избегавању двоструког опорезивања и

2. да је нерезидент стварни власник прихода.

Статус резидента државе са којом је закључен Уговор о избегавању двоструког опорезивања нерезидент доказује потврдом о резидентности у складу са Законом, којим се уређује порески поступак и пореска администрација, са напоменом да је надлежни порески орган, на захтев нерезидента дужан да изда потврду о порезу плаћеном у Републици.

Примера ради, Уговором који је потписан између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (односно Републике Србије) и Републике Кипар о избегавању двоструког

опорезивања у односу на порезе на доходак и имовину, у члану 3. у оквиру Општих дефиниција, између осталог израз **лице**, у случају Кипра, означава физичко лице, друштво или групу лица, док израз **друштво** у овој земљи означава правно лице или лице које се сматра као правно лице за потребе опорезивања. У члану 4. овог уговора израз **резидент државе уговорнице** означава лице које у држави уговорници, према закону те државе, има своје пребивалиште, боравиште, седиште управе или друго обележје сличне природе.

Међутим, Република Србија је 23. априла 2018. усвојила и у „Службеном гласнику“ објавила Закон о потврђивању Мултилатералне конвенције за примену мера које се у циљу спречавања ерозије пореске основице и премештања добити односе на пореске уговоре. Наведеним Законом потврђено је да Мултилатерална конвенција функционише упоредо са постојећим уговорима о избегавању двоструког опорезивања, модификујући њихову примену, како би се ефикасно имплементирале BEPS²⁹ мере које се односе на пореске уговоре с циљем спречавања ерозије пореске основице и премештања добити.

У члану 7. овог закона који уређује материју спречавања злоупотребе уговора истиче се да се, изузетно од одредаба уговора о избегавању двоструког опорезивања,³⁰ **погодност из наведених уговора не одобрава** у односу на део дохотка или имовине, ако се основано може закључити, имајући у виду све релевантне чињенице и околности, **да је стицање погодности био један од основних разлога** било које аранжмана или трансакције који су непосредно или посредно резултирали том погодношћу, осим ако се установи да би одобравање те погодности у тим околностима било у складу с циљем и сврхом одговарајућих одредби уговора о избегавању двоструког опорезивања. У оквиру овог члана, а у ставу 10а истиче се да резидент уговорне јурисдикције уговора о избегавању двоструког опорезивања има право на погодности из

29 BEPS – Base erosion and profit shifting, ерозија пореске основице и премештања профита.

30 У закону се ови уговори зову обухваћени порески уговори.

наведеног уговора, у односу на део дохотка који оствари из друге уговорне јурисдикције, без обзира на то да ли је резидент квалификовано лице,³¹ ако се резидент бави активним пословањем у поменутој уговорној јурисдикцији, а доходак који оствари из друге уговорне јурисдикције произилази из тог пословања или је са њим повремено повезан.

Ступањем на снагу овог закона, односно Мултилатерлане конвенције (енгл. *Multilateral Instrument – MLI*), у Републици Србији почиње да делује и клаузула о главном циљу трансакције или аранжмана – ГЦТ Тест (енгл. *Principal Purpose Test – PPT*), који дозвољава пореским властима да не одобре погодност из уговора о избегавању двоструког опорезивања. Последица ГЦТ теста је у томе да се погодност из уговора о избегавању двоструког опорезивања неће пружити пореском обвезнику у односу на део дохотка или имовине ако порески орган, узимајући у обзир све релевантне околности, основано може да закључи да је стицање погодности био један од основних разлога било којег аранжмана или трансакције који су непосредно или посредно резултирали том погодношћу.

Закон о потврђивању Мултилатерлане конвенције је у Републици Србији ступио је на снагу 1. октобра 2018. и од 60 држава са којима од 2019. Србија примењује споразуме о избегавању двоструког опорезивања, њих 48 је потписало и озаконило ову Мултилатерлану конвенцију. Законом о пореском поступку и пореској администрацији, односно ближе Правилником о поступку и начину издавања и изгледу образаца потврда о резидентности,³² као и пратећим Обрасцем ПОР-2, прописује се за потребе примене уговора о избегавању двоструког опорезивања, између осталог, и поступак и начин издавања и изглед обрасца потврде о резидентности друге државе са којом је закључен уговор о избегавању двоструког опорезивања. Наиме, у члану 3. Правилника прописано је да статус резидента друге државе са којом је закључен уговор

31 О појму квалификованог лица које у овом случају није од интереса за анализу видети више у Закону.

32 „Службени гласник РС“, бр. 80/10, 44/18 и др.

нерезидент доказује код домаћег исплатиоца прихода потврдом о резидентности овереном од надлежног органа друге државе уговорнице чији је резидент, на обрасцу ПОР-2.

Обично се као критеријум резидентности цене околности да ли се том компанијом која је основана у страниој држави руководи и контролише са територије те државе или је компанија основана ван те државе, али се њоме руководи и контролише са те државе, па се у зависности од тих критеријума разликују порески резидентне или порески нерезидентне компаније у држави са којом је Република Србија закључила Уговор. Наиме, порески нерезидентна компанија се не сматра пореским резидентом те државе због чега она као таква не може користити предности Уговора о избегавању двоструког опорезивања у којима је та држава једна од страна потписница.

С друге стране, и порески резидентне компаније, без обзира на њихов резидентни статус у тој земљи, на основу Мултилатералне конвенције не могу по аутоматизму да користе погодности Уговора о избегавању двоструког опорезивања, већ најчешће морају испунити још неке услове. Примера ради, компаније основане на Кипру морају испунити услове *Principal Purpose Test*, односно тест главног циља трансакције, којим морају доказати да оне имају суштински економских активности (*sufficient economic substance*) на Кипру. То може подразумевати следећа обележја:

- поседовање пословних просторија, запослених, руководилаца, затим банкарског рачуна отвореног на Кипру (*having an office space, employers and/or directors and bank accounts in Cyprus*),

- обављање ефективне управе и контроле са територије Кипра (*carrying out effective management and control of the company in Cyprus*),

- потписивање споразума и организовање састанака акционара и директора на територији Кипра (*signing of agreements and organizing shareholder and director meetings in the country*),

- обављање пословних активности на територији Кипра.

РАЗГРАНИЧЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПОРЕСКА УТАЈА ИЗ ЧЛАНА 225. КЗ И КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРАЊЕ НОВЦА ИЗ ЧЛАНА 245. КЗ

Језичким, али и циљним тумачењем одредбе члана 245. КЗ, односно елемената кривичног дела прања новца, као и анализом препорука и смерница датим од стране релевантних међународних организација и институција, које се баве питањима спречавања и откривања прања новца и финансирања тероризма (*FATF – Financial Action Task Force, Moneyval – Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism*), неспорно је да прање новца суштински представља низ сложених и међусобно повезаних поступака, којима се прикрива извор, противзаконита природа, постојање, место, распоред, или кретање имовине стечене вршењем криминалних радњи, како би се таквој имовини зарад даље несметане употребе дао привид законитости. У том смислу нужно је јасно раздвојити појаву имовине незаконитог порекла, која не мора бити само у новцу, него и у стварима и правима, и покушајима, односно радњама, техникама и модалитетима у којима се препознаје намера извршиоца да се путем конверзије, преноса, лажног приказивања чињеница и слично прикрије њено незаконито порекло. Напомињемо да постоји више модалитета вршења разних незаконитости, која могу бити предмет провера Пореске полиције.

Један модалитет се односи на неистинито приказивање чињеница у погледу обрачунавања и плаћања **пореза на додату вредност**, а по основу сумњи да су улазне фактуре добављача – привредних друштава, које су у власништву лица које издаје излазне фактуре, неистините садржине и да је реч о симулованим пословима. На описани начин постоје основи сумње да је то лице неосновано и неистинито исказало висину вредности претходног пореза на додату вредност и сходно томе умањило пореску основицу овог пореског облика. На темељу оваквих сумњи, Пореска полиција може да, уз претходне провере извршене од стране теренске контроле

Министарства финансија, обрачуна висину утајене пореске обавезе. Међутим, иако јасно постоје основи сумње у постојање овог модалитета вршења кривичног дела пореске утаје од стране пријављеног лица, кривичном пријавом мора бити и утврђена, односно јасно идентификована имовина која је генерисана као резултат оваквог начина извршења кривичног дела, како би поред елемената кривичног дела пореска утаја из члана 225. КЗ постојали и елементи кривичног дела прања новца из члана 245. КЗ. Мора се несумњиво утврдити у којем је облику та имовина, да ли новчаном или неновчаном, ако је у новчаном да ли је безготовинска или готовинска, колика је њена вредност, односно висина, ако је неновчана у ком је материјалном облику, која је њена вредност, који је тренутак пријема такве имовине и њено коришћење уз сазнање извршиоца да она потиче од криминалне делатности, као и које је модалитете прикривања њеног незаконитог порекла пријављено лице или неко друго лице, применило. Дакле, након пријема лажних фактура, осумњичени већ држи ту имовину, а тек касније, подношењем лажних пријава тј. коришћењем тих фактура као претходни порез, врши кривично дело пореске утаје из члана 225. КЗ. У овом случају, држање имовине претходи кривичном делу Пореске утаје.

Други модалитет се односи на чињеницу да је неко лице са текућег рачуна свог привредног друштва извршио подизање новца у укупном износу од XXX.XXX,00 динара, при чему такве трансакције није правдао одговарајућом документацијом. На темељу тако утврђеног чињеничног стања, Сектор Пореске полиције у складу са налазима теренске контроле Министарства финансија може указати на основе сумње на избегавање плаћања обавеза прописаних порезом на доходак грађана, при чему као извор прихода који није опорезован државни орган може изабрати или зараде и пратеће доприносе као порески издашнице или се определити за опорезивање прихода од капитала (узимање из имовине привредног друштва). Међутим, само непостојање документације као основ исплате готових средстава не може бити искључива чињеница, на основу

које се може тврдити да постоји основ сумње за извршење кривичног дела прања новца. Да би се у овом случају готов новац подигнут са рачуна могао посматрати као „прљав“, мора се утврдити његово незаконито порекло, односно чињенице које јасно указују на то да потиче од криминалне активности. Поред тога, и у овом случају поред доказивања његовог незаконитог порекла потребно је да постоји и намера извршиоца да примени радње којим ће се прикрити или лажно приказати његово незаконито порекло и сл. Најчешће пријављено лице не скрива чињеницу да готов новац подиже, а сама чињеница да не постоји документациони основ за његовог подизање, сама по себи не може бити довољан основ за сумњу на кривично дело прања новца. У моменту подизања готовог новца са рачуна привредног друштва одговорно лице је било у обавези да обрачуна и плати порез на доходак грађана, па се код овог пореза та два момента дешавају истовремено (држање новца и наступање, истим моментом, пореске обавезе), што значи да пореска утаја не претходи држању имовине, како је то неопходно за постојање кривичног дела прања новца из члана 245. КЗ.

Потребно је да Јединица за финансијске истраге, анализом прихода и расхода имовине, потрошачке корпе, начина и трошкова живота и др., окривљеног и са њим повезаних лица (у смислу Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела) утврди постојање или непостојање несразмере, између законито стечених прихода и остварених расхода породице окривљеног. Ако таква несразмера није утврђена, сматра се да није ни детектована имовина, која је могла бити стечена, држана и коришћена са знањем у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне делатности.

Важно је напоменути и да се трећи облик радње извршења кривичног дела прања новца из члана 245. КЗ, који чини онај ко „стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне делатности“, као и став 3. тог члана морају тумачити како језичком и логичком методом, тако и циљно (одређивањем смисла правне норме,

с обзиром на друштвени циљ који она треба да оствари) и систематски (њеним односом са другим нормама система којем припада), јер би у супротном сваки извршилац кривичног дела, који је његовим извршењем стекао имовинску корист, истим радњама остваривао и елементе кривичног дела прања новца из члана 245. КЗ.

У члану 112. тачка 36. КЗ одређен је појам имовинске користи и имовине док је појам имовине одређен и у смислу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма у члану 3.

Пресудом Врховног Касационог суда Кзз 1485/2020 од 23. 12. 2020. године суд је одбио као неоснован Захтев за заштиту законитости браниоца и навео да је окривљени „непријављивањем стеченог прихода избегао своју обавезу плаћања пореза и на тај начин стекао корист која је стечена управо извршењем кривичног дела за које је окривљени оглашен кривим“, те да се **неплаћени порез може сматрати имовинском користи**, с обзиром на то да и јесте један од облика прихода који је остварен извршењем кривичног дела пореска утаја из члана 225. став 2, а у вези с чланом 61. КЗ. Иако је у пресуди Апелационог суда у Крагујевцу Кж1 385/2020 од 6. 7. 2020. године заузет супротан став, јасно је да ни у једном од ова два кривична поступка неуплаћен порез није третиран као имовина у смислу кривичног дела прање новца из члана 245. КЗ.

Важно је напоменути да је члан 2. Правилника о условима и начину плаћања у готовом новцу за правна и за физичка лица која обављају делатност³³ прописано да правна лица и физичка лица која обављају делатност могу, без ограничења, плаћати готовим новцем, односно вршити исплате у готовом новцу у динарима са свог текућег рачуна. Плаћања, односно исплате из става 1. овог члана врше се **на основу оригиналне документације**, из које се могу утврдити **ИЗНОС, ОСНОВ И НАМЕНА** тог плаћања (решење, одлука, уговор, рачун и др.), а која се банци подноси на увид и оверу (датум пријема,

33 „Службени гласник РС“, број 77/2011.

печат и потпис). **Изузетно** од става 2. овог члана, **плаћања** односно, исплате **ДО износа од 150.000,00 ДИНАРА ДНЕВНО вршиће се БЕЗ подношења на увид документације из тог става**. Обавеза подношења документације се не односи на дипломатске и конзуларне мисије и организације у оквиру Организације уједињених нација и оне могу готов новац подизати са свог текућег рачуна без подношења документације из става 2. овог члана.

ЗАКЉУЧАК

Националне процене ризика од прања новца у Републици Србији, на основу анализираних параметара, препознају пореска кривична дела као високоризична предикатна кривична дела, посматрано са аспекта ризика од прања новца, због чега треба обратити посебну пажњу на ту чињеницу приликом рада на предметима.

Када се анализом трансакција новчаних средстава утврди да новчана средства иду од, преко или ка правном лицу које је резидент или нерезидент неке стране јурисдикције (по законима те земље), важно је утврдити да ли та земља има закључен Уговор о избегавању двоструког опорезивања са Републиком Србијом и да ли је та страна компанија основана путем такозване технике „куповине уговора“ (енгл. *treaty shopping*). Након тога, важно је утврдити да ли је та земља ратификовала Мултилатералну конвенцију за примену мера које се у циљу спречавања ерозије пореске основице и премештања добити односе на пореске уговоре. Законом о пореском поступку и пореској администрацији, а ближе Правилником о поступку и начину издавања и изгледу образаца потврда о резидентности, као и пратећим Обрасцем ПОР-2, прописује се поступак и начин издавања, као и сам изглед обрасца потврде о резидентности друге државе са којом је закључен уговор о избегавању двоструког опорезивања, а све за потребе примене уговора о избегавању двоструког опорезивања, па је валидност тих образаца и података унетих у њих неопходно проверити.

Код разграничења кривичног дела пореска утаја из члана 225. КЗ и кривичног дела прање новца из члана 245. КЗ прво је неопходно утврдити о ком порезу је реч и када, сходно томе, настаје пореска обавеза за пореског дужника, а затим је неопходно идентификовати имовину која је предмет прања новца и утврдити време њеног стицања и њен облик. Тек када се те околности утврде, може се донети закључак да ли се у радњама неког лица стичу само елементи пореског кривичног дела или се у његовим радњама стичу и елементи кривичног дела прање новца из члана 245. КЗ.

VI

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ
ЗА БОРБУ ПРОТИВ
ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ
КРИМИНАЛА

**ВИШЕ ЛИЦА КАО ПАСИВАН СУБЈЕКТ
КРИВИЧНОГ ДЕЛА УГРОЖАВАЊЕ СИГУРНОСТИ
(члан 439. тачка 1) ЗКП у вези са чланом 138. став 2.
у вези са ставом 1. КЗ)**

За постојање кривичног дела згрожавање сигурности, где је реч о више лица као пасивном субјекту, потребно је да се зна на која лица се односи претња нападом на живот или тело и чија је лична сигурност угрожена, али њихов идентитет не мора бити унапред познат и тачно одређен, већ је довољно да је та лица могуће одредити према некој околности која стоји у вези са упућеном претњом.

Из образложења:

Оптужним предлогом окривљеном С. П. стављено је на терет да је угрозио сигурност више лица која намеравају да учествују на манифестацији „Парада поноса 2010“, заказаној за 10. 10. 2010. године у Београду, претњом напада на живот и тело тих лица, тако што је на интернет презентацији друштвене мреже Facebook у оквиру групе „Геј парада Брука Србије“ чији је члан, са свог профила упутио поруку претеће садржине – „Заклати наравно“ свим евентуалним учесницима планираног догађаја, и тиме учинио кривично дело угрожавања сигурности из члана 138. став 2. у вези са ставом 1. КЗ.

Према становишту првостепеног суда, које је као правилно прихватио другостепени суд, дело окривљеног које је предмет оптужбе, како је описано у чињеничном опису оптужног акта, по закону није кривично дело јер недостаје битно објективно обележје тог дела које се тиче постојања пасивног субјекта – лица оштећених извршењем дела, а која се не могу утврдити из тог чињеничног описа.

Међутим, по оцени Врховног касационог суда основано се у захтеву за заштиту законитости указује на неприхватљивост

предњег правног становишта првостепеног и другостепеног суда. Тачно је да је за постојање овог кривичног дела, где је реч о више лица као пасивном субјекту, потребно да се зна на која лица се односи претња нападом на живот или тело и чија је лична сигурност угрожена, али то не значи да идентитет тих лица мора бити унапред познат и тачно одређен, како погрешно сматрају првостепени и другостепени суд. Довољно је да је та лица, на која се односи претња, могуће одредити према некој околности која стоји у вези са упућеном претњом.

Управо на такав начин круг лица која се могу појавити као пасивни субјекти – оштећени, одређен је у оптужном акту у конкретном случају, према природи претње, начину и средству којим је упућена тако да се односи на сваког појединца који намерава бити учесник „Параде поноса 2010“.

Наиме, према чињеничном опису дела окривљени је претњу, чији је смисао лишавање живота или бар телесно повређивање учесника предметне манифестације, упутио као један од чланова групе која на интернет презентацији друштвене мреже заговара примену насиља према групи појединаца који припадају геј популацији или јој се придружују на јавном скупу, а претњу је упутио путем електронског медија намењеног општој јавности, односно који је доступан сваком појединцу, што је начин да за претњу сазна широк круг лица, дакле и поменута лица којима је претња упућена која намеравају да буду учесници предметне манифестације заказане за одређени дан и на одређеном месту, тако да ова претња, с обзиром на наведене околности под којима је упућена и могла бити сазната, објективно може створити осећај узнемирења, несигурности и страха за личну безбедност код припадника тог круга лица, који су као пасивни субјект и могући оштећени назначени у оптужном акту, на начин који их довољно одређује као припаднике циљне групе којој је упућена претња.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 59/11 од 31. априла 2011. године)

Сентенцу приредила

Редакција Билтена

**ПРЕТЊА КОД КРИВИЧНОГ ДЕЛА
УГРОЖАВАЊЕ СИГУРНОСТИ
(члан 138. став 1. КЗ)**

Кривично дело угрожавање сигурности је свршено када је претњом створен осећај угрожености код лица коме се прети.

Из образложења:

Основни облик кривичног дела угрожавање сигурности из члана 138. став 1. Кривичног законика („Службени гласник РС“, број 121/2012 од 24. 12. 2012, који се примењује од 1. 1. 2013. године) чини онај ко угрози сигурност неког лица претњом да ће напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица. Радња извршења основног облика кривичног дела састоји се у употреби претње да ће се напасти на живот или тело неког лица или њему блиског лица, чиме се угрожава сигурност тог лица, а последица кривичног дела је угрожена сигурност пасивног субјекта која се манифестује у његовом осећању несигурности.

Предметно кривично дело је свршено када је претњом створен осећај угрожености код лица коме се прети. При томе је за постојање дела битно да се ради о озбиљној претњи која код пасивног субјекта изазива неспокојство, узнемирење или страх за живот и телесни интегритет.

[...] Наиме, супротно наводима браниоца окривљеног, садржина спорног текста окривљеног који је објављен на званичној интернет презентацији листа ВВ у броју [...] под насловом „Помозите нам да их се отарасимо“, а која је ближе наведена у изреци правоснажне пресуде, по налажењу Врховног касационог суда, представља упућивање оштећеном

од стране окривљеног озбиљне и конкретне претње нападом на његов живот и тело, а која претња је објективно подобна да угрози сигурност оштећеног и усмерена је на то и која је, с обзиром на начин на који је упућена преко јавног гласила, а имајући при томе посебно у виду наслов спорног текста у контексту објављене адресе становања оштећеног, несумњиво код оштећеног створила осећај страха, несигурности и угрожености како за сопствени живот и телесни интегритет, тако и за живот и телесни интегритет чланова његове породице – супруге и двоје деце, а што је у конкретном случају довољно за постојање кривичног дела угрожавање сигурности из члана 138. став 1. КЗ, па су стога оцењени као неосновани наводи браниоца окривљеног којима се указује да дело за које је окривљени оптужен и правноснажно оглашен кривим није кривично дело.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 1278/2021 од 1. децембра 2021. године)

Сентенцу приредила

Редакција Билтена

ПОСЕДОВАЊЕ КАО РАДЊА ИЗВРШЕЊА
КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРИКАЗИВАЊЕ,
ПРИБАВЉАЊЕ И ПОСЕДОВАЊЕ
ПОРНОГРАФСКОГ МАТЕРИЈАЛА
И ИСКОРИШЋАВАЊЕ МАЛОЛЕТНОГ ЛИЦА
ЗА ПОРНОГРАФИЈУ
(члан 185. став 4. КЗ)

За постојање кривичног дела из члана 185. став 4. КЗ ирелевантно је да ли је окривљени накнадно обрисао порнографски материјал који је поседовао.

Из образложења:

Окривљени је оглашен кривим због извршења кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију из члана 185. став 4. КЗ, које је извршио тако што је поседовао слике и аудио-визуелне предмете порнографске садржине настале искоришћавањем малолетних лица, на тај начин што је на меморијском уређају – екстерном хард-диску [...] поседовао 19 датотека са фотографијама [...] један видео-снимак [...], на којима су визуелно приказана малолетна лица – деца, која се баве сексуално експлицитним понашањем, као и полни органи деце.

По ставу одбране, учињена је повреда кривичног закона јер је за постојање овог кривичног дела, у конкретном случају, неопходно да је окривљени тачно одређеног дана био у поседу порнографског материјала насталог искоришћавањем малолетних лица, с обзиром на то да се други облици радње извршења окривљеном не стављају на терет. Бранилац наводи да се

под поседовањем подразумева притежање, држање одређене ствари у том конкретном моменту, а наведене фотографије и видео-снимке, окривљени дана [...], како се у првостепеној пресуди наводи, није ни држао ни у било ком облику притежања располагао са истим, јер је предметни порнографски материјал у електронском облику на екстерном хард-диску, који је одузет од окривљеног, био обрисан, односно није био доступан ни самом окривљеном.

Одредбом члана 185. КЗ у ставу 4. прописано је да ко прибавља за себе или другог, поседује, продаје, приказује, јавно излаже или електронски или на други начин чини доступним слике, аудио-визуелне или друге предмете порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица, казниће се затвором од три месеца до три године.

Имајући у виду цитирану одредбу Кривичног законика, где је као једно од алтернативно прописаних радњи наведено „поседовање“, те како је у тачки 3. изреке првостепене пресуде окривљеном стављено на терет поседовање и то слика и аудио-визуелних предмета порнографске садржине настале искоришћавањем малолетних лица који су се налазили на меморијском уређају – екстерном хард-диску и то 19 датотека са фотографијама и један видео-снимак, то чињеница, да су накнадно исти обрисани, није од утицаја на постојање овог кривичног дела, обзиром да је за постојање истог релевантно да је окривљени поседовао наведене датотеке и снимак до тренутка док исте није обрисао.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 517/2022 од 31. маја 2022. године)

Сентенцу приредила

Редакција Билтена

ПОСТУПАЊЕ ОШТЕЋЕНЕ КОД КРИВИЧНОГ
ДЕЛА ПРИКАЗИВАЊЕ, ПРИБАВЉАЊЕ
И ПОСЕДОВАЊЕ ПОРНОГРАФСКОГ
МАТЕРИЈАЛА И ИСКОРИШЋАВАЊЕ
МАЛОЛЕТНОГ ЛИЦА ЗА ПОРНОГРАФИЈУ
(члан 185. став 4. КЗ)

Чињеница да је оштећена добровољно слала окривљеном фотографије порнографске садржине током емотивне везе са њим, не искључује кривицу окривљеног да су предметне фотографије настале искоришћавањем малолетног лица.

Из образложења:

Побијајући првостепену пресуду [...], оспорава се оцена суда у изведеним доказима, а пре свега оцена исказа оштећене Б. Б. из чијег исказа произлази да је добровољно окривљеном слала спорне фотографије еротске садржине у време док је са њим била у емотивној вези, због чега се оспорава закључак првостепеног суда да је окривљени А. А. предметно кривично дело извршио искоришћавањем тада малолетног лица [...]. Међутим, по оцени Апелационог суда у Београду, изнети жалбени наводи браниоца окривљеног без утицаја су на правилност утврђеног чињеничног стања, а самим тим и другачију правну квалификацију кривичног дела [...]. При томе је првостепени суд дао и разлоге из којих није прихватио тезу одбране, која се понавља и у жалби браниоца, да услед чињенице да је оштећена предметне фотографије добровољно слала окривљеном, исте нису настале искоришћавањем малолетног лица, правилно закључивши да је правно и релевантно то што је оштећена сама сачинила и добровољно доставила

окривљеном предметне фотографије, јер су, и по оцени овог суда, наведене фотографије настале искоришћавањем малолетног лица.

Насупрот жалбеним наводима браниоца окривљеног, по оцени Апелационог суда у Београду, првостепени суд је на основу изведених и правилно оцењених доказа утврдио да је окривљени А. А. у меморији свог мобилног телефона у фолдеру, који је у тренутку привременог одузимања телефона носио назив [...], држао фотографије порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица, оштећене Б. Б. рођене [...] године, које му је оштећена послала путем мобилне апликације [...] и друштвене мреже [...], током 2018/2019. године, у периоду када није имала навршених 18 година, те да је окривљени у временском периоду од 10. 3. 2021. године до 14. 3. 2021. године, путем мобилне апликације [...], користећи профил под називом [...], у групи под називом [...], објавио 29 фотографија порнографске садржине настале искоришћавањем тада малолетне оштећене и на тај начин електронски учинио доступним свим члановима ове групе, правилно утврдивши да је окривљени поступао са директним умишљајем, а што је све детаљније образложено у побијаној пресуди.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 По3 23/21 од 9. септембра 2021. године)

Сентенцу приредила

Редакција Билтена

ПРИМЕНА ЗАКОНА О ПОСЕБНИМ МЕРАМА
ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ВРШЕЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА
ПРОТИВ ПОЛНЕ СЛОБОДЕ ПРЕМА МАЛОЛЕТ-
НИМ ЛИЦИМА

(члан 7. став 1. овог закона)

Мере из члана 7. став 1. тач. 1), 2), 3), 4) и 5) Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима не представљају кривичну санкцију, већ представљају посебне мере које се по сили закона спроводе после извршења казне затвора на учиниоце кривичних дела из члана 3. тог закона.

Из образложења:

Пресудом Апелационог суда у Београду Кж1 По3 број 3/20 од 3. 12. 2020. године, делимичним усвајањем жалбе Вишег јавног тужиоца у Београду [...] преиначена је тако што је одређено да се, на основу члана 7. став 1. тач. 1), 2), 3), 4) и 5) Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, према окривљеном А. А. после издржане казне затвора спроводе посебне мере.

Захтевом за заштиту законитости бранилац окривљеног А. А. указује да је Апелациони суд у Београду, као другостепени, преиначењем првостепене пресуде повредио принцип забране *reformatio in peius* прописан одредбом члана 453. ЗКП [...], јер је кривичну санкцију изречену првостепеном пресудом изменио на штету окривљеног.

Одредбом члана 453. Законика о кривичном поступку прописано је да уколико је жалба изјављена у корист окривљеног,

пресуда се не сме изменити на његову штету у погледу правне квалификације дела и кривичне санкције.

Према одредби члана 4. тачка 1) Кривичног законика, кривичне санкције су: казне, мере упозорења, мере безбедности и васпитне мере.

Одредбом члана 7. Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима прописано је, и то ставом 1, да се према учиниоцу кривичног дела из члана 3. тог закона (који су према малолетним лицима извршили, поред осталог, кривично дело из члана 185. КЗ), после издржане казне затвора, спроводе посебне мере.

Дакле, изрицањем наведених посебних мера, Апелациони суд у Београду као другостепени, није преиначио првостепену пресуду у погледу одлуке о кривичној санкцији на штету окривљеног, како се то неосновано истиче у захтеву за заштиту законитости.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 348/2021 од 31. маја 2021. године)

Сентенцу приредила

Редакција Билтена

VII
ОДЕЉЕЊЕ ЗА
МАЛОЛЕТНИЧКИ КРИМИНАЛ

Биљана Јакшић

Јавни тужилац у Вишем јавном тужилаштву у Београду
Одељење за малолетнички криминал

ОДУЗИМАЊЕ ПРЕДМЕТА И ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ ПРИБАВЉЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ ОД МАЛОЛЕТНИКА

Сажетак: кривични поступак према малолетним учиниоцима кривичних дела окончава се одбачајем кривичне пријаве, обустановом поступка, изрицањем васпитних мера или изузетно казном малолетничког затвор. Код појединих кривичних дела законским прописима је предвиђена могућност изрицања мера безбедности и кривичноправне мере одузимање имовинске користи. Правни оквир за кривични поступак према малолетним учиниоцима кривичних дела је ЗМ, КЗ, ЗКП и ЗИКС. Разрешење одређених дилема којима се бави овај рад, поред наведеног позитивног права, своја запажања заснива и на пракси поступања ВЈТ у Београду и Вишег суда у Београду

Кључне речи: малолетна лица, границе кривичне одговорности малолетника, кривичне санкције према малолетницима, мера безбедности одузимање предмета, одузимање имовинске користи, сврха изрицања мера безбедности

УВОД

Поступак према малолетним учиниоцима кривичних дела регулисан је одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту ЗМ), док се одредбе Кривичног законика (КЗ), Закона о кривичном поступку (ЗКП), Закона о извршењу

кривичних санкција (ЗИКС) и други општи прописи примењују ако нису у супротности са овим законом.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица поставио је границе одговорности малолетника на следећи начин:

1. лице које није навршило четрнаест година није кривично одговорно и не могу му се изрећи кривичне санкције нити применити друге мере које предвиђа овај закон,

2. млађи малолетник (лице које је навршило четрнаест, а није навршило шеснаест година),

3. старији малолетник (лице које је навршило шеснаест, а није навршило осамнаест година).

Када су у питању кривичне санкције, малолетном учиниоцу се могу изрећи васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности предвиђене чланом 79. КЗ уз законом прописана ограничења.

Наиме, млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере.

Старијим малолетницима се могу изрећи васпитне мере, а изузетно и казна малолетничког затвора.

Што се тиче мера безбедности, оне се сходно члану 39. ЗМ могу изрећи малолетном учиниоцу уз васпитну меру или казну малолетничког затвора. Међутим, малолетном учиниоцу се никада не може изрећи мера безбедности забрана вршења позива, делатности или дужности (члан 9. ЗМ).¹

Мера безбедности обавезног психијатријског чувања и лечења у психијатријској установи је једина мера која се малолетнику може изрећи самостално.

Мера безбедности обавезног лечења алкохоличара и мера безбедности обавезног лечења наркомана не могу се изрећи уз мере упозорења и усмеравања.

1 Др Милан Шкулић, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, стр. 72

МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ ОДУЗИМАЊЕ ПРЕДМЕТА

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица не садржи посебне одредбе о мери безбедности одузимања предмета, па се у поступку према малолетним учиниоцима кривичних дела примењују одредбе Кривичног законика којима је та мера прописана (члан 87. КЗ).

Мера безбедности одузимања предмета састоји се у одузимању предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела или је настао извршењем кривичног дела. Услови за њено изрицање дати су алтернативно, и то:

1. да постоји опасност да ће се одузети предмети поново употребити за извршење кривичног дела,
2. или када је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога неопходно одузимање предмета.

Мера безбедности одузимања предмета је факултативног карактера, али је чланом 87. став 3. КЗ предвиђена могућност да се законом може одредити **обавезно одузимање** предмета код појединих кривичних дела (нпр. члан 185. КЗ – предмети порнографске садржине, члан 243. КЗ – лажне платне картице, члан 246. КЗ – опојна дрога, члан 246а КЗ – опојна дрога, члан 247 КЗ – опојна дрога, члан 348. КЗ – оружје, његови делови, муниција, експлозивне материје), док је код појединих кривичних дела законом прописано **обавезно уништавање** одузетих предмета (нпр. члан 199. КЗ).

Одлуку о мери безбедности одузимања предмета увек доноси суд када се кривични поступак заврши решењем о изреченој васпитној мери или пресудом којом је изречена казна малолетничког затвора.

Меру безбедности одузимања предмета малолетном учиниоцу изриче суд и када је поступак решењем обустављен, ако је то неопходно ради заштите интереса опште безбедности или из разлога морала (члан 535. став 1. ЗКП).

ПРИВРЕМЕНО ОДУЗИМАЊЕ ПРЕДМЕТА

Од мере безбедности одузимање предмета треба разликовати привремено одузимање предмета које је као посебна доказна радња предвиђена чланом 147. ЗКП,² која се примењује и у поступку према малолетним учиниоцима кривичног дела.

Прописујући ову доказну радњу, законодавац има у виду две врсте предмета:

1. предмете који се по одредбама Кривичног законика могу одузети у оквиру примене мере безбедности одузимања предмета (то су предмети који су били употребљени или намењени за извршење кривичног дела или који су настали извршењем кривичног дела),

2. предмети који могу послужити као доказ у кривичном поступку.

Ова доказна радња предузима се према било ком лицу, дакле држаоцу тог предмета, а не само према окривљеном, где у том случају орган поступка сачињава потврду о привременом одузимању предмета.

Одлуку о привременом одузимању предмета доноси орган поступка и то полиција, јавни тужилац или суд, у зависности од фазе поступка.³

ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ

У члану 91. Кривичног законика прописано је да нико не може да задржа имовинску корист прибављену кривичним делом. Из тог принципа произлази и то да је одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом обавезно.

Ова кривичноправна мера је заснована на принципу правичности. Огледа се у обавезном одузимању од учиниоца

2 Проф. др Ранко Соколовић и проф. др Драган Јовашевић, *Кривично право, општи и посебни део*, стр. 186.

3 Горан П, Илић, Миодраг Мајић, Слободан Бељански, Александар Трешњев, *Коментар Закона о кривичном поступку*.

кривичног дела новца, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је прибављена кривичним делом.

Иако нема карактер кривичних санкција, она у себи садржи елементе психолошке принуде на будуће учиниоце кривичног дела и самим тим има превентивно дејство.

Циљ ове мере је:

1. да нико не може да задржи имовинску корист прибављену кривичним делом,
2. да се обештети лице које је извршењем кривичног дела оштећено (ако је оштећени познат и поднео је имовинско-правни захтев)

Имовинска корист се одузима:

1. од учиниоца кривичног дела,
2. од физичког или правног лица на које је пренесена без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вредности,
3. од другог лица за кога је та имовинска корист прибављена кривичним делом.⁴

Ако одузимање предмета није могуће из разлога што је уништен, изгубљен или продат непознатом лицу, у том случају се учинилац обавезује да преда у замену другу имовинску корист која по вредности одговара имовини прибављеној извршењем кривичног дела, или да плати новчани износ који одговара вредности прибављене имовинске користи.

Имовинску корист утврђује суд по службеној дужности, а одузима се судском одлуком којом је утврђено да је извршено кривичног дела.

Ову кривичноправну меру треба разликовати од накнаде штете коју остварује оштећено лице и од привременог или трајног одузимање имовине на основу Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.

Наведене законске одредбе које се односе на меру безбедности одузимање предмета и одузимања имовинске

4 Проф. др Ранко Соколовић, проф. др Драган Јовашевић, *Кривично право, општи и посебни део*, стр. 191.

користи примењују се на пунолетна лица и малолетне учиниоце кривичних дела, с обзиром на то да је у Закону о малолетним учиниоцима кривичног дела и кривичноправној заштити малолетних лица прописано да се одредбе Кривичног законика, Закона о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција и други општи прописи примењују ако нису у супротности са овим законом (члан 4. ЗМ).

Примери из судске праксе:

Решењем Вишег суда у Београду КМ. бр. 179/22 од 2. 11. 2022. године мал. З. М. изречена је васпитна мера упућивање у васпитно-поправни дом и мера безбедности одузимања опојне дроге, мобилног телефона и новца.

Решењем Вишег суда у Београду КМ.бр.19/23 од 8. 2. 2023. године мал. В. С. изречена је посебна обавеза да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама, мера безбедности одузимања опојне дроге и мобилног телефона, а на основу чл. 91. и 92. КЗ одузета је имовинска корист – новац.

Решењем Вишег суда у Београду Км.бр.21/23 од 14. 2. 2023. године мал. П. А. изречена је васпитна мера појачан надзор од стране родитеља и мера безбедности одузимање опојне дроге и електронске вагице.

Решењем Вишег суда у Београду Км.бр.162/22 од 25. 7. 2022. године мал. К. М. изречена је васпитна мера упућивање у Васпитно-поправни дом и мера безбедности одузимање предмета – ножа.

ОДУЗИМАЊЕ ПРЕДМЕТА И ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ ОД ДЕЦЕ

Када је у питању мере безбедности одузимање предмета као кривична санкција и одузимање имовинске користи као кривичноправне мере, њихово изрицање малолетним учиниоцима кривичног дела регулисано је на начин како је то наведено.

Међутим, органи поступка у чијој је надлежности малолетничка деликвенција идентификују у појединим ситуацијама „као извршиоце“ кривичних дела лица која немају навршених четрнаест година, а код којих су пронађени предмети из члана 87. КЗ, који се морају одузети, или предмети који могу послужити као доказ у кривичном поступку.

Није спорно да се лицима која нису навршила четрнаест године не могу изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа ЗМ, иако су извршили противправно дело у закону предвиђеног као кривично дело, што се односи и на изрицање мере безбедности одузимања предмета и одузимање имовинске користи.

Такође, није спорно да ће се у односу на лице које није навршило четрнаест година, а извршило је противправно дело у закону одређено као кривично дело, одбацити кривична пријава или донети решење о обустави поступка.

Када је кривично неодговорно дете држалац предмета који се према члану 87. став 1. КЗ морају одузети или који могу послужити као доказ у кривичном поступку, орган поступка (полиција) ће те предмете привремено одузети на основу члана 147. став 1. ЗКП. Спроводећи ту доказну радњу, полиција је дужна да у присуству законског заступника детета сачини потврду о привременом одузимању предмета.

Према неодговорном детету кривична пријава се одбацује или се поступак обуставља, те ће одлуку о трајном одузимању предмета донети полиција на основу члана 93. Закона о полицији, а на основу наредбе јавног тужиоца за малолетнике да такву одлуку донесе. Наредба јавног тужиоца и одлука полиције о трајном одузимању предмета у сваком појединачном случају мора бити заснована на оцени да за одузимање предмета постоје разлози опште безбедности или разлози морала. На истоветан начин ће се поступити и када се одузима имовинска корист.

На наведени начин поступљено је у предмету Ктм.463/22 ВЈТ у Београду. Наиме, поднета је кривична пријава против

лица за које је утврђено да није навршило четрнаест година у тренутку када је предузело противправно дело у закону предвиђеног као кривично дело (неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. став 1. КЗ), на основу члана 147. став 1. ЗКП привремено му је одузета супстанца за коју је вештачењем утврђено да је опојна дрога, а одузет је и новац. Кривична пријава је одбачена сходно чл. 2. и 47. став 1. ЗМ. У погледу одузетих предмета дата је наредба ПС Стари град да на основу члана 93. ст. 5. и 6. Закона о полицији опојну дрогу трајно одузме и уништи јер то захтевају интереси опште безбедности, с обзиром на то да се ради о средствима опасним по живот и здравље људи. А у вези с одузетим новцем, јавни тужилац је дао наредбу полицији да се он трајно одузме, руководећи се принципом да нико не може задржати имовинску корист (новац) прибављену противправним понашањем у закону предвиђеним као кривично дело, јер је утврђено да новац потиче од продаје опојне дроге.

ЗАКЉУЧАК

Мера безбедности одузимања предмета је једина мера стварног карактера и њен је циљ да отклони опасност од неке ствари.

Иако се, по правилу, изриче уз васпитну меру или казну малолетничког затвора, законодавац се определио да овласти суд, а изузетно и полицију, да због опасности по околину, како се не би вршила нова кривична дела, одузме предмете и поред чињенице да је против малолетника кривична пријава одбачена или поступак обустављен. То важи и за ситуацију када је држалац тих ствари малолетник који није навршио четрнаест година.

Сагледавајући проблематику примене мера безбедности, намеће се закључак да ће у сваком конкретном случају органи поступка бити у обавези да процене да ли је угрожена општа безбедност или моралне вредности, од чега ће зависити и одлука о трајном одузимању предмета.

Када је у питању имовинска корист коју је малолетни учинилац прибавио извршењем кривичног дела, основни принцип за доношење одлуке о одузимању те користи је да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом.

Наташа Дубак

Јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Београду
Руководилац Одељења за малолетнички криминал

РАЗЛОЗИ СМАЊЕЊА СТАРОСНЕ ГРАНИЦЕ ЗА КРИВИЧНУ ОДГОВОРНОСТ МАЛОЛЕТНИКА

Сажетак: Имајући у виду да се Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица односи само на малолетна лица која су у време извршења кривичног дела навршила 14, а нису навршила 18 година, и на млађа пунолетна лица која су у време извршења кривичног дела навршила 18 година, а у време суђења нису навршили 21 годину, док је за децу као кривично неодговорним лицима прописано у члану 2. да „лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон“ и у члану 47. „кад Јавни тужилац за малолетнике утврди да лице против кога је поднета кривична пријава или предлог оштећеног за покретање поступка у време извршења кривичног дела није навршило четрнаест година, одбациће кривичну пријаву или предлог оштећеног, а решење о одбацивању доставиће се органу старатељства ради предузимања мера у оквиру његових надлежности. У случају да суд у току поступка утврди да малолетник у време извршења кривичног дела није навршио четрнаест година, кривични поступак ће се обуставити, а решење о обустављању поступка доставиће се органу старатељства ради предузимања мера у оквиру његових надлежности“.

Кључне речи: малолетна лица, васпитне мере, кривичне санкције, граница за кривичну одговорност, кривична дела

Као и претходних година, тако и током 2023. дошло је до повећаног броја извршених кривичних дела са елементом насиља од стране лица која у време извршења противправних дела нису навршили 14 година, односно кривично неодговорних лица, али како деца представљају посебну категорију малолетника и осетљиви део друштва чија је заштита неопходна у социјалном, економском и кривичноправном смислу којом би се утицало на њихов развој и јачање личне одговорности, неопходно је у том циљу извршити измене закона, на шта смо више пута предлагали и указивали и то:

1. Изменити Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у односу на потребу смањења границе за кривичну одговорност са 14 на 12 година, због повећаног броја кривичних дела са елементом насиља, високог степен рецидива и угрожености како личне безбедности извршиоца, тако и околине,

2. Формирати установе у смислу прихватилишта у којима би били под већим надзором и контролом од стране стручних лица и

3. Озбиљније укључити Центар за социјални рад и Саветовалишта у њиховој едукацији и обављању саветодавних разговора којима би се остварила сврха да не врше кривична дела.

Наглашавамо, да је и улога породице, школе и осталих васпитно-образовних установа веома важна, јер ако малолетних нема упориште у оквиру породице и налази се ван образовног процеса, неопходно је да службе социјалне заштите и остале државне институције предузму ефикаснију контролу у оквиру своје надлежности.

Последњих година повећан је број извршења кривичног дела насиља у породици, услед поремећених породичних односа, неповољног социјално-економског положаја породице малолетника и злоупотребе психоактивних супстанци и алкохола, те смо мишљења да би се са изменама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној

заштити малолетних лица у односу на смањење старосне границе кривичне одговорности и већег избора васпитних мера знатно утицало на побољшање понашања малолетних лица (деце и малолетника) и смањивању извршења кривичних дела.

Такође, у порасту је број извршених кривичних дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и неовлашћено држање опојних дрога, код којих треба имати у виду да су малолетна лица врбована од стране пунолетних лица уз обећање да ће за „завршени посао“ добити новац или сличну имовинску корист и да им је познато да ће им бити изречена блажа кривична санкција односно васпитна мера, тако да и у тим случајевима неопходно је поштриити васпитне мере, односно кривичне санкције како према малолетним лицима, тако и према пунолетним лицима.

Неопходно је истаћи још један битан разлог да је код извршења кривичних дела са елементом насиља карактеристично то да су малолетна лица најчешће маскирани, под дејством психоактивних супстанци или алкохола, да користе ножеве или сличне оштре предмете који су подобни да нанесу телесну повреду као и праве или реплике пиштоља, да су разлози нерашчишћени рачуни из претходних периода или сукобљене навијачке групе, да су места извршења школе или спортски објекти и да је повећан број девојчица и кривично неодговорних лица као извршиоца, што указује на последице поремећених породичних односа, неусаглашених васпитних ставова и недостака ауторитета од стране родитеља, законских заступника и наставног особља у образовним установама који не могу да успоставе контролу над њиховим кретањем и понашањем.

VIII
ГОСТИ БИЛТЕНА

Мирослав Јовановић

Центар за заштиту жртава трговине људима

ПРИСТУП ПРАВДИ ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Сажетак: Трговина људима, као злочин против човечности, оставља дубоке и вишеструке економске, социјалне, здравствене и поврх свега психолошке последице по жртву. Њима је потребна свеобухватна подршка како би им се омогућио приступ правди. У Србији је формална идентификација жртава трговине људима смештена у систем социјалне заштите и тај посао је поверен Центру за заштиту жртава трговине људима, што омогућава жртвама да добију подршку без њеног условљавања сведочењем и осигурава им помоћ чак и онда када није могуће прикупити довољно доказа за подизање оптужнице. Центар за заштиту жртава трговине људима идентификује жртве, о томе детаљно извештава полицију и тужилаштво и пружа континуирану помоћ својим корисницима и корисницима током читавог истражног и судског поступка. Један од кључних механизма који омогућавају њихово учешће у овим поступцима је и додељивање статуса посебно осетљивог сведока који смањује ризик од секундарне виктимизације и повећава могућности за давање квалитетног исказа.

Кључне речи: трговина људима, жртве, приступ правди

Ei incumbit probatio qui dicit. Претпоставка невиности је један од стубова на којима лежи наш правни систем, а тиме и читаво друштво. Када већ наводимо значајне изреке, можемо се сетити и оне: „Правда је спора, али достижна.“ Кривично дело трговине људима, дефинисано у члану 388. Кривичног законика Републике Србије, није лако доказати и то захтева

много напора, а често и много времена. Времена које жртве трговине људима немају.

Чињеница да понекад није могуће прикупити довољно доказа да се докаже да је неко несумњиво крив за дело које спада у злочине против човечности не значи да не видимо да постоји жртва и да је њој ургентно потребна помоћ.

Овај конфликт између потребе да се држимо темељног начела које нас спашава од паушалног кажњавања и потребе да помогнемо онима којима је помоћ неопходна, без икаквог одлагања, у Србији је решен на изузетно добар начин, увођењем иновативног система идентификације жртава трговине људима. Влада Републике Србије је 2012. године основала Центар за заштиту жртава трговине људима, установу социјалне заштите, која функционише под окриљем Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, а која је једина надлежна за формалну идентификацију жртава трговине људима. Према Стандардним оперативним процедурама за поступање са жртвама трговине људима, које је усвојио Савет за борбу против трговине људима Владе Републике Србије, сви други релевантни актери, као што су установе социјалне заштите или полиција, сваку сумњу на трговину људима пријављују Центру.

Овакав модел омогућава нам да пружимо жртвама ургентну помоћ и пре него што започне истрага или у случајевима када се она и не покрене. Осим тога, на овај начин се испуњава наша обавеза преузета ратификацијом Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, према којој се пружање помоћи жртвама не сме условљавати њиховим сведочењем у правосудним поступцима.

Овај начин идентификације прати савремени *social path* приступ и ове године је у публикацији ОЕБС-а *Putting Victims First – Social Path In Identification and Assistance* представљен као пример добре праксе на међународном нивоу.

Поступак идентификације жртава у Центру се обавља на основу пријава, које најчешће стижу од полиције, али и из других система (правосуђа, образовног система, система

социјалне заштите, невладиног сектора...) или на основу сазнања до којих Центар дође током различитих активности. Идентификацију обављају стручни радници који су лиценцирани за обављање послова социјалне заштите и обучени за идентификацију и пружање подршке жртвама трговине људима. Приликом овог поступка, прикупљају се подаци од подносиоца пријаве, различитих установа, најчешће органа старатељства, а кључан је идентификациони интервју који се обавља са претпостављеном жртвом. Том приликом се користе стручна знања, вештине и технике, које имају за циљ минимизирање ризика од секундарне виктимизације и спречавање сугестибилности. У ту сврху, између осталог, користи се водич „Саслушање деце која су жртве експлоатације и трговине људима и деце у ризику“, израђен 2021. године уз подршку Савета Европе, као и Протокол Националног института за здравље деце и људски развој из Сједињених Америчких Држава, који је опште прихваћен на међународном нивоу. Након тога врши се детаљна стручна процена, која обухвата процену личних прилика претпостављене жртве, њених когнитивних функција, здравственог стања, психичког функционисања, породичних прилика, партнерских релација, економског статуса и ширих социјалних фактора. Приликом процене, посматра се и ситуација која се односи на претпостављено дело трговине људима и користе се различите листе индикатора за идентификацију жртава трговине људима, као што су индикатори Канцеларије Уједињених Нација за дрогу и криминал и индикатори Међународне организације рада. Нарочито су значајне посебне листе индикатора, које су 2021. године, уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији, развијене за потребе Центра. За сваки облик експлоатације су развијене посебне листе индикатора и то раздвојено за децу и одрасле. Повезивањем уочених индикатора и њиховим довођењем у контекст са широм проценом стања претпостављене жртве, њених вулнерабилности и резилијентности, долазимо до закључка о томе да ли се ради о жртви трговине људима.

У 2022. години идентификовали смо 62 жртве трговине људима, што је за 35% више него претходне године.

За сваку идентификовану жртву стручни радници Центра израђују налаз и мишљење, стручни извештај, који шаљу надлежном Вишем јавном тужилаштву. У њему се детаљно образлаже одлука о идентификацији уз нарочит акценат на анализу стања у којем је жртва била у тренутку врбовања и у току експлоатације, њених капацитета да препозна ризике и одупре им се, рањивости које су експлоататори злоупотребили, механизма контроле које су трафикери користили и последице експлоатације по жртву. На крају налаза даје се препорука за даљи рад у циљу подршке жртвама.

Центар за заштиту жртава трговине људима настоји да константно унапређује свој рад, па је у том циљу, уз подршку Савета Европе, у марту ове године започета сарадња са групом експерата коју чине представници Врховног суда, Врховног јавног тужилаштва и четири виша јавна тужилаштва, а која има задатак да нам помогне да усавршимо налазе и мишљења. Циљ је да они адекватно одговоре на захтеве правосудних поступака и буду боље препознати од стране правосудних органа.

Као и претходних година, већину идентификованих жртава чине жене, чак 79%, што говори о томе да трговина људима има компоненту родно заснованог насиља. Сексуална експлоатација је и даље најдоминантнији вид, чији се удео додатно повећао и чини чак 55%. На другом месту је принуда на просјачење са 12.9%, затим вишеструка експлоатација са 11.3%, принудни бракови са 9.5% и радна експлоатација са 6.4%. Процент деце међу жртвама је изузетно висок и износи 40%.

Посебно забрињава то што су облици експлоатације деце веома екстремни и што имамо велики пораст броја сексуално експлоатисане деце, који је већи него за протекле две године заједно. Углавном се ради о девојчицама (13 од 14 жртава), а просечна старост сексуално експлоатисане деце је 14 година.

Стручни радници Центра за сваку идентификовану жртву израђују индивидуални план заштите и у њега укључују различите актере из релевантних установа и организација, креирајући тако мрежу подршке за сваку корисницу, односно корисника. Осим тога што координирамо радом ових актера,

ми директно пружамо различите услуге и облике подршке. Пружа се саветодавна подршка, информишу се жртве о својим правима, заступају се пред различитим установама како би та права остварили, организује се њихов добровољни повратак у земље порекла, обезбеђује им се смештај у једином прихватишту за жртве трговине људима, које функционише у склопу Центра, и још много тога.

Једна од најважнијих области рада Центра је подршка жртвама у приступу правди, области која је прошле године била у фокусу Групе експерата за борбу против трговине људима (ГРЕТА), која прати спровођење Конвенције Савета Европе за борбу против трговине људима. Центар детаљно информише жртве о њиховим правима и току кривичних поступака и изазова који у тим поступцима могу да настану. Пружа им се психолошка подршка за сведочење, обезбеђује им се превоз и пратња на рочишта и према потреби ангажује се адвокатица која је специјализована за случајеве трговине људима. Радници Центра су често прве особе којима се жртве повере и испричају своје трауматично искуство, због чега су управо они касније њихове особе од поверења.

Пракса показује да су изјаве сведока – оштећених од великог значаја за доказивање кривичног дела трговине људима. Међутим, учешће жртава у поступцима пред тужилаштвима и судовима су изузетно тешка. Оне том приликом морају поново да се до детаља присете најтрауматичнијих догађаја из свог живота и да их испричају у амбијенту који се не може назвати подржавајућим, пред људима који су им непознати или, још горе, пред онима који су их злостављали и настојали да их дехуманизују и пред њиховим адвокатима, који се баш у том тренутку када су изузетно рањиве на разне начине труде да их дискредитују. Многе жртве због овога не желе да учествују у поступцима, многе се на крају поступка кају што су учествовале. Често се деси да у таквој атмосфери оне не могу да се сете важних догађаја, имена или не могу да хронолошки одреде неке ситуације. Неке од њих у том тренутку одлуче да заћуте или промене изјаву у односу на ону коју су дали у истрази.

Додељивање статуса посебно осетљивог сведока може донекле да олакша жртвама ове ситуације. Добро је што у последње време већина њих добија овај статус, мада то није увек случај, нарочито не када су сведоци мушкарци, иако и они могу бити брутално експлоатисани, застрашени и веома рањиви, нарочито када су у питању старије особе или особе са интелектуалним и менталним тешкоћама. Још један велики проблем је недостатак техничких могућности за сведочење из посебне просторије. Статус посебно осетљивог сведока нема никакав ефекат ако се приликом сведочења жртва налази на метар удаљености од особе која ју је годинама злостављала и док слуша адвокате одбране који својим питањима свађују одговорност на њу или преиспитују ниво отпора који је пружала док је била силована.

И сам долазак на суђење за жртву је велики изазов и враћају јој стрепњу, несигурност и страх. Случајни сусрет са експлоататорима у ходнику или испред суда готово их увек тригерује и нагло враћа најтежа сећања. Нарочито ако их виде слободне и самоуверене, то код њих покреће механизам научене беспомоћности и поново им буди представу о трафикеру као свемоћном и непобедивом, слику коју су они плански градили код својих жртава.

Јасно је да је системска подршка жртвама од есенцијалног значаја за њихов приступ правди. Велики помаци су несумњиво направљени, али нам много тога још предстоји, од од опремања просторија опремом за сведочење на даљину и едукације запослених у правосуђу, па до формирања фонда за одштету жртвама и промене у Кривичном законнику које би смањиле могућности за преквалификацију случајева трговине људима у нека друга кривична дела.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.163 (497.11)

БИЛТЕН Вишег јавног тужилаштва у Београду
/ главни и одговорни уредник Никола Пантелић.
- 2022, бр. 1- . - Београд : Више јавно тужилаштво
у Београду, 2022- (Београд : Службени гласник).
- 20 cm

Полугодишње.
ISSN 2956-0489 = Билтен Вишег јавног тужилаштва
у Београду
COBISS.SR-ID 81743881

